

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

**2002-2018 KESİNTİSİZ İKTİDARI DÖNEMİNDE ULUSAL
GÜVENLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN ABD’NİN
ORTADOĞU POLİTİKALARINA YAKLAŞIMI**

Yüksek Lisans Tezi

FÜSUN TÜRKEN UYSAL

İSTANBUL, 2019

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**2002-2018 KESİNTİSİZ İKTİDARI DÖNEMİNDE ULUSAL
GÜVENLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN ABD’NİN
ORTADOĞU POLİTİKALARINA YAKLAŞIMI**

Yüksek Lisans Tezi

FÜSUN TÜRKEN UYSAL

Tez Danışmanı: Dr. Deniz TANSİ

İSTANBUL, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZET

2002-2018 KESİNTİSİZ İKTİDARI DÖNEMİNDE ULUSAL GÜVENLİK BAĞLAMINDA ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKALARI VE TÜRKİYE

Fusun Türken, UYSAL

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi

Tez Yöneticisi: Dr. Deniz TASNI

Mayıs 2019, 116 sayfa

Güvenlik kavramı uluslararası ilişkilerde oldukça tartışmalı bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Güvenlik kavramı en temel anlamı ile dışarıdan ya da içeriden gelen tehditlere karşı uygulanan strateji ve politikalar bütünü şeklinde tanımlanabilmektedir. Güvenlik kavramı insanlığın varoluşundan itibaren kullanılan ve sürekli tartışılan bir kavram olmuştur. Ancak güvenlik kavramının akademik literatürde en çok tartışıldığı dönem Soğuk Savaş sonrası döneme denk gelmektedir.

Ulus devletler açısından güvenlik beka unsurlarının başında geldiği için ülkelerin dış politikalarının kurgulanmasında, uluslararası sistemdeki değişen güç dengelerini ve ülkelerin birbirlerine yönelik tehdit algılarını, devletlerin, kişilerin güvenliğe yönelik yaklaşımlarını farklılaştırmıştır. Ülkelerin dış politikalarını oluşturma sürecinde diplomasi ve güvenlik parametreleri daha çok iç içe geçmiş bir yapıya dönüşmüştür.

Türkiye’de ise güvenlik kavramının değerlendirilmesi oldukça karmaşıktır. Coğrafi konumundan dolayı Ortadoğu’da yaşanan sorunlara tamamen dâhil olan ve bu duruma bağlı olarak terör örgütleri ile sürekli mücadele içerisinde olan Türkiye’de güvenlik kavramı hem önemli hem karmaşık bir kavram haline gelmiştir. Öte yandan Türkiye’nin geçmişinde yaşanmış savaşların Osmanlı döneminde yaşanmış olan isyanların ve Türkiye’nin kuruluş aşamasında yaşanan güvenlik sorunlarının da Türkiye’de güvenlik kavramının oluşumuna etki ettiği söylenmektedir.

Öte yandan ulus devletlerin güvenlik ve dış politikaları dönem dönem değişiklik göstermektedir. Burada önemli olan iki unsur ise dünya konjonktürü ve dönemin hükümetidir. Bu bağlamda, bu çalışmada Türkiye’deki 2002-2018 yılları arasındaki kesintisiz iktidarın Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarına etkileri incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Türkiye, Güvenlik, Ulusal güvenlik, Dış politika.

ABSTRACT

2002-2018 UNINTERRUPTED POWER DURING NATIONAL SECURITY POLICY IN THE CONTEXT OF THE US THE MIDDLE EAST AND TURKEY

Fusun Türken UYSAL

Master of Arts in Global Politics and International Relations

Supervisor: Dr. Deniz TASNI

May 2019, 116 pages

The concept of security is considered a highly controversial concept in international relations. The concept of security can be defined in the most basic sense as a whole of strategies and policies implemented against external or internal threats. The concept of security has been a concept that has been used since the existence of humanity and has been constantly discussed. However, the period in which the concept of security is widely discussed in the academic literature corresponds to the post-Cold War period.

Because the nation is one of the most important elements of security in terms of states, it has differentiated the changing power balances in the international system and the perceptions of the countries towards each other, the approaches of states and security towards the security of countries. In the process of creating countries' foreign policy, diplomacy and security parameters have become more intertwined.

Evaluation of the safety concept in Turkey is rather complicated. Due to its geographical position entirely to the problems involved in the concept of security in the Middle East and Turkey is in constant struggle with terrorist organizations have become important due to this situation as well as a complex concept. On the other hand, Turkey's history of war experienced security problems experienced riots that took place during the establishment of the Ottoman period, and Turkey is also said to influence the formation of the concept of security in Turkey.

On the other hand, the security and foreign policies of the nation-states have changed over the period. What is important here is the world conjuncture and the government of the period. In this context, the present study the effects of continuous power, Turkey's national security policy between the years of 2002-2018 in Turkey will be discussed.

Keywords: Turkey, Security, National security, Foreign policy.

İÇİNDEKİLER

TABLolar	iv
ŞEKİLLER	v
KISALTMALAR	vi
1. GİRİŞ	1
1.1 ARAŞTIRMA SORUSU	2
1.2 LİTERATÜR TARAMASI	2
1.3 ARAŞTIRMANIN AMACI	5
1.4 METODOLOJİ	5
2. GÜVENLİK VE KAVRAMSAL TARTIŞMALAR	9
2.1 BİR KAVRAMSAL TARTIŞMA OLARAK GÜVENLİK	9
2.2 GÜVENLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ	19
2.2.1 Antik Dönemde Güvenlik	21
2.2.2 Modern Çağ'da Güvenlik	21
2.2.3 21. yy'da Güvenlik Algısı	23
2.3 ULUSAL GÜVENLİK	26
3. TEORİK TARTIŞMALAR	33
3.1 GELENEKSEL GÜVENLİK ANLAYIŞI	33
3.1.1 Realizm ve Neorealizm'de Güvenlik	33
3.1.2 Liberalizm ve Neoliberalizm'de Güvenlik	37
3.2 YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞLARI	42
3.2.1 Eleştirel Teoriler	42
3.2.1.1 İnşacı teori	43
4. AMERİKA'NIN DIŞ POLİTİKASININ TEMEL DİNAMİKLERİ VE ORTADOĞU POLİTİKALARI	44
4.1 ABD DEVLET SİSTEMİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ	44
4.2 İNANÇLARIN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ	50
4.3 AMERİKA-İSRAİL İLİŞKİLERİ VE LOBİLERİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ	53
4.4 ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKALARI	59

4.4.1 Bush Dönemi	59
4.4.2 Obama Dönemi	65
5. 2002-2018 TARİHLERİ ARASINDA ABD’NİN ORTA DOĞU POLİTİKALARINA TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK EKSENİNDE YAKLAŞIMI	77
5.1 TÜRKİYE İÇİN ULUSAL GÜVENLİK	77
5.2 TÜRKİYE İÇİN ULUSAL GÜVENLİĞİ TEHDİT EDEN UNSURLAR	82
5.2.1 Türkiye’nin Ulusal Güvenliğine Etki Eden İç Tehditler	82
5.2.2 Dış Tehditler	87
5.3 2002-2018 ARASI KESİNTİSİZ İKTİDAR DÖNEMİNDE ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI	90
5.4 TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRKİYE’NİN ORTA DOĞU POLİTİKALARI VE 2002-2018 ARASI ORTA DOĞU POLİTİKALARINDA DEĞİŞEN ALGI.....	92
5.5 2002-2018 ARASI TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİNİN ORTADOĞU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE’NİN YAKLAŞIMI.....	98
6. SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA	117

TABLÖLAR

Tablo 2.1: Güvenliğin Zaman Aşamaları.....	20
--	----

ŞEKİLLER

Şekil 3.1: Realizm ve Liberalizm Değerlendirilmesi	41
--	----

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BAAS	: Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoy Projesi
DB	: Dünya Bankası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
İİD	: Irak İslam Devleti
İŞİD	: Irak ve Şam İslami Devleti
KADEK	: Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi
KADEK	: Kürdistan Özgürlük ve Demokratik Kongresi
MGK	: Milli Güvenlik Kurumu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
PKK	: Partiya Karkaren Kurdistan
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

1. GİRİŞ

Ulusal güvenlik özellikle soğuk savaş sonrasında devletler için oldukça önemli bir kavram haline gelmiştir ve devletlerin ulusal güvenlik bağlamında geliştirdikleri strateji ve politikaların “High Politic” olarak adlandırılmasına neden olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak devletlerin dış politikalarını belirlemelerinde ulusal güvenlik ve ulusal çıkarlarının doğrudan etkili olduğu görülmektedir. İkinci dünya savaşı sonrasında dünyada değişen sistemlerin ve konjonktürün etkisi ile devletlerin güvenliklerini tek başlarına sağlayamayacakları görüşü hâkim olmuştur. Bu bağlamda güvenlik konusunda uluslararası ittifaklar ve yük paylaşımı yeniçağın bir güvenlik stratejisi olarak öne çıkmaktadır.

Ülkelerin kendilerine ait olan güvenlik planları ve stratejileri yapılacak olan uluslararası ittifaklar için rehber niteliği taşımaktadır. Bu durumun devletlerarası anlaşma sağlamasına yardımcı olduğu ancak bu durumun devletlerarasındaki iletişimi olumsuz etkilediği de söylenebilmektedir.

Türkiye'nin ulusal güvenlik bağlamında geliştirdiği politikaların her ülke gibi kendisine özgün olduğunu söylemek doğru olacaktır. Coğrafi olarak oldukça önemli bir noktada bulunan Türkiye'nin “ateş hattı” olarak adlandırılan Orta Doğu'dan bağımsız güvenlik politikalarını oluşturması mümkün olmayacaktır. Bu durumun sonucunda çalışmada Türkiye'nin 2002-2018 kesintisiz iktidarın ulusal güvenlik bağlamında ABD'nin Ortadoğu politikalarına olan yaklaşımının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda literatüre kazandırılması amaçlanan tez; ulusal güvenlik parametreleri bağlamında dış politikaların karşılaştırmalı olarak analiz edilmesinin sonuçlarının değerlendirilmesi ve tespit edilmesi olmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde giriş kısmı işlenecektir. Giriş kısmı içerisinde çalışmanın araştırma sorusu, literatür taraması ve araştırmanın önemi başlıkları anlatılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal tartışmalar güvenlik kavramı ekseninde anlatılmaya çalışılacaktır. Güvenlik kavramı ile birlikte, terör, savunma, savaş kavramları da bu bölümde işlenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde teorik yaklaşımlar incelenecektir. Realizm-neorealizm ve liberalizm-neoliberalizm birlikte incelenecektir. Bu bölümde Barry Buzan'da neoliberalizm kavramının hemen sonrasında işlenecektir. Daha sonra yeni güvenlik anlayışı ve eleştirel teoriler incelenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise ABD'nin dış politika unsurları belirlenmeye çalışılacak ve bu bağlamda Ortadoğu politikalarının tespiti yapılacaktır. ABD'nin dış politikasına etki eden unsurlardan, siyasal sistemi, inanç faktörleri, İsrail ilişkileri ve Lobiler de bu bölümde incelenecektir. Ayrıca bu bölümde ABD'nin Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkileri ve politikaları liderlerin dönemleri bağlamında incelenecektir.

Çalışmanın 5. Bölümünde ilk olarak Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışının tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve 2002-2018 dönemleri arası niteliksel değişimi incelenecektir. Daha sonra Türkiye'nin Ulusal Güvenliğini tehdit eden unsurlar iç ve dış tehdit unsurları olarak incelenip ulusal güvenlik tehditleri belirlenecektir. Daha sonra ABD'nin Ortadoğu politikalarına Türkiye'nin tavrı bağlamında Türk-ABD ilişkileri incelenecektir.

1.1 ARAŞTIRMA SORUSU

Çalışmada temel araştırma sorusu "Türkiye'nin 2002-2018 kesintisiz iktidar döneminde ulusal güvenlik bağlamında ABD'nin orta doğu politikalarına verdiği tepkiler nasıl olmuştur?" şeklinde belirlenmiştir. Bu soru bağlamında Türkiye-ABD ilişkilerinin Türkiye ulusal güvenlik ekseninde nasıl şekillendiğinin de tespiti yapılacaktır.

1.2 LİTERATÜR TARAMASI

Çalışma yapılırken temel olarak ele alınan ulusal güvenlik, ABD Ortadoğu politikaları, Türkiye ulusal güvenliği ve Türkiye'nin Ortadoğu politikaları konuları bağlamında bir literatür havuzu oluşturulmuş ve bu kaynaklardan yararlanılmıştır. Baldwin güvenlik kavramının sabit bir tanımlama içerisinde değerlendirilemeyeceğini uluslararası sistemlere göre değişebileceğini savunmaktadır. Bu nedenle güvenlik ile ilgili geliştirilen stratejileri normal devlet stratejilerinden daha farklı tutmaktadır.

Güvenlik kavramının tanımlanmasında Maslow'un (1943) tanımlanmasından da faydalanılmıştır. Maslow sosyolojik olarak güvenlik kavramının gerekliliğini incelemiş ve önemini vurgulamıştır.

Güvenlik kavramının açıklanmasında Baldwin'in "The Concept of Security" adlı eserinde yaptığı tanımlardan faydalanılmıştır. Maslow güvenlik kavramının insanlar için oldukça önemli bir kavram olduğunu savunmuştur. Güvenlik kavramının hayatta kalabilmeleri için ihtiyaç duyacakları zorunlu bir olgu olarak tanımlamaktadır.

İdris Bal güvenlik kavramını "Güvenlik, sürekli devam edecek, sürekli yeniden başlayacak bitmeyen bir" Savaş'tır. Ulaşılabilecek bir amaç değil" şeklinde tanımlayarak güvenliğin sürekliliğini vurgulamıştır. Çalışmamızda güvenlik kavramının önemini vurgulamak adına bu tanımlamadan yararlanılmıştır.

Beril Dedeoğlu'nun uluslararası güvenlik ve strateji adlı eserinde güvenlik kavramının incelenmesi ve uluslararası sistem bağlamında değerlendirilmesi yapılmaktadır. Güvenlik bileşenleri bağlamında oluşturulan stratejiler ve politikalarda eserde incelenmektedir. Çalışmada uluslararası sistemde güvenlik kavramının incelenmesi bölümünde Beril Dedeoğlu'nun görüşlerinden faydalanılmıştır.

Güvenlik kavramının unsurlarının incelendiği bölümde tehdit kavramının açıklanmasında Wolfers'in (1963) tehdit kavramına yaklaşımından faydalanılmıştır. Wolfers tehdit kavramının tanımlanmasını teorik esaslara dayandırarak gerçekleştirmiştir. Morgenthau (2007) tehdit kavramını teorik esaslardan çok hayatın içinden ve güvenlik kavramının zorunlu bileşenlerinden birisi olarak tanımlamaktadır. Tehdit kavramının birçok unsuru olduğu ve bütün bu unsurların bireylerin yaşamlarını doğrudan etkilediğini savunan Morgenthau güvenlik yaklaşımını du düşüncelere göre gerçekleştirecektir.

Tehdit kavramının ülkeler bağlamında değerlendirilmesi ve ABD ülkesinin tehdit kavramına yaklaşımının tespitinde Tayyar Arı'nın ABD ve tehdit tanımlamasından faydalanılmıştır. Tayyar arı ABD'nin tehdit konusunda esnek davranmadığını ve oldukça realist düşüncelere dayanan tepkiler verdiğini vurgulamaktadır.

Terör kavramının uluslararası hukukta değerlendirilmesinin yapılmasında Hüseyin Pazarcı'nın "uluslararası hukuk" adlı eserinden faydalanılmıştır. Uluslararası hukukta terör ile ilgili bir yaptırım ve tanımlama olmaması uluslararası sistem için bir tehdit olarak kabul edilmektedir.

Teorik incelemeler bağlamında realizm düşüncesinin tarihsel gelişiminde Dougherty'nin eserinden faydalanılarak realizmin tarihsel süreçte ortaya çıkışının dönemi anlatılmaya çalışılmıştır. Realizm kavramının temel taşlarında da Morgenthau düşüncelerinden faydalanılmıştır. Realizm düşüncesinin uluslararası sistemde incelenmesi bağlamında Carr ve Thomas Hobbes'in fikirleri de bu bağlamda incelenmiştir.

Dış politika kavramının tanımlanmasında Faruk Sönmezoğlu'nun uluslararası dışpolitika adlı eserinden faydalanılmıştır. Faruk Sönmezoğlu dış politika kavramını kapsamlı şekilde tanımlamış ve ülkeler bazında nasıl değerlendirildiğini işlemiştir. Bu nedenle çalışmada ABD dış politika esaslarının anlaşılması için bu eserden yararlanılmıştır.

Amerika Dış Politika unsurları ve İsrail ile olan ilişkilerinin değerlendirileceği bölümde Tayyar Arı ve Reich'in çalışmalarından faydalanılmıştır. Lobi faaliyetlerinde Reich, İsrail-ABD ilişkilerinde ise Tayyar Arı'nın eserlerinden faydalanılmıştır.

Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışının tanımlanmasında Pınar Bilgin'in Türkiye'de Değişen Güvenlik Süreci eserinden faydalanılmıştır. Türkiye'nin tarihsel süreç içerisinde ulusal güvenlik politikalarının nasıl şekillendiği ve dönemsel olarak nasıl değiştiğinin incelenmesinde bu kaynaktan yararlanılmıştır.

Ali Karaosmanoğlu'nun Türkiye'nin Güvenlik Kültürü adlı eserinde de güvenlik kavramının Türkiye'de gelişim süreci ve ne ifade ettiği belirtilmeye çalışılmıştır. Güvenlik kavramının alt bileşeni olarak ulusal güvenlik kavramı da tanımlanmaya çalışılmıştır.

Armağan Kuloğlu'nun Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye adlı eserinde Türkiye'nin jeopolitik konumunun özellikleri ve buna bağlı olarak uluslararası sistemde getirileri ve götürüleri belirtilmeye çalışılmıştır.

Özcan Gencer'in "Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi." Adlı çalışmasında Türkiye'nin 90'lar dönemi güvenlik anlayışı ve ulusal güvenlik değişim eksenini incelenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde ulusal güvenlik algısının dış politikaya olan etkileri de bu çalışmada incelenmiştir.

1.3 ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmada temel amaç araştırma sorusunda da bahsedildiği üzere Türkiye'nin ABD ortadoğu politikalarına ulusal güvenlik bağlamında verdiği tepkilerin tespitinin yapılması olmuştur. Literatürde Türkiye-ABD ilişkilerinin ortadoğu bağlamında değerlendirildiği birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın literatüre getireceği yenilik ABD-Türkiye ilişkilerinin Ortadoğu bağlamında Türkiye'nin ulusal güvenlik politikaları ekseninde değerlendirilecek olmasıdır.

1.4 METODOLOJİ

Yapılacak olan bu çalışmanın alanı 2002-2018 zaman sınırlılıkları bağlamında Türkiye'nin ulusal güvenlik bağlamında ABD'nin Orta Doğu politikalarına verdikleri tepkilerin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Devletlerin egemenliklerini ve bağımsızlıklarını koruyabilmeleri uluslararası sistemde var olmaları ile doğrudan orantılı bir durumdur. Devletlerin bağımsızlıklarını koruyabilmeleri de güvenlik kavramı ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Güvenlik kavramının birçok alanı bulunmaktadır ve devletlerin bu alanların tamamında etkin politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada işlenecek olay bağlamında ulusal güvenlik kavramı üzerinde durulacaktır.

Ulusal güvenlik kavramı tarihsel süreçte devletlerin egemenliklerini koruyabilmeleri adına politikalar geliştirdikleri bir kavram olmuştur. Bütün devletler, imparatorluklar ve topluluklar buldukları coğrafyanın içerisinde güvenli yaşamayı amaçlarlar ve buna bağlı olarak iç ve dış politikalar belirlerler. Tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak değişime uğrayan ulusal güvenlik kavramının nitelikleri uluslararası sistemde doğrudan bağlantılıdır. Komşu devletlerinde yaşanan olayların ve bu olaylara egemen devletlerin müdahalelerinin olması ulusal güvenlik algısının devletler için bu noktada yoğunlaşabileceği söylenebilmektedir.

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD eksenli olarak terör kavramına olan yaklaşım küresel hale getirilmeye çalışılmıştır. ABD'nin kendisinin bile terör saldırısına uğrayabildiğini belirtmesi ve terörle sert bir mücadeleye gireceğini söylemesi sonucunda devletlere ultimatom vermiştir. Bush “Ya bizimlesiniz, ya teröristlerlesiniz” söylemini gerçekleştirerek artık uluslararası sistemde yeni bir yapıya gidileceğinin sinyalini vermiştir.

Bu bağlamda ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra Orta Doğu'ya olan yaklaşımları da değişmiş ve daha sert hamleler yapmaya başlamıştır. Terörün kaynağı olarak Orta Doğu'yu görmesi ve terörün yerinde temizlenmesi gerektiğini düşünen ABD 11 Eylül saldırılarından sonra müdahalelere başlamıştır.

Çalışmanın konusu bağlamında öncelikli olarak ABD'nin Ort Doğu politikaları ve Orta Doğu'nun sorunlarına yaklaşımları incelenecektir. Daha sonra ulusal güvenlik kavramı ve Türkiye'de ulusal güvenlik kavramının gelişimi değerlendirilecektir. Türkiye'nin sınır komşusu olarak değerlendirilen Orta Doğu coğrafyasına ABD'nin uyguladığı politikalar Türkiye'yi de doğrudan ilgilendirmektedir. Türkiye'nin sınır güvenliği ve buna bağlı olarak ulusal güvenliğinin sağlanabilmesi açısından sınırında yaşanan olaylara diplomatik olarak katılım göstermesi gerekmektedir. Sınır güvenliği ve iç güvenliğini ilgilendiren konularda başka bir ülkenin kararına kendi kaderini bırakması rasyonel bir davranış olmayacaktır.

Çalışmada Türkiye'nin ulusal güvenlik bağlamında oluşturduğu politikalarını devletlerarası etkileşime dayandırması ideolojik temellerinin de neorealist politikalar gerçekleştirdiğini göstermektedir. Neorealizmi realizmden çok farklı bir yaklaşım olarak düşünmek doğru olmayacaktır. Realizm'in düşünce yapılarından çok ayrılmadan sonuca yönelik olarak aynı düşünceyi barındıran düşünürler neorealizm düşüncesini ortaya atmışlardır. Realizm düşüncesi uluslararası sistemin oluşması ve buna bağlı olarak devletlerin politikalarını geliştirmelerini bir etkileşim süreci olarak tanımlamaktadır. Neorealizm ise bu konuda biraz daha ayrıntılı bir yaklaşımı tercih etmiş ve devletlerarası etkileşimin yanı sıra uluslararası sistemin yapısını ve devletlerin kendi yapılarını da incelemeye almıştır. Realizm düşüncesi sonuç odaklı olarak çalışmaktadır ve devletlerin politikaları bağlamında uluslararası konjonktürün oluştuğunu savunmaktadır. Neorealizm ise sadece politikaların sonucunda uluslararası

sistemin oluşacağını düşünülmesini doğru bulmaz. Neorealizm sistemin yapısını, devletlerin iç yapısının ve politikalarının bir bütün olarak değerlendirilmesi sonucunda uluslararası sistemin anlaşılabilirliğini savunmaktadır.

Neorealizm her devletin birbirinden farklı olduğunu ve politikalarının da buna bağlı olarak farklı geliştiğini savunmaktadır. Ancak neorealizme göre devletlerin buldukları yapının içerisinde belli sınırlılıklara girmeleri bazı politikalarında aynı tavırlar sergilemelerine neden olmaktadır. Neorealizme göre yapı devletlerin etkileşimi sonucunda oluşur devletlerde yapıdan etkilenerek politikalarını oluştururlar. Neorealizm bu etkileşimi karşılıklı neden-sonuç ilişkisine dayandırmaktadır.

Realizm ve neorealizmin ayrıldığı bir diğer konuda gücün niteliksel olarak değerlendirilmesi kısmıdır. Realizm insanın doğası gereği bencil ve çıkarıcı olduğunu savunmaktadır ve gücü elinde tutma isteğinin de bu şekilde sağlandığını savunmaktadır. Realizm için en temel amaç güç kavramıdır. Neorealizm ise bu olaylara daha farklı yaklaşmaktadır. Neorealizm nedenleri ve sonuçları – amaçları ve araçları ayrı şekilde değerlendirir ve gücün bir amaç olarak kullanılmaması gerektiğini sadece gerektiği yerlerde araç olarak değerlendirilebileceğini savunmaktadır. Neorealizm devletin temel amacının güç olmaması gerektiğini, devletin temel amacının güvenliği sağlaması gerektiğini savunmaktadır.

Realizm düşüncesinde devletler dış politikalarını oluştururken kendi güvenliklerini ön plana çıkarmak yerine diğer devletlere üstünlük kurmayı amaçlayarak politikalarını belirlerler. Neorealizm ise bu konuda devlet yapılarının davranışlarını anaşıyla açıklamaktadır. Neorealizm devletlerin güvenlik bağlamında gerçekleştirdiği politikaların nedenini bir başka devletin egemenliği altına girme endişesinden kaynaklandığını savunmaktadır. Bu endişe devletlerin uluslararası sistemde yer alması sonucunda sürekli olarak gelişecek bir kavramdır. Yapılacak olan çalışmada seçilen iki ülkenin politikalarının etkileşimlerinin incelenmesi neorealist düşünce bağlamında gerçekleşmesine neden olacaktır.

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye'nin 2002-2018 kesintisiz iktidarın ulusal güvenlik bağlamında ABD'nin Ortadoğu politikalarına olan yaklaşımının tespit edilmesi

amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda literatüre kazandırılması amaçlanan düşünce; ulusal güvenlik parametreleri bağlamında dış politikaların karşılaştırmalı olarak analiz edilmesinin sonuçlarının değerlendirilmesi ve tespit edilmesi olmuştur. Bu kapsamda öncelikli olarak 16 yıllık kesintisiz iktidarın güvenlik politikaları literatür taraması bağlamında ele alınacak ve gazete, dergi, makale, kitap ve strateji belgeleri yöntem olarak kullanılacaktır. Bununla birlikte çalışmada arşiv taraması, literatür taraması, akademik makaleler ve yüksek lisans tezlerinden de yararlanılacaktır. Ayrıca 16 yıllık kesintisiz iktidar sürecinde kesintisiz olarak liderlik yapan Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri de kaynak olarak kullanılacak ve vaka analizi yöntemi ile ulusal güvenlik yaklaşımı belirlenmeye çalışılacaktır.

2. GÜVENLİK VE KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

Bu bölümde çalışma boyunca kullanılacak ve faydalanılacak olan, güvenlik, tehdit, savaş, terör ve savunma kavramlarına açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

2.1 BİR KAVRAMSAL TARTIŞMA OLARAK GÜVENLİK

Güvenlik kavramı oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Güvenlik kavramı İnsanlığın başlangıcı ve bir arada yaşamaya başladıkları dönemde konuşulmaya başlamış ve günümüze kadar gelmiştir. Sözlük anlamı olarak güvenlik kavramı: “Tehditlerden ve korkulardan korunmak ve onlardan uzak olmak ’tır’”. Bu bahsedilen tehditlerin oluşması kurumların, devletlerin ya da bireylerin sahip oldukları üzerinde gerçekleşir. Bu nedenle güvenlik kavramı insanlığın varoluşundan itibaren hayatsal ihtiyaçlar arasında gösterilmiştir (Maslow, 1943, s:32). Bir başka deyişle güvenliği tehdidin minimize edilmiş hali olarak tanımlamakta mümkündür. Güvenlik kavramı devletler açısından hangi konuda güvenli olacağı, güvenliği tehdit eden unsurların ne olduğu konusunda farklılaşması net bir tanımlama yapılmasında zorlaştırmaktadır (Ünsal, 2015, s:16).

Uluslararası sistemde güvenlik kavramı her dönemde farklı şekilde tanımlanmıştır. Devletlerin güvenlik algılarının sürekli değişkenlik gösterdiği dönemlerin olması güvenlik kavramının da sürekli farklı şekilde tanımlanmasına neden olmuştur. Güvenlik kavramının tanımlarına bakıldığında çok çeşitli yaklaşımların ortaya çıktığı görülmekle birlikte iki temel neden üzerinde durulmaktadır. David Baldwin’e göre güvenliğin farklı tanımlarının ortaya konulması, güvenlik politikalarının diğeri ile karşılaştırılması rasyonel politikaya katkıda bulunmakta ve farklı düşüncelere sahip kişiler arasında ortak görüş oluşturarak bilimsel iletişimi kolaylaştırmaktadır (Baldwin, 2004, s:25).

Güvenliğin tanımını yaparken kavramın birçok bilimsel disiplin ile iç içe geçmişliği söz konusudur; Uluslararası ilişkiler, sosyoloji, hukuk, siyaset, strateji, kamu yönetimi bunlardan sadece bir kaçıdır. Uluslararası ilişkiler devletlerarası oluşan ilişkiler bağlamında güvenlik kavramına yaklaşmaktadır. Hukuk bilim dalı ise hukuksuzluk sonucunda oluşan güvenlik algılamalarını incelemektedir. Kamu yönetimi ise devlet

kurumları arasındaki ve içindeki güvenlik algılarını incelemektedir. Sonuç olarak her bir bilim dalı kendi açısından güvenlik kavramını değerlendirmektedir. Güvenlik, sürekli devam edecek, sürekli yeniden başlayacak bitmeyen bir’’ Savaş’tır, ulaşılabilecek bir amaç değil (Bal, 2003, s:32). Bu ifade; uluslararası konjonktürde devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ve realist düşünce yapısı ile dış politikalarını oluşturmaları sonucunda ortaya çıkacak olan güvenlik sorunlarının sürekli tekrar edeceğini anlatmaktadır.

Böylelikle güvenlik ile ilgili yapılan açıklamalar belirsiz kalmış ve Bush doktrininde yer alan “önleyici” ve “ön alıcı” kavramları dikkate alınmıştır. Bu durumun sonucu olarak devletlerin ulusal güvenlik politikalarını geliştirmeleri de tehdit unsurlarını algılama şekli ile doğru orantılıdır. Bush doktrinin ortaya atılmasının en önemli nedeni Amerika gibi süper güç olan bir devletin bile terör tehdidi ile karşı karşıya kalabileceği, terörün bu denli küresel olduğunun anlaşılması olmuştur. ABD başkanı Bush bu bağlamda sert ve katı bir doktrin yayınlayarak bütün dünyaya net bir mesaj vermiştir. Güvenlik denilince fiziksel anlamı itibariyle bir devletin sınırlarının başka bir devlet tarafından oluşabilecek saldırılardan ve tehditlerden uzak tutması anlamına gelmektedir. Bu kavram kargaşası içerisinde, güvenliği tehlikelerden, korkulardan korunabilme ve tehdidin olmaması olarak ifade etmektedir (Özcan, 2011, s:67).

Güvenliğe ilişkin kavramların tanımlanmasında güvenlik ile tehdit arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır.

Tehdit; Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre tehdit; “birinin gözünü korkutma, korku vermek, gözdağı” (TDK, 2019), Meydan Larousse’da; “sonradan verilecek bir ceza ile korkutma, gözdağı” olarak tanımlanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri Müşterek Askeri Terimler Sözlüğünde ise; “Milli menfaatlere ve milli güvenliğe yönelik her çeşit faaliyet ve girişimlerdir. Mütecaviz veya mütecaviz olması muhtemel ülkelerin harp potansiyelleri ve harp hazırlıkları başta gelen tehditlerdir” (TSK, 1992) diye ifade edilmektedir.

Tehdit kavramı güvenlikle doğrudan ilişkili olup, gerçek olgu ve olayların yanında tahminlere dayandırılması durumudur. Bu durum tehdit kavramının objektif olması gerçek bir tehdit algısının olmasını ifade ederken, subjektif güvenlik kavramı değerlere

yönelik oluşabilecek saldırıları anlamlandırmaktadır. “Güvenlik, objektif anlamıyla kazanılmış değerlere yönelik bir tehdidin bulunması, sübjektif anlamıyla da bu değerlere bir saldırı olacağı korkusunun olması ile ölçülür.” (Wolfers, 1962, s:132)

Her ülkenin kendisine özgü tarihi, coğrafyası ve toplum yapısı vardır. Bu özellikler ülkeleri birbirinden ayırmakta ve her ülkenin kendisine özgü politikalar sergilemesini sağlamaktadır. Bu bağlamda ülkeler güvenlik konularında da kendilerine özgü politikalar uygulamaktadırlar. Bu duruma örnek olarak 11 Eylül olaylarının hemen ardından AB ve ABD'nin tehdit kavramları örtüşmüş olsa da bu olaya verdikleri tepkiler tamamen farklı olmuştur. ABD kısa vadede sonuç olacak ve somut eylemleri olan politikalar sergilerken AB ise uzun vadeli sonuç almak amacı ile bu sorunu ilk olarak diplomatik yollar ile çözmeyi amaçlamışlardır. Bu durumun en önemli nedeni AB ve ABD'nin tehdit algılamalarının farklı olması olmuştur. Ülkelerin tehdit algılamaları ve buna bağlı olarak güvenlik politikaları sergilemeleri ellerinde buldukları güç ile doğrudan orantılıdır.

Bir ülke için hangi unsurların tehdit olarak algılandığının belirlenmesi için öncelikle ülkenin sahip olduğu kaynakları, vazgeçilmez olarak adlandırdığı kurumları ve ülke kuruluşundan gününe kadar getirdiği olan kültürel ve ekonomik temellerinin ne olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bu durumların tespit edilmesinden daha sonra ülke içinde ve dışında olan olaylar değerlendirilir ve bu değerler için tehdit oluşturacak unsurlar barındırıyor ise güvenlik önlemleri alınır. ABD'nin güvenlik politikalarını uygulamasındaki esas nokta askeri güç olmuştur. Bir devletin askeri gücü ile doğru orantıda güvenliği olacağı düşüncesi hâkimdir. Fakat her tehdit hissedilebilir ve somut tehditler değildir. Beklenmedik anda yıkıcı şekilde karşılaşılan tehdit unsurları güvenlik politikalarını da zorlaştırmaktadır (Morgenthau, 2005, s:79).

Son yıllarda değişen konjonktür ile birlikte güvenlik algılamasında, jeostrateji, enformasyon ve yönetim alanında temel değişimler yaşanmıştır. Bu durumların değişmesi sonucunda ülkelerin tehdit ve düşman olgularında da değişimler meydana gelmiştir. Devletlerin güvenliğini tehdit eden unsurlar fiziksel olarak gerçekleşen tehditler, ulusal çıkarları tehdit eden unsurlar ve ülkenin ortak değerlerine yapılacak olan saldırı sonucu oluşacak tehditler olarak tanımlanabilmektedir. Sonuç olarak bu üç kavram değerlendirilirse en kolay anlaşılabilir tehdit türünün somut tehdit türü olduğu

görülmektedir. Somut tehditler tespiti kolay önlemi alınabilir tehditlerken soyut tehditler tespit edilmesi ve önlem alınması zor tehditlerdir. Ortak değerler tehdidi kavramı ise uluslararası dünyada değeri olan ve herkes tarafından kabul görmüş değerlere yapılması muhtemel saldırılardır. Bu tanımlamalar ışığında tehditlerin kimlerden oluştuğu ile ilgili şu sıralama yapılabilir (Bilgin, 2010, s:86);

- a) Coğrafi konum ve devletlerden kaynaklanan tehditler,
- b) Uluslar üstü grupların politikaları sonucu oluşan tehditler,
- c) Devletlerin ya da ulus üstü kurumların teknolojiyi tehlikeli kullanımından kaynaklı olan tehditler,
- d) Yönetimleri zayıflamış olan devletlerin saldırgan tutumlarından kaynaklı tehditler,
- e) Birleşik amaçlı istihbarata ait ortaklıkların yarattığı tehditler,
- f) Çevresel saldırıların olma ihtimalinden kaynaklanan tehditlerdir.

Uluslararası sistemde güçlü olan devletlerin kendi politikalarını kabul ettirmek adına sanal tehditler yaratıp ülkelerin bu tehditlere inanmasını sağladıkları görülmektedir. Egemen devletler tarafından oluşturulan sanal tehditlere karşı ülkelerin gerçekleştirdikleri stratejiler gerçek tehditlere karşı olanlardan farklı değildi. Sanal tehditi oluşturan devletlerin bu tehditlere karşı bir süre sonra kendilerinde inandıkları ve stratejiler geliştirdikleri görülmektedir. Bu stratejiyi uygulayan devletlerin gücü elinde bulunduran devletler olduğu görülmektedir. ABD'nin dış politika esaslarında ağırlıklı olarak tehdit algılamasında bu yöntemi uyguladığı görülmektedir (Arı, 2012, s:123). Asimetrik tehdit için Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulunun tanımı; "Asimetrik tehdit, yarattığı ani ve hazırlıksız durum nedeni ile ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik sistemlerinde istikrarsızlıklara neden olan, düşük seviyede kuvvet ve teknoloji kullanarak etkin olmayı amaçlayan tehdit algılamasıdır" (MGK, 5 Ocak 2006) şeklindedir. Asimetrik tehdit kavramını ABD Genelkurmay başkanlığı "düşmanların saldırı yöntemlerinin dışında hareket ederek karşılığı olmayan tehdit unsurları oluşturması" şeklinde tanımlamaktadır.

Bazı devletlerin terörist olarak kabul ettiği örgütlerin bazı devletler tarafından özgürlük savaşları olarak nitelendirilmesi asimetrik tehdit kavramının ne kadar değişken bir olgu olduğunu göstermektedir (Gray, 2002, s:65).

Asimetrik tehdit kavramı ile ilgili kabul görülen net bir tanımlama bulunmamaktadır. Colin Gray asimetrik tehdit kavramının nasıl olduğu ve sonuçlarında nasıl yıkımlar yaşandığı üzerinde durmuş ve bir tanımlama yapmayı amaçlamıştır. Gray asimetrik tehdit ile ilgili ortaya attığı özellikler (Gray, 2002, s:66);

- a) Beklenmedik şekilde meydana gelir.
- b) Tamamen kuralsız bir tehdit türüdür. Savaş kurallarına bağlı kalmaz.
- c) Bu tehditler her devlet için tehlikeli görünmeyebilir ancak devletler için savaştan farklı olmayacaktır.
- d) Sivil ve asker ayırt etmeksizin tehdit koşulları oluşturur.
- e) Yalnızca çıkarlarımıza zarar vermek değil aynı zamanda, diğer alanlarda gücümüzü dengelemek ve etkisiz hale getirmek üzere tasarlanmıştır.
- f) Aynı türde cevap verilmesi zordur. Bu aslında en az doğru olanlardandır. Örneğin özel kuvvetler ‘üniformalı teröristler ‘olarak hareket etmek üzere salıverilebilirler.
- g) Asimetrik tehditte aynı orantıda ve güçte karşılık verilmesi zordur. Devletlerin gerilla tehditlerine karşı gerilla¹ yöntemleri ile savaşmaları doğru görülmemektedir.

Gray’in asimetrik tehdit için yukarıda vurguladığı özellikler bağlamında bir tanım yapılacak olunursa; “orantısı olmayan, sıra dışı ve öngörülmez şekilde asker ve sivil ayırt etmeden tehdit unsuru olan her yaptırım asimetrik tehdit olarak tanımlanabilmektedir.

Asimetrik tehdit kavramının diğer tehdit türlerinden ayrılmasının en önemli konusu kitlesel zararları amaçlayan unsurlar için yapılan bir tanımlama olmasıdır. Bu aşamada

¹Herhangi bir terör örgütüne bağlı olan ve onun için savaşan kişi

japonyada ortaya çıkan ju-jitsu² yöntemlerine benzer bir şekilde, daha çok hedefe zarar verme amacı gütmesidir. Ju-jitsu yöntemi asimetrik tehdidin tanımlanması için kullanılabilir örnek bir yöntemdir. Asimetrik tehdit unsurları için savaş kurallarına bağlı olmadan ve uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak yapılan tehditlerdir şeklinde bir tanımlama yapmak yanlış olmayacaktır.

Bu metot asimetrik tehditleri tanımlayabilmek için kullanılabilir etkin bir yöntemdir. Öte yandan tüm bu özellikler değerlendirildiğinde, gayri nizami harp uygulamalarının da tüm bu özellikleri kapsadıkları görülmektedir. Ancak asimetrik tehditler, gayri nizami harbe göre kullanılan araç ve düşünce modellerinin nitelik ve kapsamı açısından gayri nizami harbi de kapsayan daha üst seviye bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Hangi unsurların asimetrik tehdit olarak algılandığı üzerine çalışmalar yapılmış ancak bu sonuçlar doğrultusunda net bir liste oluşturulamamıştır. Bu durumun nedeni kavramın dinamik ve değişken yapısının olmasıdır (Lambakis, 2002, s:121).

Asimetrik terör kavramından bahsedilmek için olguların, terörizm, kitle imha silahları, ekonomik tehditler, siber tehditler, psikolojik tehditler ve çevresel tehditleri barındırması gerekmektedir. Bu bağlamda asimetrik tehdit kavramının ne kadar geniş bir bölümü kapsadığı görülmektedir (Lambakis, 2002, s:124).

Tehditlerin bu denli çoğalmış olması uluslararası konjonktüründe yapısında değişikliklerin olmasına neden olacaktır. Tehdit algılamalarının çoğalması savaş nedenlerinin oluşmasının da artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda savaş kavramının incelenmesi gerekecektir.

Savaş; Savaş kavramını Qiao Liang ve Wang Xiangsui şu şekilde tanımlamışlardır. Liang savaş kavramının sürekli olarak uluslararası sistemde bulunacağını belirtmiştir. Liang'a göre devletlerin diplomatik yollar ile çözebildikleri sorunların olması başka alanda savaşın çıkmasını engellemeye yetmeyecektir. Bu nedenle uluslararası sistemde sürekli olarak savaş yapısının bulunduğunu savunmaktadır (Liang, Xiangsui, 1999, s:24).

²Jujitsu Japonca'da genel olarak Asya dövüş sanatlarına verilen isimdir. Ana felsefesi hasmın hamlesi sonucu ortaya çıkan enerjinin yine hasma karşı kullanılmasıdır. Ayrıntı için bkz. Microsoft® Encarta® Encyclopedia 2002. © 1993-2001 Microsoft Corporation.

Türk Dil Kurumunda Savaş; “Bir toplumun bir topluma istediklerini yaptırabilmesi amacı ile gerçekleştirdiği düzenli saldırı” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2010).

Klasik realist görüşe savaşların nedenleri; “insanların içlerinde olan sınırsız istek ve arzuların bireyleri kötüleştirilmesi sonucunda yaptığı uygulamalardır. Bireylerin kötüleşmesi ve devlet yönetenlerinde bireyler olması sonucunda uluslararası sistemde anarşinin hâkim olduğu bir yapı belirmektedir. Kenneth Waltz’ın İnsan, Devlet ve Savaş adlı eserinde savaş nedenlerinin üç ayrı başlığa ayrıldığı görülmektedir. Waltz insan doğası ve devletin iç politik yapılarının savaş nedenlerini açıklamakta yetersiz kaldığını savunmaktadır. Waltz savaşın nedenlerinin en doğru şekilde tanımlanabilmesi için uluslararası sistemin ve sisteme hâkim olan anarşik yapının açıklanması gerektiğini savunur. Bu durumda savaşın nedenlerinden üçüncüsü olduğunu savunur (Waltz, 2003, s:23). Savaş tanımlanmasında toplum ve asker ilişkisine dayandıran Sun Tzu savaşı farklı şekilde tanımlamaktadır (Liang, 1999, s:43). Machiavelli sosyolojik olarak toplumların siyaset ile olan ilişkisini devletin güvenliği ve ulusal çıkarları parametrelerine dayandırmaktadır. Sun Tzu’da Machiavelli’den görüş olarak çok uzaklaşmamış ve devletlerin her an savaşa hazır olabilecek güvenlik politikaları olması gerektiğini savunmuştur (Tzu, 2005, s:37).

Sun Tzu’nun savaş ve güvenlik politikaları ile ilgili olan bu yaklaşımı realist düşünceyi benimsemiş bilim adamları tarafından kullanılmış ve eserlerinde yer verilmiştir. Bu doğrultuda Baylis devletlerin ulusal güvenliklerini ulusal çıkarları doğrultusunda geliştirdiğini belirtmiştir. Bazı durumlarda devlet liderlerinin istemleri doğrultusunda ya da devletlerin kendilerine tehdit olarak gördükleri unsurlara karşı saldırıya geçmeleri savaş nedenleri olarak gösterilebilir. Ancak bu duruma farklı bakılacak olunursa devletlerin bu denli rahat hareket etmelerine neden olan üst otoritenin olmaması asıl neden olarak karşımıza çıkmaktadır (Waltz, 1994, s:74).

Savaşın uluslararası ilişkilerde tanımlanması; “Diplomasinin bittiği yerde sonuca ulaşma aracı” şeklindedir. Savaş gelenekselcilere göre savaş öncesi ve sonrası siyasi süreçlerden farklı değil, bu durumun tam tersi olarak devletlerin sorunlarını çözerken kullanacağı en son politik araç olarak tanımlanmaktadır (Clausewitz, 1976, s:12).

Bugünkü küresel güvenlik ortamına bakıldığında görünen tablo savaş olgusunun geleneksel sınırları dışına çıktığını göstermektedir. Örneğin, Global Security³’ye göre 2010 yılında dünyada devam eden 37 silahlı çatışmadan sadece altı tanesi³ iki ulus-devlet arasındaki geleneksel tanımlarla açıklanabilecek çatışmalardır. Buna karşılık Meksika ve Kolombiya’nın uyuşturucu kartellerine karşı verdiği mücadeleden, Kuzey Kafkasya’dan Belucistan’a, Uygur Özek Bölgesi’nden Laos’a, Nepal’den Afganistan’a, Nijerya’dan Gazze’ye dünyanın birçok sorunlu bölgesinde halen devam eden “savaşımı” çatışmanın temel dinamiklerinin geleneksel tanımlarla açıklanması oldukça zordur.

Savaş algısının oluşmasında yeri olan bir diğer kavramda terör olacaktır. Terör kavramı bölgesel savaşların en temel aktörü olmuştur. Bu bağlamda terör kavramının incelenmesi bölgesel savaşların anlaşılmasında önemli olacaktır.

Terör; Terörizm en temel anlamı ile gerillalar tarafından, siyasi ve sosyal amaçlar elde etme gayesi ile geniş kitleleri etkilemek ve sindirmek için önceden tasarlanmış şiddet ve tehdit eylemleridir.

Terörizm hem bireyler hem devletler açısından en yüksek tehdit unsuru olmuştur ancak buna rağmen uluslararası hukuk statüsünde terör ile ilgili yapılan bir kavram bulunmamıştır. Terörizmin tanımlanmasında her kurum kendisine ait yaklaşımlar ve çıkarları doğrultusunda tanımlamalar getirmiştir. Terörizm, yaptıkları eylemlere göre amaçlarına göre ve ikisini de yapan örgütler olarak ayrılmaktadır. Dünya da aktif olarak eylemlerini gerçekleştiren yüzlerce terör örgütü bulunmaktadır ve her bir terör örgütünün amacı farklıdır. Bu farklılıklar nedeni ile uluslararası hukukta ortak bir tanımlama yapılamamıştır (Pazarıcı, 2012, s:127).

Terörizm günümüzde uluslararası konjonktürde devletlerin ulusal güvenliğini en ciddi şekilde tehdit eden unsurdur. Devletlerin güvenliklerini ve barışçıl ilişkilerini uzun yıllardır tehdit eden terörizm kavramı soğuk savaş ile birlikte anlamında dönüşüm yaşamış ve devletlerin birincil tehdit unsuru haline gelmiştir (Kanat, 2014, s:24). Terörizm kavramı uluslararası sistem için evrensel bir olgudur. Bu durumun

³ Bunlar: Çin-Japonya arasında Senkaku Adaları, Çin-Malezya-Vietnam arasındaki Spratly Adaları, Pakistan-Hindistan arasındaki Keşmir, Azerbaycan-Ermenistan arasında Dağlık Karabağ ve Kuzey ve Güney Kore arasındaki sınır sorunudur.

perçinleşmesi ve dünya sistemine girmesi 11 Eylül olayları sonrasında ABD'nin terör söylemleri ile gerçekleşmiştir. Bush'un yaptığı açıklamalar terörizmin artık evrensel bir sorun olduğunu kanıtlar nitelikteydi ve söylemlerinde; "Ya bizimlesiniz ya Teröristler ile" ifadesini kullanması uluslararası sistemin artık değişeceğini gösterir nitelikteydi (Dedeoğlu, 2003, s:74). Uluslararası hukukta terörizmin net bir tanımlanmasının yapılmamış olması nasıl önlem alınacağı konusunu da belirsiz bir hale getirmektedir (Pazarcı, 2012, s:187).

Terörizmin uluslararası alanda suç olarak sayılabilmesi için 1920'li yıllardan başlayarak günümüze kadar olan süreçte girişimler yapılmıştır. Bu girişimlere rağmen uluslararası hukuk terörizmin ne olduğunu tanımlayamamıştır ve tanımlanamayan bir kavramın cezalandırılması da hukuksal açıdan mümkün olmadığından terörizm suçunun uluslararası hukuk açısından kesin bir cezası yoktur (Saul, 2005, s:58). Bu durumun sonucunda uluslararası toplumun terörizm karşısında sıkıntı yaşadığı ortak nokta terörizmin net bir tanımlanmasının yapılmamış olmasıdır (Lawless, 2008, s: 147).

Her bir disiplin, terörizmi, disiplinin parametreleri tarafından şekillenmiş dar bir perspektiften ele almaktadır (Amos ve diğerleri, 1982: s:70). Bu nedenle ortak bir tanım yapılamamaktadır. Buna bağlı olarak devletler hükümette bulunan siyasilerin ideoloji bağlamında terörizmi tanımladığı, akademisyenlerin de bilimsel şekilde bu konuya yaklaştığı görülmektedir. Terörizm yapıldığı eylem şekli ve uygulama alanına göre sınıflandırma yapmak mümkündür. Bu bağlamda terör eylemlerini modern terörizm, siber terörizm, uluslar ötesi terörizm, uluslararası terörizm, devlet destekli terörizm ve hükümet terörizmi olarak sınıflandırmak mümkündür.

Modern terörizm; Modern terörizm Tayyar Arı tarafından sürekli şekilde insanların can ve mallarına yapılan saldırıların tamamı olarak tanımlanmıştır. Bu terörizm şeklinde insanların özel olarak korundukları yerlerden ziyade otobüs durakları, meydanlar ve metro istasyonları gibi alanlar hedef olarak seçilmektedir. Modern terörizmin yapılması için sağlanacak olan malzemenin maddi külfeti oldukça fazladır. Bu nedenle ciddi bir ekonomik güç ve hammadde gerektiren bir terör çeşidi olmasıdır (Arı, 2004, s:545). Modern terörizm ile birlikte teknolojik gelişmelerin insan hayatına hızla girmesi sonucunda siber adı verilen kavram oluşmuştur. Buna bağlı olarak siber terör adlı kavramdan da bahsetmek gerekecektir.

Siber terörizm, sanal alanda teknolojik gelişmelerin getirdiği imkânlar ile birlikte bilgisayar ve internet ortamında devletlerin ya da bireylerin kişisel dosyalarına ve hesaplarına yapılan saldırı türü siber terörizm olarak tanımlanmaktadır.

Devletlerin kontrolünde olmayan, terör örgütlerinin dışardan gelerek bağımsız şekilde eylem yapmaları uluslararası terörizm olarak tanımlanmaktadır. Bu terörizm modelinin en önemli özelliği bir devlet tarafından kontrol edilmemesidir. Bu nedenle bu terör modelinde her devlet tehdit altındadır ve bu durum küresel terörizm olarak da adlandırılmasına neden olmaktadır.

Uluslararası terörizm, bir devletin iç güvenliğini ya da dış güvenliğini tehdit eden unsurların bir başka devlet tarafından yönetilmesi konusu olarak tanımlanmaktadır. Terör örgütlerinin bir başka devlet tarafından yönetilmesi ve bir başka devlet açısından tehdit oluşturulması bu terör şekline uluslararası terörizm adının verilmesine neden olmuştur (Cora, 2008: s:24). Devlet destekli uluslararası terörizm, devletlerin, amaçlarına ulaşmak için kendi içindeki veya başka devletlerdeki ulus altı grup ya da bireylere her türlü desteği vererek otoritesine karşı gelen grupları yok etme, rakip ülkeyi zayıflatma ve toplum üzerinde korku yaratma gibi eylemleri içeren bir terörizm şeklidir. Devletlerin kendilerinin yaptıkları terörizm tarihsel süreçte asimetric tehdit kavramına en yakın olan terörizm şeklidir. Hükümet terörizmi olarak da adlandırılan devlet terörizmi kendi vatandaşları üzerinde uyguladıkları şiddet eylemleri olarak tanımlanmaktadır. İnsan hakları ve uluslararası hukuk kurallarına aykırı olan bu terörizm modeli oldukça tehlikeli ve karşı koyulması zor bir terörizm modelidir.

Terörizmin sınıflandırılması konusunda akademik alanda henüz uzlaşılmış bir sıralama olmadığından dolayı bu sıralama tercih edilmiştir.

Güç; Güç kavramı en temel anlamı ile bir aktörün bir başka aktörü onun isteği dışında yönlendirmesi ve davranışlarını değiştirmesidir. Güç kavramının kullanılması ve oluşabilmesi için birden fazla aktörün bir sistem içerisinde birlikte varolmasından bahsedilmesi gerekmektedir. Uluslararası sisteme bakıldığında zaman zaman devletlerin istemeseler bir birbirleri ile ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu sistemde aktörler yani devletler birbirleri davranışları üzerinde baskı kurarlar ve farkında olmadan ya da

farkında olarak birbirleri üzerinde güç uygularlar. Uluslararası sistemde devletlerin güç kullanımlarını üç farklı şekilde yaptığı görülmektedir bunlar;

Tehdit ve Cezalandırma; Devletler uluslararası sistemde güçleri doğrultusunda güçlerini uygulayabilecekleri devletler üzerinde tehdit ve cezalandırma uygulamaktadır. Cezalandırma yöntemleri, askeri müdahale, ekonomik ambargo ya da diplomatik yalnızlaştırma şeklinde gerçekleştirilebilir. Tehdit ise cezalandırma sürecinin başlamasından önceki evredir. İstediklerini yapmaları doğrultusunda emirler sunulur ve yapmayacakları takdirde cezalandırmada yer alan uygulamaların gerçekleştirileceği söylenir. Bu durum uluslararası sistemde tehdit olarak tanımlanmaktadır (Türkkaya, 1960, s:23).

Ödüllendirme; Devletler sadece tehdit ve kötü anlamda güç kullanarak devletler üzerinde istediklerini yaptırımlar. Devletlerin ödüllendirme sistemi ile de devletler üzerinde güç uyguladıkları görülmektedir. Gücü elinde bulunduran devlet gücü doğrultusunda vaatlerde bulunarak aktörler üzerinde karar alma yetisini kullanmaktadır. Bu durumda ödüllendirme sistemi ile gücü kullanmak olarak tanımlanmaktadır (Türkkaya, 1960, s:24).

Yumuşak güç; Yumuşak güç üst kısımda anlatılan kavramlara göre yeni bir kavramdır. Literatürde son 30 yıl içerisinde yer almaya başlamış ve devletlerin sürekli başvurduğu bir yöntem haline gelmiştir. Bu sistem uluslararası ilişkilerin temelprensiplerini oluşturan Joseph Nye tarafından geliştirilmiştir. Bu sistem Nye tarafından ödüllendirme, askeri müdahale ya da sert güç unsurlarını barındırmamaktadır ve uluslararası kuruluşlarında birbirleri üzerinde uygulayabilecekleri bir unsur şeklinde tanımlanmaktadır (Nye, 2004, s:23) Ancak yumuşak güç bağlamında yapılan tanımlamalar yumuşak güç üzerindeki belirsizliği atmaya yetmemiştir. Günümüzde yumuşak gücün nerede başladığı hangi sınırlar içerisinde değerlendirildiği bilinmezliğini korumaktadır.

2.2 GÜVENLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Güvenlik bugüne ait ve bugün yaşananları anlatan bir kavram değildir. Güvenlik amaca ilişkin bir anlam taşımaktadır. İnsanların varlığını koruma ve sürdürme çabası tarih

boyunca var olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güvenlik kavramının anlamlandırılması antik döneme kadar dayanan bir süreç olduğu görülmektedir. Güvenlik devletlerin, bireylerin, siyasi üniteler yapının, çatışma-uzlaşma ilişkilerinin tarihsel evreleri olarak ele alınmakta ve tüm bu yaşananların toplum üzerindeki etkilerini irdelemektedir.

Tablo 2.1: Güvenliğin Zaman Aşamaları

Dönemler	Tehditler	Güvenlik Algısı	Savaş Anlayışı ve nedenleri
Antik Dönem	-Site devletlerinin birbirlerini tehdit görmeleri -Güçlenen imparatorluların Mısır ve Hitit gibi ekonomide çatışmaları -Küçük devletler açısından hızla büyüyen imparatorlukların onları yok edeceğidüşüncesinin yayılması	-Site devletleri için güvenlik birbirlerine karşı üstünlük sağlama durumudur. -İmparatorlukların güçlü bir ekonomi ve orduya sahip olmak istekleri güvenlik algılarını oluşturmaktadır. -Küçük devletlerin güvenlik algısı büyük imparatorluklardan korunmak üzerineyken, İmparatorluklarında küçük devletleşmeler sonucunda parçalanma endişesi yaşaması güvenlik algısını oluşturmaktadır	-Bu dönemde devletlerin savaş anlayışı kendilerini korumak amaçlı şekilde şekillenmiştir. İmparatorlukların genişlemesi ile birlikte milenyum çağında oluşacak olan gücü eline alma algısı sonucunda savaşa yönelme düşüncesi oluşmaya başlayacaktır.
Modern Dönem	-Modern dönemde devletlerin dini olgular üzerinde inşa edilmesi din çeşitliliğinden dolayı tehdit olarak algılanmaktadır. Özellikle westphalia barışına giden süreçte yaşanan 30 yıl svaşları bu durumu kanıtlar nitelikteydi. Devletler kiliseleri dahi kendilerine tehdit olarak gördüğü bu dönem uluslararası dönemde en çeşitli tehdit olarak algılandığı dönem olarak tanımlanabilir.	-Devletlerin güvenlik algıları bu dönemde sadece siyasi ve askeri değil aynı zamanda toplumsal da olmuştur. Dini etkiler sonucunda ortaya çıkan savaşların olması o dönem bazında dinin sosyolojik etkisi de düşünüldüğünde güvenlik algısının dini nedenlerden çıkan savaşlar üzerinde yoğunlaşmış olması gayet normal olmaktadır.	Bu dönemde devletlerin savaş algıları toplumsal düzenlerini ve siyasi düzenlerini korumaya odaklı olduğu görülmektedir. Devlet düzeninden ödün vermeden dinin devlet üzerindeki etkileni soyutlamayı amaçlamışlardır.
Milenyum Dönemi	Bu dönemin başlangıcı soğuk savaş olarak tanımlanmaktadır. Devletlerin tehdit olarak algıladıkları en temel husus terörizm olmuştur.	-Devletlerin güvenlik algılarını terörizme karşı oluşturdıkları görülmektedir.	-Bu dönemde devletler terör örgütleri ile sıcak temas haline girmişler ve savaş algılarını bu durum üzerine oluşturmuşlardır.

Kaynak: Beril Dedeoğlu, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Yeniüzyıl Yayınları, İstanbul

2.2.1 Antik Dönemde Güvenlik

Güvenlik kavramının tarihsel süreçte ilk olarak Roma döneminde kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde güvenlik algısı sosyolojik tehditlere karşı geliştirilmiş ve savaçıl olarak düşünülmemiştir. Thomas Hobbes ile birlikte güvenlik kavramı yeniden doğmuş ve devletlerin birincil ihtiyaçları haline gelmiştir. Yunan atomculuğunun yeniden canlanmasına öncülük eden Gassendi'nin, antropoloji (insanbilimi) ve siyaset teorisi çalışmalarına çatışmalardan uzak, bilimsel bir temel arayışında olan Hobbes ile sıkı entelektüel temaslarda bulunduğu göz önüne alındığında, Cicero'nun da ötesine, Hobbesçi anlamda Antik Yunan atomcu geleneğine dönülmesi kaçınılmaz görünmektedir (Finley, 2007, s:25).

M.Ö site devletleri güçlenerek birini diğerinin egemenliği altına alması ve buna sebep olarak kendileri için tehdit unsurlarının varlığını neden göstermeleri ile başlayan sürecin günümüze kadar devam ettiği görülmektedir. Devletlerin güvenlik ve tehdit arasındaki ilişkisinin temellerinin de bu döneme kadar dayandığı görülmektedir. M.Ö 13. yy başlarında Mısır ve Hitit imparatorlukları ticaretlerindeki anlaşmazlık ve eşit güçlenme seviyesine gelmeleri sonucunda birbirlerine karşı kendilerini tehdit olarak görmüşlerdir. Bu durumu kendilerinde güvenlik tehlikesi olarak gören devletler savaşıma yoluna gitmişlerdir. Bu dönemde de tehdit-güvenlik-savaş üçgeninin olduğu görülmektedir. Antik dönemde tehdit ve güvenlik algıları bağlamında örnek verilecek bir başka olay Yunan şehir devletleri ve perslerdir. Yunan şehir devletleri giderek güçlenen ve imparatorluk haline gelen persleri kendilerine tehdit olarak görmüşler ve bu bağlamda güvenlik politikaları oluşturmuşlardır (Finley, 2007, s:34).

2.2.2 Modern Çağ'da Güvenlik

Orta çağın sonunda securitas kavramı yerini "Certitudo" (kesin var olan, söz, yemin) kavramına bırakmış ve kavram Hobbes ile birlikte devletlerin vazgeçilmez strateji unsuru haline gelmiştir. Güvenlik bu aşamada Hobbes'un, Leviathan'ı ile anlatılmış yani iç savaşların önlenmesi hedefine hizmet eden süper devletin var olmasıyla oluşmuştur (Arends, 2009: s:22-24). Daha sonrasında 16.yy'ın başlarında sosyolojik alanda dini çatışmalar artmış ve katolik-protestanlık çatışması oluşmaya başlamıştır. Bu olaylar toplumsal değerler ile bağlantılı olsa da dönemin konjonktüründen dolayı siyasetten bağımsız da düşünülmemektedir. Orta çağ döneminde devletlerin ve

toplumların temel yapı taşlarını dini inançlar oluşturmaktaydı. Bir toplum için bu kadar önemli olan bir inancın bulunması o inancı kabul etmeyen insanlar için tehdit unsuru haline gelmektedir. Bu durumun sonucunda “30 Yıl Savaşları” adı verilen ve Avrupa’yı kasıp kavuran savaşlar başlamıştır. Bu savaşların başlaması Avrupa’da ki güvenlik algısını tamamen değiştirmiş devletler için güvenlik sadece siyasal bir unsur değil sosyal bir kavram haline gelmiştir (Bilgin, 2003, s:16).

17. yy’da ise merkantalizm akımı damga vurmuştur. Merkantalizm’in esasları saldırgan politikalara dayanmaktadır. Devletlerin dış politikada saldırı odaklı olması ve iç politikada da devlet hâkimiyeti olması esasına dayanmaktadır. Bu dönemde güvenlik kavramı değerli madenlerin keşfedilmesi devletlerin ekonomik olarak güçlenmesi ile doğru orantılı algılanmasından dolayı güvenlik değerli madenlerin ele geçirilmesi ile doğru orantılı şekilde değişmiştir. 18.yy’da ise liberalizm akımının hâkim olması ile ekonomik dünyada değişimler yaşanmıştır. Bu süreçte Fransız Devrimi ile başlayan ulus devletleşme akımı 19. yy ortalarına kadar devam etmiş ve bu devrimlerin sonucunda yaşadığımız dönemin temelleri oluşmuştur. Bu dönemde liberalizm, sosyalizm, demokrasi ve hatta anarşizm kavramlarının tanımlanmasının yapılması güvenlik ve tehdit kavramlarının da çeşitlenmesine neden olmuştur (Çelebi, 2014, s:45). Yine bu dönemde devrimlerin etkisi ile ulus devlet kavramı güçlenmiş ve güvenlik algıları tamamen değişmiştir. Metternich politikalarında da görüldüğü gibi devletin düşmanı tamamen ezmesi düşüncesi ulus devlet anlayışına dayandırılmaktadır. Bu duruma bağlı olarak bu dönemde güvenlik kavramını “Devletlerin varlığını korumasının imkânsız olup olmaması ve varlığını sürdürmek adına geliştirdiği politikalar bütünü” tanımlamak mümkündür. Bu görüş devletlerin az zarar değil bütünüyle zarar görmesini engelleyecek politikalar geliştirmelerine neden olmaktadır. Güvenlik algısının tarihin diğer süreçlerinden farklı şekilde algılanmasının nedeni bu dönemde daha düzenli ve sistematik olması olmuştur (Dedeoğlu, 2016, s:75).

20.Yüzyıla gelindiği zaman devletlerin bütün gücü elinde bulundurma isteği artmış ve saldırı odaklı politikalar sergilemeye başladığı görülmektedir. Bu düşünceleri bağlamında devletler dünyaya hâkim olmak istemişler ve sömürgecilik faaliyetleri sürdürmüşlerdir. Bu düşüncelerin etkisi ile dünya üzerinde faşizm görüşü ortaya çıkmış ve bu görüşün tersi olarak onları durdurmak isteyen görüşler oluşmuş ve iki kere

küresel bazda savaş yaşanmıştır. İdeolojik unsurların devletlerin stratejilerinde ve toplum yapısında olan etkileri gerek küresel savaşların neden ve sonuçları 20.yy'ın sonlarına doğru güvenlik kavramında değişim ve gelişmelere neden olmuştur. Dünya savaşlarının olması sonucunda güvenlik algısı hiçbir devlet ya da hiçbir kurumun sürekli şekilde güvende olmayacağı düşüncesine evrilmiştir (Dedeoğlu, 2016, s:78).

Savaşların sonrasında dünyada bloklaşma süreci yaşanmaya başlamış ve ülkeler kendi aralarında güvenlik iş birliği duvarları oluşturmaya başlamışlardır. Bu durum sonrasında değişecek olan güvenlik algısı aşağıda yer alan milenyum dönemi güvenlik başlığında incelenecektir.

2.2.3 21. yy'da Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş döneminde temel tehdit algılamaları iki kutup içinde çok belirgindi. Örneğin, ABD önderliğindeki Batı Bloğunun tehdit algılayışı genelde Doğu bloğu, özelde ise Rusya üzerinde yoğunlaşıyordu. Diğer bir deyişle Batı için tehdit; Sovyet Rusya'nın komünizmi yayma politikasıydı. Tehdit algılamalarının ikinci boyutunu silahlanma yarışı oluşturuyordu. ABD ve SSCB karşılıklı olarak nükleer saldırı tehdidini ön plana çıkarıyordu. Soğuk Savaş döneminde büyük güçler arasındaki çekişmenin askeri alanda olması nedeniyle, tehdit algılaması tek boyutta yani devletin güvenliğine indirildiği için stratejiler de klasikleşmiş ve hatta kanıksanmıştı. Soğuk Savaş döneminde tehdidin kaynağı ve yönlendirildiği hedef arasında bir simetriden söz etmek mümkündür. Genel kabul gören analiz, Soğuk Savaş döneminin iki süper güç arasındaki rekabet nedeniyle bir denge ortamı yaratmış olduğu yönündeydi. Bu nedenle aslında Soğuk Savaş döneminde bloklar içinde yer alan devletler için güvenlik açısından istikrarlı bir durum vardı çünkü bu devletler tehdidin nereden ve ne şekilde geleceğini biliyorlar ve bu doğrultuda önlemler alıyorlardı. Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte güvenlik kavramı yeniden ele alınarak değişen uluslararası koşulların güvenlik kavramı üzerinde oluşturduğu etkiler sorgulanmaya başlanmıştır. Daha önceden bir devletin kendisini dışarıdan gelen tehditlere karşı koruması anlamına gelen ve genelde askeri çerçevede değerlendirilen güvenlik kavramının kapsamı genişlemiş durumdadır. Güvenlik artık ülkelerin tek tek kendi başlarına sağlayamayacakları; küresel boyut kazanmış ortak çaba ve işbirliği gerektiren bir kavram olmuştur (Kardeş, 2015, s:53).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin güvenlik açısından doğurduğu sonuçlardan ilki; kutuplaşmanın ortadan kalkmasının tek bir gücün üstünlük sağlaması için uygun bir ortam yaratmış olmasıdır. Bu ortam, hegemonya durumu oluşturmasını bekleyenlere rağmen, daha büyük bir ekonomik güç ve politik çoğulculuğun yayılmasıyla belirdi. İkincisi, bölgesel çatışmaların süper güç rekabetiyle olan eski bağlantılarının sona ermiş olmasıdır. Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel olarak baktığımızda bölgesel çatışmalar daha az tehlikeli fakat daha fazla şiddet içerebilecek kışkırtmalara daha açık hale geldi. Soğuk Savaşın sona ermesinin güvenliğe ilişkin üçüncü sonucu ise, kamuoyunun siyasi ilgisinin uluslararası güvenliğin "küresel refah" konuları olarak adlandırılan yoksulluk, azgelişmişlik ve yerel istikrarsızlıklar gibi konulara yönelmiş olmasıdır. Bir diğer sonuç ise, kimyasal ve biyolojik imha silahları taşıyan uzun menzilli füzelerin sayıca ve tesirli menzil bakımından geliştirilmesiyle birlikte geleneksel savaş biçimlerinde ortaya çıkan değişimdir. Uzun menzilli füzeler sayesinde tehdit daha geniş alanlara yayılmakta ve sivil hedefleri de içine almaktadır. Bunlara ek olarak etnik çatışmalar gibi geleneksel olmayan tehditler ortaya çıkmış; savaş biçimlerini, savaş alanlarının yapısını değiştirmiştir. Artık geleneksel ordular asimetrik güçlerle savaştığından çatışmalar toplumsal ve siyasal alanlara kaymaktadır. Ayrıca bu dönemde ordular savaştan başka barışın korunması ve kollanması operasyonları, arama ve kurtarma operasyonları, savaşın açtığı yıkımın onarımı gibi görevler de yerine getirmektedirler.

Güvenlik kavramını göz önünde bulundurduğumuzda, günümüzde ekonomik gelişmelerini serbest ticaretin yaygınlaşmasına bağlayan devletler, demokratik karar alma mekanizmalarını ve modern iletişim araçlarını kullanarak bir işbirliği koalisyonu kurmayı hedeflemektedirler. Diğer bir deyişle, artık devletler kolektif güvenliğin artırılmasını serbest ticaretin gelişmesinin ana etkeni olarak kabul etmektedirler. Güvenlik ile serbest ticaretin gelişmesi arasındaki paralellikten dolayı uluslararası politika giderek küresel politikaya dönüşmekte, içsel ve dışsal öncelikler arasındaki ayırım giderek belirsizleşmektedir. Uluslararası sisteme yönelik tehditler devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerine göre açıklanmaktaydı ancak uluslararası politikanın giderek küresel politikaya dönüşmesiyle birlikte temel tehditler devletlerin içinden iç çatışmalar, terörist saldırılar- kaynaklanmaya başladı.

Uzun süreli bölgesel çatışmalar, emperyalist dönemin bıraktığı izler, yeni bölgesel güçlerin ortaya çıkması, eşitsizliğin ve yoksulluğun artması, kitle imha silahlarının sayısının artması Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ortamda güvenliğe yönelik başlıca tehditlerdir. Avrupa'nın siyasi ve ekonomik birliğini sağlaması, eski Sovyetler Birliği'nin daha gevşek ve gönüllülüğe dayanan bir konfederasyon oluşturması ve diktatörlüğe dönüşmesinin engellenmesi, Orta Doğu'da güvenliğin yani bölgesel barışın sağlanması küresel tehditlerin önlenmesinin diğer bir deyişle uluslararası güvenliğin sağlanmasının temel koşullarıdır. Kısaca, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ortamı istikrarsız kılan tehditler küresel boyut kazanmış durumdadır. Daha önce belirgin ve tek boyutlu olan tehdit algılamaları artık çok yönlü ve çok boyutludur; etnik, ekonomik, siyasal olabilir. Ayrıca geniş bölgelere yayılmış durumdadır. Bu dönemde artık terör faaliyetleri küresel bir boyut kazanmıştır; özellikle 11 Eylül'de El-Kaide terör örgütünün ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlediği saldırı bunun en iyi örneğidir. Küreselleşen terör faaliyetlerinin yanı sıra uyuşturucu ticareti ve silah kaçakçılığı da küreselleşmiştir. Yeniden canlanan bölgeselleşme hareketleriyle bölgesel çatışmalar tüm dünyanın güvenliğini ve istikrarını etkilemektedir (Yalçınkaya, 2015, s:71)

Günümüzde devletler tarafından güvenlik kavramlarının nitelendirilmesi genel olarak terör tehdidine karşı uyguladıkları politikalar ile bağdaştırılmaktadır. Bu durumun nedeni 11 Eylül olayları sonrasında Ortadoğu'da baş gösteren terör örgütleri olmuştur. Yakın zaman da DAESH'in kurulması ve halifelik ilan edebilecek güce ulaşması sonucunda yabancı ülkelerden de destek alması devletler için ciddi tehditler oluşturmuştur. DAESH'in doğuşu ve hızla büyümesi sonucunda ABD Başkanı Barack Obama tarafından Terörle Mücadele Küresel Formu kurulmuştur. Bu forumun temel amacı Terörizm'e karşı askeri olmayan mücadelenin yapılacağı bir kuruluşun olmasını sağlamak olmuştur. Bu kurumun eş başkanı Türkiye'dir. Bu kurum terörle mücadeleyi küresel bir hale getirmeyi amaçlamaktadır (Yalçınkaya, 2015, s:131).

2.3 ULUSAL GÜVENLİK

Ulusal güvenlik, ulusa yönelik tehlikeleri belirlemeyi, bunlara karşı alınacak tedbirleri ve bu tedbirlerle ilgili kararları alacak, uygulamayı yapacak kurumları içeren bir kavramdır. Bu kavramın açıklanması bağlamında ulusal güvenlik kavramının parametreleri incelenecektir.

Ulusal Güvenliğin Ekonomik Boyutu; Dünya üzerinde küreselleşme kavramının hâkim olması ile birlikte devletlerin ulusal, güvenlikleri ile ekonomik güçleri arasında gelişen ilişkiler en üst düzeye çıkmıştır. Ekonominin devletlerin güvenlikleri açısından önemli hale gelmesi ve artık sert güç olarak kullanılması uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemi başlatıyordu. Bu yeni dönemin gelmesi ile birlikte literatürde yer alan çalışmalar genişletilmiş James Sperling ve Emil Kirchner çalışmalarda bulunmuştur. Bu araştırmalara göre; Sperling yapılan çalışmaların merkantalist düşüncede olmasını doğru bulmamıştır ve Sperling doğru bulmamasına neden olarak merkantalizmin bu iki kavram arasında değerlendirilmeyecek kadar iddialı bir olgu olduğunu göstermiştir. Sperling analizlerin daha dar bir çerçevede olması gerektiğini savunmuş ve güç ve güvenlik arasındaki ilişkiyi; askeri harcamalar, ekonomik büyüme, ulusal güvenlik kavramları üzerinden tespit etmeyi amaçlamıştır (Baylis, 2008, s:64).

Güvenlik kavramı ve ekonomi kavramı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde bir farklı görüşte; ulusal ekonominin açık olması ve ulusal bağımsızlık arasındaki ilişkinin tespiti üzerine olmuştur. Bir başka görüşte ise devletlerin makro politikalarının ulusal güvenlik politikaları ile olan ilişkilerine bağlamıştır. Devletlerin bütçe açıkları vermeleri dış ticareti yönetememeleri durumunda devletler için potansiyel bir ulusal güvenlik tehdidi olmaktadır (Miller, 2001, s:117).

Ekonomik güvenlik devletin en önemli güvenlik unsurlarından birisi olmuştur. Zor olması anlaşılabilir olmasını ve devletlerin bu duruma bağlı olarak oluşacak tehditlere karşı önlem almasını zorlaştırmaktadır. Ekonomik güvenliğin sağlanmasının zor olmasının nedeni piyasaların bağlı olduğu endekslerin tamamının devlet elinde olmamasıdır. Bu duruma bağlı olarak piyasalar değişkenlik göstermekte ve devletlerin önlem almalarını zorlaştırmaktadır. Piyasaların içerisinde yer alan unsurların birçoğu devletin ulusal güvenliğini tehdit ettiği görülmekteydi. Piyasalar arasında oluşan ve

ithalattan kaynaklanan adil olmayan rekabet, faiz, kredi sağlanmasında ki farklı şartlar gibi nedenler piyasalar için ve aynı zamanda devletler içinde tehdit oluşturmaktadır.

Günümüzde ekonominin temellerinin oluşturulduğu politikalar devletler için oldukça riskli yöntemler olarak adlandırılmaktadır. Devletler ekonomik temellerini ulusal güvenliğini tehdit etmeyecek unsurlara bağlı olarak ya da minimum tehdit unsurları barındıracak şekilde şekillendirirse sert güç unsuru olan ekonomide devletler ulusa güvenlik bağlamında sıkıntı yaşamayacaklardır.

Ekonomik ve ulusal güvenlik kavramı bir üst başlıkta açıklanmıştır. Devletlerin ekonomik politikalarına kadar etki edecek uluslararası kuruluşların olması da bu kavramı çeşitlendirmektedir. Bu kuruluşlar IMF (Uluslararası Para Fonu ya da daha çok bilinen kısaltmasıyla IMF, küresel finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak amacıyla kurulmuştur. Mali sistemin işleyişini düzenler.) DB (Dünya Bankası, II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası adıyla kurulmuş, 1947 yılında Birleşmiş Milletler'in özerk uzman kuruluşlarından biri olma özelliği kazanmıştır. Günümüzde dünya devletlerinin 188'i Banka üyesidir.) ve DTÖ (çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal organıdır.) Ekonomik sistemin neoliberal sisteme geçmesi ile birlikte IMF, DB ve DTÖ ekonomide küreselleşmenin dünya üzerindeki temsilcileri olmuşlardır. IMF uluslararası ticareti adil ve dengeli bir hale getirmek, ülkelerin dış ticaret borç ödeme sistemlerinde yardımcı olmak ve ödeme dengesizliklerini çözmek amacı ile kurulmuştur. 1970'li yıllarda BrettonWoods sisteminin dünya üzerinden yok olması sonucunda IMF'nin de varlığı sorgulanmaya başlamış ve küreselleşme sürecinde etkisini kaybetmeye başlamıştır (Dönmez, 1998, s:21).

Ulusal Güvenlikte İktidarın (Yönetimin) Rolü; Devletlerin ulusal güvenlik stratejilerini belirlemelerindeki en önemli unsur kendilerine tehdit olarak gördükleri girişimlerdir. Bu bağlamda devlet yönetiminde bulunan iktidarın geliştireceği stratejiler ve politikalar devletin ulusal güvenliğinin sağlanması konusunda doğrudan etkileri olacaktır.

Devlet yönetiminde bulunan iktidarın ideolojik düşüncesi doğrudan güvenlik politikalarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Dini görüş, sosyolojik görüş ve askeri

alandaki görüşleri iktidarın ideolojisini oluşturmaktadır. Bu nedenle ulusal güvenlik kavramının bir ülke için oluşturulmasında o ülkede görev yapan iktidarın doğrudan etkisi bulunmaktadır demek yanlış olmayacaktır.

Ulusal Güvenlikte Ordunun Rolü; Geleneksel güvenlik anlayışında ulusal güvenliğin merkezinde askeri güç bulunmaktadır. Küreselleşme süreci ile birlikte her ne kadar yeni güvenlik algıları oluşmuş olsa da birçok devletin güvenlik merkezinde hala askeri güç yatmaktadır. Askeri güvenlik alanında devlet hala en önemli referans nesnedir ve devletin yönetici elitleri en önemli güvenlikleştirici aktörlerdir.

Devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamalarında en hızlı sonuç oldukları unsur askeri güvenlik unsuru olmuştur. Ekonomik güvenlik politikalarında sonuç almak uzun vadeyi kapsar ancak askeri güvenlik önlemleri anlık şekilde uygulanır ve kısa vadede sonuç alınmasını sağlar. Kısa vadeli sonuçların uzun vadeli etkileri olduğu da bilinmektedir. Bir devletin ulusal güvenliği bağlamında uyguladığı askeri politikalar bir başka devlet için tehdit alanı oluşturabilmektedir. Bu eylemler gücü doğrudan kullanmaya dayalı eylemler olduğu gerekçesi ile devletler için birincil sıradan tehdit olarak algılanmaktadır. Devletlerin bu eylemleri sadece devletle için tehdit oluşturmaz toplumsal ve insanlık açısından da ciddi tehditler oluşturmaktadır. Bu nedenle askeri alanda oluşan tehditlerin kapsamı ulusal ve uluslararası güvenlik alanına taşındığı görülmektedir.

Devletler için askeri alanda tehdit oluşturan unsurlar iç ve dış tehditler olarak ikiye ayrılabilir. İç tehditlere; terör eylemleri, devrimci ayaklanmalar ve sokak çeteleri örnek olarak gösterilebilir. Devletlerin iç askeri tehditleri küçümsemeyerek önlem alması ve büyümelerini engellemesi gerekmektedir. Halk hareketi haline dönüşebilme potansiyeli olan bu eylemlerin kontrol altına alınamaması durumunda iç savaş kaçınılmaz olacaktır. Dış tehditler ise bir başka devlet ya da ulus sınırları dışında faaliyet gösteren bir terör örgütü tarafından askeri bir müdahale ile karşı karşıya kalması olarak tanımlanabilir. Askeri tehditler ekonomik tehditler kadar karmaşık ve anlaşılması zor olmayan tehditlerdir. Ekonomik tehditler soyut temeller üzerine kurulmuşken askeri tehditler somut temeller üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle devletlerin askeri tehditlere karşı ulusal güvenlik oluşturması daha kolaydır. Kolay olan kısmı tehdittinanlaşılabilmesi ve

karşı savunma mekanizmaları geliştirmektedir. Ancak zor olan kısmı bu politikaların uygulanmasıdır.

Ulusal Güvenliğe Etki Eden Unsurlar; Devletler tarafından birbirleri üzerinde tehdit yaratmak için çeşitli faaliyetler gerçekleştirirler. Bu tehditler iç ve dış tehditler olarak ikiye ayrılmaktadır. İç tehditler; ülkede anarşi ve huzursuz ortam yaratmak, devletin siyasi gücünün azaltılmasını sağlamak, millet bütünlüğünün bozulmasını sağlamak, iç terör eylemleri gerçekleştirmek şeklinde sıralanabilir.

Dış tehditler ise devletlerin tamamen kendi uyguladığı faaliyetler ile birbirlerine tehdit olmalarıdır. Herhangi bir aracı unsur kullanmadan doğrudan sert güç unsurları kullanarak birbirlerine tehdit oluşturmaları dış tehdit kavramını oluşturmaktadır.

Küresel Terörizm; Küresel terörizm kavramının oluşması ve temellendirilmesi soğuk savaş döneminin bittiği döneme denk gelmektedir. SSCB'nin yıkılmış olması ve ABD'nin liderliğini yaptığı batı bloğunun soğuk savaşta galip gelmesi sonucunda dünyada yeni bir sisteme ihtiyaç duyulduğu algısı oluşmaya başlanmıştır. Kapitalist düzende olan dünyanın lideri olan ABD Soğuk savaş sonrasında; özgüvenini arttırmış, dünya üzerinde daha fazla egemenlik kurmaya başlamış söylemlerini realizm temellerine dayandırmış, uluslararası mecra da yapılan sözleşmelere en az uyan fakat diğer devletlerin tamamen uymasını isteyen bir devlet haline gelmiştir. Bu eylem ve politikaları sonucunda dünya üzerinde bölgesel örgütlerin ABD'ye tepki vermesini de beraberinde getirmiştir. Teknolojik gelişmelerin sonucunda da uygulama alanlarını kolaylaştıran bu bölgesel gruplar haklarının zedelendiğini söyleyerek toplanmaya başlamışlardır. Özellikle 1990'lı yılların sonlarına doğru Bin Laden önderliğinde El Kaide örgütü kurulmuş ve eylemler gerçekleştirmeye başlamıştır (Bal, 2006: s: 37).

11 Eylül'de ABD'nin ekonomi ve savunma merkezlerini temsil eden New York'taki İkiz Kulelerle birlikte Washington'daki Savunma Bakanlığı (Pentagon) binasına teröristler tarafından havalandıktan kısa süre sonra kaçırılan yolcu uçakları ile kamikaze saldırıları yapılması sonucunda 3.000'e yakın kişi hayatını kaybetmiş, Dünya Ticaret Merkezi'nin İkiz Kuleleri yerle bir olmuştur.

Resmi makamlar tarafından yapılan açıklamaya göre, uçakları kaçırarak ve eylemleri gerçekleştiren teröristler çok uzak bir coğrafyadan, Ortadoğu bölgesindeki ülkelerden

ABD'ye gelerek bu saldırıları gerçekleştirmiştir. Bu tarihe kadar terörü hep televizyon ekranlarından, Ortadoğu ülkelerine mahsus bir eylem şekli olarak izleyen ve kendi ülkeleri ABD'nin güçlü ekonomisi ve ordusu sayesinde bu tür tehlikelerden uzak olduğunu düşünen Amerikan vatandaşları, bu tarihten sonra terörün yarattığı korkuyu çok yakından hissetmişlerdir.

Bu bağlamda yaşanan bu gelişme dünya üzerinde yeni bir kavramın oluşmasına neden olmuştur “Küresel Terör”. Bu eylemin ABD'ye yapılması bu kavramın oluşmasına neden oldu demek yanlış olmaz. Bu terör eylemi ABD dışında bir ülkede yaşanmış olsaydı da bu kavram ortaya atılır mıydı bilinmezdi. Bu tanımın açıklaması ya da ABD'nin istediği açıklama şudur; “Dünyanın en kudretli ülkesinin bile terörden dolayı çaresiz kaldığı anların olması hiçbir ülkenin güvende olmadığını göstergesidir” şeklindedir. Terör kavramı artık bu olay ile birlikte küresel bir unsur haline gelmiştir ve bütün ülkeleri tehdit etmektedir. Küresel bir kavram haline gelen terör ile küresel alanda ve küresel şekilde mücadele edilmesi gerektiği düşüncesi ABD Başkanı Bush tarafından dile getirilmiştir. ABD başkanı George W. Bush, 11 Eylül saldırılarının ardından yaptığı konuşmasında; Amerika'nın terörle mücadelesinde kendi tarafında olmayanları karşı tarafta ilan etmiş veya bizimle olursunuz ya da teröristlerin tarafında” ifadelerini kullanarak, ABD'nin küresel terörle mücadelesinde tüm dünya ülkelerine bir anlamda gözdağı vermiştir. Belirlenen yeni stratejiye göre, artık terör dünyanın her neresinde olursa olsun yakalanıp yok edilmelidir ve ona destek verenler aynı akıbeti paylaşmalıdır.

Terörle mücadele adına çoğu zaman insan hak ve özgürlüklerinin hiçe sayıldığı görülmüş, Guantanamo ve Ebu Gurayb cezaevlerinde terörist olduğu iddia edilen kişilere yönelik işkence ve kötü muamele görüntüleri kamuoyuna yansımıştır. Bu görüntüler hiç şüphesiz terörle mücadele ettiğini iddia eden ABD'nin insan hakları karnesine eksi puan olarak yazılmıştır. Dahası terörle mücadele adına sergilenen bu yanlışlar küresel çapta faaliyet gösteren terör örgütlerinin propaganda malzemesini oluşturmuş ve eleman sayılarını artırmıştır. Terörle mücadele adına girişilen operasyonlar sırasında çekilen işkence ve kötü muamele görüntülerinin kamuoyuna yansması zaten Amerikan yönetimine karşı olumsuz düşüncelere sahip insanların daha da radikal çizgilere kaymasına ve özellikle Ortadoğu bölgesinde başta El Kaide, IŞID

(DAEŞ) vb. olmak üzere diğerk küresel terör örgütlerinin etki alanını genişletmesinde kolaylık sağlamıştır. Bunların dışında enerjik alanda yaşanan gelişmelerde güvenlik kavramında yeni bir tanımlama yapılması zorunluluğu getirmiştir.

Soğuk savaş sonrasında devletlerin, bireylerin ve kurumların tehdit kavramlarına yaklaşım şekilleri değişmiş ve bileşenlerini daha geniş bir alana yaymışlardır. Bireyleri ya da devletleri tehdit eden unsurların sadece silahlı olmayacağı ve sosyal alanda da tehditlerin oluşabileceği düşüncesi yayılmaya başlanmıştır. Çevresel sorunlar, hava kirliliği, insan kaçakçılığı ve gıda sorunları ülkeler için ciddi tehditler oluşturmaya başlamıştır. Bu sorunların askeri tehditlerden daha tehlikeli olduğu ve devletlerin bu sorunlar ile mücadele etmek için birlikte hareket etmeleri gerektirdiği düşüncesi de uluslararası sistemde konuşulmaya başlanmıştır (Dedeoğlu, 2016, s:56).

Devletlerarası veya Vekâlet Savaşları; Savaş, insanlıkla beraber gelişimini devam ettiren bir kavram olmuştur. İnsanlığın teknolojik olarak yaptığı yenilikler her alanda olduğu gibi askeri alanı da etkilemiştir. İnsan ilk savaşını doğaya karşı verdi. Hayatta kalabilmek için yiyecek ihtiyacını toplayıcılıkla sağlarken yırtıcı hayvanlardan gelebilecek tehditleri doğada bulduğu taş ve sobayla geçiştirdi. Zamanla madeni işlemeyi öğrenerek av olduğu doğal yaşamda avcı konumuna geçti. Yerleşik hayata geçilemeyle birlikte insanlık artık yaşam alanlarını korumaya geçerek klasik dönem savaşların temelini atmaya başladılar. Devletlerin ortaya çıkması ile birlikte tarihsel gelişmeye uygun olarak ok, yay, piyade, süvari ve savaş arabalarını şeklinde savaş silahları geliştirdi. Barut' un bulunmasıyla birlikte tüfek ve top gibi ateşli silahların kullanıldığı erken modern dönem cephe savaşlarına dönüşmüştür. Sanayi devrimi sonrasında modern dönem savaşları, teknolojik gelişmeye bağlı olarak uzun menzilli füzelerin, hava kuvvetlerinin ve tank birliklerinin dâhil olduğu topyekûn savaş uygulamaları ve manevra savaşlarına dönüşmüştür. Genel anlamda toparlamak gerekirse daha önceleri bir hat üzerinde gerçekleşen savaşlar zamanla roketler ve füzelere bırakıldı günümüzde ise savaş artık bir cephede değil şehirde, kasabada hatta köylerde yaşanıyor. Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte savaşlar ulusal çıkar için verilen birer mücadele alanı olarak görülürken; uluslararası hukuktaki gelişmeler, savaşın siyasi, ekonomik ve sosyal maliyetlerinin katlanılamayacak boyutta olması

sebebiyle devletler yeni bir savaş yöntemi içine girdiler. Temel amaç burada asimetrik savaş uygulanması.

Vekalet Savaşı kavramının orijinal kökeni Proxy War' dır. İngilizcede "Proxy" sözcüğünün dilimizdeki karşılığı "vekil" dir. Bu sebeple çevirisi "vekil savaşı" veya "vekâlet savaşı" olarak geçmiştir. Vekâlet savaşı kavramı ilk kez Dr. Pat Walsh' ın İngiltere'nin yayılmacı siyasetini anlatan ve I. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin Türkiye üzerindeki emellerini, Yunan saldırısını ve yenilgisini ele aldığı kitapta kullanılmış. Soğuk Savaş döneminde sık başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkan vekâlet savaşı, ağırlıklı olarak iki kutbunda nükleer güce sahip olduktan sonraki dönemine denk gelir. Bunun sebebi ise artık iki tarafında caydırıcılık etkisinden dolayı kendi ülkelerini tehlikeye atamayan güç merkezleri üçüncü devletler aracılığıyla mücadelelerini sürdürmüştür.

3. TEORİK TARTIŞMALAR

Bu bölümde güvenlik kavramının ideolojik yaklaşımlar bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.1 GELENEKSEL GÜVENLİK ANLAYIŞI

Geleneksel güvenlik anlayışının oluşumundaki en belirleyici olay Westphalia Barışı olmuştur. Otuz yıl savaşları sonucunda imzalanan bu anlaşma sonrasında ulus devlet kavramı ortaya çıkmış ve günümüz uluslararası sisteminde kullanılan ulus devlet kavramına kadar gelmiştir. Bu barış antlaşmasından sonra devlet kavramının tanımları yapılmaya başlanmıştır. Devlet; “belirli toprak parçası üzerinde konumlanmış, kralla sadık halkı olan ve uzmanlaşmış bürokratları olan bir topluluk hallidir” şeklinde tanımlama yapılmıştır (Yılmaz, 2007, s:87).

Bu bölümde güvenlik anlayışını farklılaştıran; Realizm, liberalizm ve neo-realizm akımlarının incelemesi yapılacaktır. Bu çalışmada çeşitli akımlar ile güvenlik kavramının açıklanmasındaki temel amaç güvenlik olgusunun karşılaştırmalı şekilde analiz edilmesi ve tanımlanmasının yapılabilmesi olmuştur. Geleneksel güvenlik anlayışı bağlamında realizm, neorealizm, liberalizm ve neoliberalizm kavramları incelenecektir. Güvenlik algısında realizm ve liberalizm yaklaşımlarının farklılıkları ve benzerliklerinin tespitleri doğrultusunda güvenlik kavramı tanımlanmaya çalışılacaktır.

3.1.1 Realizm ve Neorealizm’de Güvenlik

Realizm düşüncesinin oluşum süreçleri MÖ’lere kadar dayanmaktadır. Yunan filozof Thucydides savaş kavramının sistemli şekilde analizini yapmış ve Peloponnesiya savaşlarının realist düşüncenin yapı taşlarını içerdiğini belirtmiştir (Dougherty, 2014, s:87). Thucydides’in vurgu yaptığı bir başka konuda şehir devletleri arasında olan göreceli güç kavramı olmuştur. Thucydides Sparta ve Atina arasında olan savaşı Atinanın hızla güçlenmesini kendisine tehdit olarak sayan Sparta’nın tutumları sonucunda gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu önerisinin sonucu olarak tehdit ve güvenlik kavramının da oluşumundan bahsetmek mümkün olacaktır. Thucydides Sparta’nın Atina’yı kendisine tehdit olarak görmesi ve buna bağlı olarak bir güvenlik

sorunu ile karşı karşıya kalmış olması savaşın en önemli nedeni olduğunu belirtmiştir (Arı, 2002, s:54).

Realizm düşüncesinin temel yapı taşlarını oluşturan bir diğer düşünürde Machiavelli olmuştur. Machiavelli'nin prens adlı yapıtı realist düşünceyi benimseyen devlet adamları üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Machiavelli'nin temel görüşü İtalyan hükümdarlara aktardığı temel görüş iktidarda kalmanız için savaşmanız gerektiği düşüncesi olmuştur. Bu düşünce şekli ile realizm düşüncesinin İtalya'da yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2008, s:63). Machiavelli için siyaset; gücü elinde bulundurmak ve savaşta güçlü kalabilmek için yapılan bir olgudur. Bu düşünceye göre bütün siyasal faaliyetler güç politikası olarak tanımlanmaktadır. Machiavelli Prens adlı eserinde realizm düşüncesini şu şekilde tanımlamaktadır: “ İyi bir askeri gücün olmaz ise iyi bir yasaların olmaz ve iyi bir askeri gücün varsa mutlak kanunlarında var demektir” (Cox, 1986, s:211).

Machiavelli ideolojik yaklaşımlarında öncelikli olarak devlet güvenliğini esas almaktadır. Bu durumu Machiavelli'nin ahlak kavramını incelemesinde de görülebilmektedir. Machiavelli ahlak kavramını bireysel ahlak ve devlet adamının ulusal güvenlikler bağlamında geliştirdiği ahlak olarak ikiye ayırmaktadır. Bu kavramlar arasında çatışma yaşanması durumunda devlet adamının her zaman ikincisini seçmesi gerektiğini savunmuştur.

Realist düşüncenin gelişimini sağlayan bir diğer önemli düşünürde Tomas Hobbes'dur. Tomas Hobbes'in “Levaithan” adlı eseri realizmin temel yapı taşlarını barındırmaktadır. Tomas Hobbes'a göre insanların ilk yaşadığı alanlar doğal hayatları ve herkes birbiri ile savaş halindeydi. Hobbes o dönemlerde insan ilişkilerinin güvensizlik, tehdit ve korku duyguları ile yürüdüğünü savunmaktaydı (Minogue, 1997, s:35). İnsanların bu durumlarından kurtulması için bütün yetkilerinin ve güvenliklerini Levaithana devretmesi gerektiği düşüncesini ortaya atmıştır. Hobbes'a göre Levaithan'ın olmadığı topluluklarda, devletlerde anarşinin hâkim olmaktadır. Hobbes'a göre Levaithan'ın olmadığı devletlerde de ikili ilişkilerde olduğu üzere güvensizlik tehdit ve korku duyguları üzerine ilişkilerin yürütüleceğidir (Duncan, Webster, 2008, s:75).

İki dünya savaşı arasında kalmış ve realizmin temellerinin atıldığı dönemde yaşamış olan bir diğer önemli düşünürde hiç şüphesiz Edward Carr'dır. Carr idealizmin uluslararası ilişkilerde uygulanmasını imkânsız görmüş ve ağır bir dille eleştirmiştir. Carr uluslararası ilişkilerde devletlerin çıkarlarını aktör olarak kabul etmiş ve devletlerin çıkarlarının çatıştığı kısımda da savaşların olacağını belirtmiştir (Eralp, 2008, s:122).

Carr devletlerin iç güvenliklerini sağlamak amacı ile iktidara ve egemenlik kavramlarına hizmet etmekte ve uluslararası sistemde güvensiz bir ortam oluşmasına neden olmaktadır. Devletler yani aktörler arasında bir uyuşma olmadığına göre idealizmin bahsettiği evrensel barış düşüncesinin de bir ütopya olmaktan ileri gidemeyeceği görüşünü benimsemiştir Carr. Carr'a göre idealistlerin en büyük eksiği güç ve iktidar kavramlarını göz ardı etmeleri olmuştur.

Realizmin temel kurucusu ise Hans Morgenthau'dur. Hobbesin düşüncelerinden etkilenerek insanın doğasının kötü olduğunu ve her bireyin kötü olarak dünyaya geldiğini savunmaktadır. Bu bağlamda insanlar kendi çıkarlarını elde etmek için bencil hırslı ve acımasız davranırlar. Devletleri de insanlara benzetmiş çıkarlarını maksimize etmek için acımasızca davrandığını savunmuştur. Morgenthau'nun bu düşüncelerini Soğuk savaş döneminde ABD'nin dış politikaların da görmek mümkündür (Lamborn, 2010, s:71).

Realizm için güvenlik kavramı idealistlerin düşüncesi olan barış varsa güvenlik vardır anlayışından uzaktır. Realistler her bir devletin kendi çıkarları doğrultusunda her an savaş çıkarabilecek bir potansiyeli olduğunu savunmaktadır. Buna bağlı olarak devletlerin her an kendilerine bir savaş açılacakmış düşüncesi ile her duruma hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Realistler barış kavramı ile pek ilgilenmemiş, savaşın nasıl engelleneceği üzerinde çalışmıştır.

Realizmin güvenlik kavramı üzerindeki etkileşimi askeri alanda gerçekleşmiştir ve devletlerin güvenliği olgusu üzerinde şekillenmiştir. Realizmde bir devletin her an tehdit altında olduğu düşüncesinin barındırılması güvenlik kavramını da tehdit ve askeri güç olarak tanımlamak mümkündür. Realistlere göre devleti koruyabilecek askeri gücün olmaması devletin güvenliğinin olmaması anlamına gelmektedir.

Realizm düşüncesi uluslararası ilişkilerde güç olgusu üzerine inşa edilmiş ve devletlerin bu gücü eline almak için her şeyi yapabileceklerini savunmuştur. Realistlere göre güç ve güvenlik arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Ne kadar güçlü isen o kadar güvendesindir düşüncesi realizmin devletler açısından tanımlaması olmuştur.

Realistler uluslararası sistemin anarşik bir yapısının olduğunu savunmuş ve bu duruma bağlı olarak güvenlik ikileminin oluştuğunu ortaya atmışlardır. Realistler güvenlik ikileminin engellenmesi dahi güç dengesinin sağlanacağı bir mekanizma olmasının devletlerarası tehdit kavramının önemsizleşeceğini savunmaktadır.

Realizmin temel varsayımları (Morgenthau, 2011, s:65);

- a) İnsanın doğuştan kötü olduğu ve buna bağlı olarak devletleri oluşturan insanların soyut düşünceleri devletleri de bencil bir yapı haline getirmektedir.
- b) Devletleri ve güçlerini uluslararası sistemde en önemli faktör olarak görür.
- c) Uluslararası sistemde yer alan devletlerin tam bağımsız ve egemen olduğunu savunur.
- d) Devletlerin akılcık politikalar ile yönetildiğini savunur.
- e) Devletlerin yapısal tutumundan dolayı uluslararası sistemin anarşik bir yapısı olduğunu savunur.
- f) Devletlerin davranış şekillerinin gücü elde etmek isteği ile doğru orantılı gerçekleştiğini savunmaktadır.
- g) Uluslararası sistemde yüksek politika kavramının belirleyici unsur olduğunu savunmaktadır ve güç-güvenlik gibi kavramları içine aldığı belirtmektedir.
- h) Ulusal çıkarlar doğrultusunda biçimlenen devletlerin politikaları hayatta kalma, güvenlik, güç gibi kavramlar perspektifinde ifade edilmektedir.
- i) Moral unsurlarının siyaset dışı tutulması ve etikten arındırılmış bir siyaset anlayışı vardır, olarak maddelenebilir.

1960'lı yılların ikinci yarısında realist düşünürlerin stratejilerine önemli eleştiriler getirilmiş ve Kenneth Waltz neorealizm düşüncesinin temellerini "Uluslararası Siyaset Teorisi" eseri ile atmıştır. Waltz realist düşünürlerin uluslararası sistemin sadece anarşik bir yapısının olması düşüncesine karşı çıkmış ve sistemin hiyerarşik yapısında olduğu düşüncesini geliştirmiştir. Devletlerarası kurumların bir güç altında organize olması ve hiyerarşik şekilde işleyişini devam ettirmesi devletlerin politikalarını etkileyecektir.

Uluslararası sistem içinde bu durum geçerlidir ve bu duruma bağlı olarak uluslararası sistemin de yapısında hiyerarşi bulunmaktadır (Arı, 2006, s:94).

Sistem içerisinde devletlerin sistemlerin gereği olarak aynı ya da benzer davranışları olabilmektedir. Devletlerin davranış şekillerinin aynı olması nitelik olarak davranışlarının aynı olduğunu göstermemektedir. Devletlerin güç kapasiteleri sistem içerisindeki davranışlarını belirlemektedir. Devletlerarasındaki güç değişimleri uluslararası sistemin de yapı taşlarını oluşturmaktadır (Smith, 1999, s:147).

Neorealist yaklaşımda devletlerarasında işbirliğinin gerçekleşebileceği ancak sınırlı olacağı kabul edilmektedir. İşbirliğinin sınırları ise, işbirliklerinin düzeyinden bağımsız olarak güvenlik meseleleri üzerinden şekillenecek ve hâkim güvenlik rekabeti mantığına dayanacaktır. Dolayısıyla uzun dönemli kalıcı bir barıştan veya güç mücadelelerinden arınmış bir dünyadan söz etmek mümkün değildir (Baylis, 2008, s:53)

3.1.2 Liberalizm ve Neoliberalizm’de Güvenlik

Uluslararası güvenlik çalışmalarında güvenliğin referans nesnesi, güvenliğe yönelik tehditler ve bu tehditlerle nasıl mücadele edileceğine dair farklı varsayımları ve öncülleri olan teoriler mevcuttur. Liberalizm, realizmle birlikte bu alanda ana akım teorik yaklaşımlardan birini temsil eder. Realizmin odaklanmadığı bazı hususlar üzerine liberalizm tarafından faydalı katkılar gerçekleştirilmiştir.

Liberalizm, devleti önemli bir aktör görmeye birlikte tek aktör olduğu konusunda kesin bir yargı sunmaz. Uluslararası güvenlik çalışmalarında liberal teoriler, devletlerin güvenliği ve barışın nasıl sağlanabileceği konusunu yoğun olarak çalışmıştır. Liberal teoriler arasındaki temel farklılıklar, güvenliğin nasıl sağlanabileceği konusunda cereyan etmektedir. Filozof İmmanuel Kant liberalizmin düşünsel öncüllerinden kabul edilir. Kalıcı Barış adlı eserinde, uluslararası siyasette barışa nasıl ulaşılabileceğine dair önemli fikirler sunmuştur. Avrupa’nın büyük bir dönüşüm içinde olduğu yıllarda yaşayan Kant, devletlerarası savaş riskinin azalması için monarşiye değil cumhuriyete dayanan devletlerin yaygınlaşması gerektiğini savunmuştur. Buna göre, cumhuriyetçi devletlerde karar alma süreçlerine halkın dâhil olması gerginliklerin çatışmaya dönüşmesini önleyecektir zira savaşlardan en çok zarar gören taraf sıradan vatandaşlardır. Aynı zamanda, ülkeler arasında ticaretin savaş sebebiyle kesilmesi, zarar uğrayan tüccar ve

bankacıkesimlerin devlet üzerinde baskı kurmasını sağlayacağı varsayılmıştır. Devletlerin bu şekilde savaşı bir politika aracı olmaktan çıkaracağını öne süren Kant, gönüllülük esasıyla kurulacak bir uluslar federasyonunun kalıcı barışa giden bir yol olduğunu iddia etmiştir (Williams, 2008, s:43).

Liberal düşüncenin tarihinde bir diğer önemli dönem 1. Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Wilson öncülüğünde “idealist” fikirlerin yaygınlaşmasıdır. Milletler Cemiyeti böyle bir fikrin ürünüdür. İdealizm uluslararası hukuk ve kuruluşların barışın sağlanması ve savaşların önlenmesi konusunda çok önemli rollere sahip olduğunu varsaymaktadır. Yine de Milletler Cemiyeti İkinci Dünya Savaşı’nın çıkışını önleyememiş ve idealist fikirler savaş sonrasında özellikle Realizm tarafından şiddetle eleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik alanında çalışan düşünürler, liberalizmin temel varsayımlarını deneysel testlere tabi tutup analiz etmişlerdir. Bu çabaların sonucunda ortaya çıkan ana akım liberal teoriler Kant’ın “Sonsuz Barış” teorisi, Robert Keohane ve Joseph Nye’in ekonomik karşılıklı bağımlılık çalışmaları ile Roberth Keohane ve Robert Axelrod tarafından geliştirilen ve uluslararası kuruluşlara odaklanan neoliberal kurumsalcılıktır (Donnelly, 2005, s:74).

Michael Doyle, Kant’ın cumhuriyetçi devletlerin savaşa daha az yatkın olduğu iddiasını empirik bir teste tabi tutmuştur. Michigan Üniversitesi’nin Correlates of War adlı yakın tarih ve savaş araştırmasının verilerine göre demokratik devletler birbirleriyle savaşa girişmediğini göstermektedir. Doyle’a göre demokratik devletler kendi aralarında ayrı bir barış tesis etmekle birlikte, savaşa başvurmak için liberal gerekçeler de üretmişlerdir. Kalıcı barışa ulaşmak için demokrasinin yayılması gerektiği varsayımından hareketle demokrasinin savaş yoluyla yayılabileceği fikri özellikle Soğuk Savaş sonrasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, demokratik devletlerin uluslararası ilişkilerinde savaştan vazgeçmelerini muhatap oldukları devletlerin yapısıyla açıklayan ikili demokratik barış teorisi, demokrasilerin birbiriyle savaşmayacağını varsaymaktadır. Ancak demokrasilerin diğer devletlerin sistemi ne olursa olsun savaşı dışlayacaklarını iddia eden ve tekli demokratik barış teorisi olarak adlandırılan bir yaklaşım daha mevcuttur. Bu iddia ise, Kant’ın varsayımlarında görüldüğü gibi, demokratik devletlerin iç siyasi ve idari yapılanmalarına odaklanmaktadır (Doyle, 1993, s:25).

Liberal düşüncede bir diğer temel varsayım, ticaret ilişkileri sonucu ortaya çıkacak ekonomik karşılıklı bağımlılığın uluslararası çatışma riskini düşürdüğü iddiasıdır. Kant'ın Kalıcı Barış eserinde dile getirilen bu iddia, 20. yüzyılda Robert Keohane ve Joseph Nye tarafından karmaşık karşılıklı bağımlılık (complex interdependence) kavramıyla geliştirilmiştir. Buna göre, devletler ve devlet-dışı aktörler arasında gelişen angajman, yüksek ve alçak politika ayrımını geride bırakan bir uluslararası gündem ve ulusal sınırları aşan çoklu iletişim/irtibat kanallarının uluslararası ilişkilere getireceği çoğulcu ortam güvenlik ve tehdit algılamalarını da etkileyecek ve savaşı bir dış politika aracı olmaktan çıkaracaktır. Zira birçok aktör devlet politikaları üzerinde etki arayışına girecek ve uluslararası ticaret, iletişim ve angajmanı kesintiye uğratabilecek savaş ve gerginlikleri önlemeye gayret edeceklerdir. Empirik çalışmalar bu argümanın geçerliliğini tam olarak ortaya koyamamıştır. Uluslararası ilişkiler düşünürleri bunu tarafların karşılıklı bağımlılık derecesiyle açıklamaktadır. Her tarafın eşit şekilde bağımlı olduğu simetrik bağımlılık ve bir tarafın diğerlerinden daha fazla kazandığı asimetrik bağımlılık kavramları geliştirilmiştir (Cavelty, Mauer, 2010, s:75).

Liberal düşüncenin bir başka iddiasına göre uluslararası kuruluşlar uluslararası çatışma riskini azaltır. Avrupa bütünleşmesi sürecinden etkilenen bu yaklaşım 1970'lerden bu yana bir hayli kapsamlı çalışmalara konu olmuştur. Buna göre uluslararası kuruluşlar caydırıcılık, müdahale, arabuluculuk, hakemlik, kolaylaştırıcılık, anlaşmalara bağlılığı denetleme, tarafların hile yapmasını önleme, güven artırıcı önlemler, gözlemcilik ve etkileşim maliyetlerinin azaltılması gibi alanlarda yapacakları katkıyla uyuşmazlıkların barışçıl yolla çözülmesini sağlarlar. Neoliberal kurumsalcılık olarak adlandırılan bu yaklaşım devletlerin görece kazançlar değil mutlak kazançlara odaklanacağını ve işbirliğinin mümkün olduğunu savunur. Bir ortak savunma ve güvenlik örgütü olarak NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında varlığını sürdürmesi, güvenlik alanında da devletlerarası işbirliğinin mümkün ve cazip olduğunu göstermektedir.

Neoliberalizmin temelleri liberalizm düşüncesinden çok farksız değildir ve Bretton Woods antlaşmasının içeriğini barındırmaktadır. 1944 yılında imzalanan Bretton Woods antlaşması ikinci dünya savaşından sonra yerlebir olmuş ekonomik ilişkilerin yeniden canlanmasını amaçlamaktaydı (Doyle, 1993, s:54).

Neoliberalizm'in güvenlik anlayışının incelenmesi Soğuk Savaş dönemi ile başlamaktadır. Soğuk savaş ile birlikte ülkelerin nitelik olarak değerlendirme unsuru gelişmişlik düzeyine göre belirlenmektedir. Az gelişmiş ülkeleri ekonomik kaynaklarını kullanma çabaları yeterli teknolojik imkânları elinde bulundurmamasından dolayı egemen devletlerin kontrolünde gerçekleşmekteydi. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin dünü, az gelişmiş ülkelerin bugünü değildir (Başkaya,2001, s:53). Bu bağlamda çevre ülkelerin çoğunun ekonomileri IMF ve Dünya Bankası gibi küresel finans kuruluşları eliyle gelişmiş ülkeler tarafından kontrol edilmekte olduğu gibi ekonomik performanslarına göre sınıflandırılmaları da yine bu kuruluşlar yoluyla yapılmaktadır. Bu çerçevede uluslararası finans çevreleri tarafından kabul edilmiş ekonomik göstergelerin içerisinde yer alan Türkiye ise gelişmekte olan bir ülke olarak kabul edilmektedir (Ellsworth, 1984, s:247). Egemen devletlerin gelişmemiş ülkelerdeki kaynakları kullanma amaçları doğrultusunda onlara liberalizm ideolojini benimsetmeyi amaçlamaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerin ise neorealist bakış açılarının benimsenmesinin nedeni ülke çıkarlarını ve ulusal güvenlik politikalarını öncelikli olarak benimsemiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Soğuk savaş sonrasında güçlü devletlerarasında yaşanabilecek olan çatışma ihtimalinin azaldığı görülmektedir ve buna bağlı olarak devletler politikalarını bu duruma göre gerçekleştirmektedir. Güç potansiyeli olarak aynı nitelikte olan devletlerin çatışma riski azalmış olsa bile bu devletlerin gelişmemiş ülkeler üzerinde harekât düzenleme riski hala devam etmekteydi. Devletlerin bu şekilde davranmaları gelişmemiş ülkelerde bulunan zengin kaynakları kontrolü altında tutması istemesinden kaynaklanmaktaydı.

Barry Buzan 1983 yılında klasik güvenlik anlayışını eleştirmiş "Halklar, Devletler ve Korku" adlı çalışmasında bu durumun uluslararası sistemin güvenlik anlayışını karşılamadığını savunmuştur. Bu görüşten etkilenen Ole Weaver'de soğuk savaş sonrasında güvenlik algısında değişim yaşandığını ve çoğulcu politikalar geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Güvenliğin ne şekilde sağlanacağından çok neleri kapsadığı konusu Kopenhag Okulu ve Gelenekçilerin tartışma unsurunu belirlemiştir. Kopenhag Okulu güvenlik kavramının tanımlanmasının yapılmasından çok bu tanımlamanın güvenlik süreçlerini incelenmesi sonucunda kendiliğinden oluşabileceğini savunmaktaydı. Buzan güvenlik kavramının gelenekçiler tarafından çok dar bir bakış

açısı ile tanımlandığına eleştiri getirmiş ve güvenlik kavramının kapsamlı ve geniş bir çerçevede incelenmesi görüşünü ortaya atmıştır (Buzan, 1998 s:23). Buzan güvenlik anlayışını tehditler ve askeri güç bileşenlerinin dışına taşımış ve toplumların yaşamını kötü yönde etkileyebilecek her olayın güvenlik sorunu olarak değerlendirilebileceğini savunmuştur.

Buzan ile birlikte güvenlik kavramının bileşenleri, ekonomik, askeri, siyasi, sosyal ve çevresel güvenlik bileşenleri şeklinde genişletilmiştir. Kopenhag Okulunun bir diğer temsilcisi Waever ise buldukları okulun üç önemli görüşü olduğunu savunmaktadır. Kopenhag Okulunun inceleme yaptığı bileşenler sektörler, güvenikleştirme ve bölgesel güvenlik stratejileri olarak belirlenmiştir. Kopenhag Okulu temel olarak güvenlik kavramının askeri güç bileşeninin dışına taşıyarak sosyolojik bir kavram haline getirmiştir. Kopenhag Okulu ülkelerin güvenikleini tehdit eden unsurların sadece askeri tehditler olmadığını çevresel ve sosyolojik tehditlerin de askeri tehditler kadar tehlikeli olduğunu belirtmektedir.

Şekil 3.1: Realizm ve Liberalizm Değerlendirilmesi

Teorik Temel		Realist (İttifak)	Liberal (Hukuk Toplumu)
Uluslararası Sistemin Yapısı		Materyal; statik; anarşik; self-help	Sosyal; dinamik; hükümsüz yönetim
Güvenlik Konsepti	Temel Prensipler	Güç toplama	Entegrasyon
	Stratejiler	Askeri caydırıcılık; müttefiklerin kontrolü	Demokratikleştirme çatışma çözümü; hukukun üstünlüğü
Kurumsal Özellikler	İşlevsel Kapsam	Askeri hâkimiyet	Çoklu alanlar
	Üyelik Kriteri	Stratejik ilişki	Demokratik sistem hakimiyeti
	İç Güç Yapısı	Gücün dağılımı; çoğunlukla hegemonik	Simetrik; yüksek ölçüde karşılıklı bağımlılık
	Karar Verme	Hakim güçlerin isteğine bağlı	Demokratik olarak meşruiyet
Sistemin Ortam İle İlişkisi		İzole; tehdit algılaması	Cazibe modeli olmak; işbirliğine açık

Kaynak: Paul Williams, *The Security Studies An Introduction*, Routledge, New York, 2008, p.42.

Realizmde uluslararası sistemin materyal güce ve anarşik yapıya dayandırıldığı görülmektedir. Liberalizm de ise Hükümetin katılımının esnek olduğu ve sosyal inşaya dayanan bir sistemin olduğu görülmektedir.

Realizm ideolojisini benimsemiş bir devletin temel prensibi gücü toplamak ve elinde bulundurmak olmuşken liberal sistemde bu durum entegrasyon yöntemine dayandırılmaktadır.

Realizm bağlamında devletler strateji ve politikalarını askeri caydırıcılık üzerine geliştirirken liberalizmde hukukun üstünlüğü ve demokratik çözümler üzerine geliştirilmiştir.

Realizm'de işlevsellik askeri hâkimiyete dayandırılmıştır, Liberalizm 'de ise çoklu alanlara yayılmıştır.

Realizmde karar verme mekanizması gücü elinde bulunduranlarda olmuşken, liberalizmde demokratik şekilde karar alma mekanizması olduğu görülmektedir.

Realizm uluslararası sistemde yer alan her aktörü kendisine tehdit olarak algılayan liberalizm' de ise aktörler birbirlerini potansiyel işbirliği gerçekleştirebilecek unsurlar olarak görmektedirler.

3.2 YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞLARI

Uluslararası sistemde güvenlik kavramına olan yaklaşımların farklı ideolojiler ile şekillenmesi güvenlik kavramının da farklı tanımlarının bulunmasına neden olmaktadır. Yeni güvenlik anlayışı kendisinden önce gerçekleştirilen güvenlik tanımlamalarının karşıt bir görüşü olarak ortaya çıkmamaktadır (Mcrae, 2001, s:64). 21.yy ile birlikte güvenlik konusunda yaşanan gelişmelerin uluslararası sistemde güvensiz bir yapının oluşturmasına neden olmuştur. 11Eylül saldırıları sonrasında küresel güvenlik sorunu kavramı gündeme gelmiş ve akademisyenler tarafından yeni bir güvenlik anlayışı benimsenmesi görüşü ortaya atılmıştır. Bu bağlamda gelişen teoriler eleştirel ve inşaacı teoriler olmuştur.

3.2.1 Eleştirel Teoriler

Frankfurt'ta 1920 yılında Theodor ve Max Horkheimer önderliğinde bir grup yazarın sürdürdükleri çalışmalar sonrasında oluşan teorik düşünce eleştirel teoriler olarak adlandırılmaktadır. Eleştirel teorilerin uluslararası sistem yapısında değerlendirilmesinde Robert Cox'un payı oldukça fazla olmuştur (Uzgel, 2004, s:113).

Eleştirel teorileri benimsemiş düşünür ve yazarlar güvenlik kavramında yapılacak olan değişimi desteklemiş ve güvenlik kavramının toplumsal düzeyde incelenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Toplumsal düzeye indirilmesine bağlı olarak bireyleri aktör olarak kabul etmiş ve bireylerin arasında oluşacak olan anlaşmazlıkların güvenlik sorunu oluşturacağını belirtmiştir (Tanrısever, 2006, s:54). Eleştirel teori realizm-neorealizm ve liberalizm-neoliberalizmin güvenlik tanımlarını reddetmemiş fakat genişletilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur (Booth, 2008, s:71). Buzan güvenlik kavramına yeni bir yaklaşım getirmiş olsa da neorealizm düşüncesinin içerisinde yer almasından kaynaklı eleştirel teorisyenlerin eleştirisine maruz kalmıştır. Eleştirel teorisyenler teorik olarak Buzan ile aynı düşünce de olsa da metodolojik olarak farklı yöntemleri benimsemişlerdir ve bu durumun sonucu olarak da Buzan'ı eleştirmektedirler (Booth, 2008, s:79). Farklı oldukları en temel konu Buzan inceleme alanında devleti merkeze alırken eleştirel teorisyenler bireyi merkezine almaktadırlar.

3.2.1.1 İnşaacı teoriler

Soğuk savaş bitmesi ile Sovyetlerden miras kalan parçalanmış milletler, milliyetçi çatışmaların olmasına neden olmaktadır uluslararası sistemin yapısı için önemli tehditler oluşturmaktadır. Alexander Wendt soğuk savaş sonrasında oluşan parçalanmış etnik kimliklerin olması, dinsel çatışmaların artması ve sosyolojik dengelerin bozulması sonucunda oluşan uluslararası sistemin güvensiz yapısının açıklanmasında gelenekçi anlayışların yetersiz kaldığını savunmuştur. Bu düşünce temelini hızla yayılması eleştirel teorisyenlerin sayısının artmasına neden olmuştur. Eleştirel teorisyenler uluslararası sistemde oluşan bu boşluğu tamamlamayı amaçlamış ve güvenlik sorunlarının çözüme kavuşturulabilmesi için stratejiler geliştirmişlerdir.

İnşaacı kavramını uluslararası ilişkiler disiplinde ilk olarak Greenwood Onuf kullanmıştır. Bu kavramın açıklanmasını ve insanlara yayılmasını sağlayan kişide Wendt olmuştur. Onuf felsefi dayanaklarını oluştururken Wendt ise kuramsal bir kavram haline getirmiştir (Onuf, 1989, s:53). İnşaacılar aktörlerin ve yapının aynı düzeyde incelemeye değer olduğunu savunmuş ve karşılıklı etkileşimi sonucunda güvenlik sorunlarının çözüleceğini belirtmiştir.

4. AMERİKA’NIN DIŞ POLİTİKASININ TEMEL DİNAMİKLERİ VE ORTADOĞU POLİTİKALARI

Bu bölümde ABD Devlet sisteminin tarihsel süreci, devlet yapısı ve dış politikalarının temel dinamikleri bağlamında ABD Ortadoğu politikaları incelenmeye çalışılacaktır.

4.1 ABD DEVLET SİSTEMİNİN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

Amerika devlet sisteminin dış politikaya etkisinin incelenmesi için öncelikli Amerika Devletinin oluşum sürecini ve Amerika’nın tarihinin incelenmesi gerekmektedir. Amerika siyasal örgütlenmesi, jeopolitik konumunun getirdiği avantajlar, güçlü nüfusu ve ekonomisiyle en etkin devletlerarasında lider konumunda yer aldığı belirtilmektedir. Nitekim BMGK 5 daimi üyesinden birisi olması, NATO’daki etki derecesi ve dünya üzerinde kendi toprakları dışında en çok asker ve üs bulundurması örnekler arasında sıralanabilir. Bu denli güçlü bir ülkenin dış politikasına ilişkin verilerinin analizlerine geçmeden önce ülkenin tarihi, anayasası ve dâhil olduğu geniş ölçekli olay ve olguları belirtmekte fayda vardır.

1492’de Amerika’nın Christoph Kolumbus tarafından keşfedilmesinden sonra Avrupa’dan bölgeye göçleri hızlanması için bir, bir buçuk asır sürdü. Fakat Avrupa’dan göç dalgaları başlamadan önce İngiltere “Yeni Topraklar” da koloniler kurdu. 18. Yüzyılın sonlarına kadar bu yeni topraklar İngiltere’nin idaresinde kaldı. 1770’li yıllara gelindiğinde zamanla ekonomi canlanması, iş gücünün ve nitelikli liderlerin toplum içerisinde bulunması dolayısıyla kolonilerin okyanus ötesindeki Krallarına olan bağlantıları kopmaya başladı. Bu süreçten sonra kolonilerde yaşayanlar kendileri birtakım haklar çerçevesinde iç meselelerinde söz hakkı talep ettiler. Buna karşılık İngiltere’nin Avrupa’daki mücadele için daha fazla finansmana ihtiyaç duymasıyla Amerikan kıtasındaki vergiler arttırıldı ve halk ilk olarak bağımsızlık kıvılcım ateşini Boston’da yaktı. Kolonilerin örgütlenmesiyle birlikte İngiltere’ye karşı bağımsızlık savaşı Thomas Jefferson’un 1776 yılındaki “Bağımsızlık Bildirgesi”ni ortaya koymasıyla başlatılmış oldu. Başkomutan olarak George Washington seçildi. İngilizler 1778 ve 1780 yıllarında birkaç kez üstünlük sağlamış olsalar da bağımsızlık mücadelesi

veren Washington önderliğindeki Amerika halkı savaşı kazandı ve Amerika Birleşik Devletleri ilan edildi.

1787’de Philadelphia’da bir ara gelen Amerika’nın kurucuları ilk anayasayı ilan ettiler. Anayasaya göre belirtilen hükümet sistemi Başkanlık modeli olup güç ayrılığını esas almaktadır. Diğer bir deyişle Yasama, yürütme ve yargı kesin hatlarla birbirlerinden ayrılmaktadır. Yasama çift meclis usulüne göre düzenlenmiş olup “Temsilciler Meclisi” ve “Senato”dan vücuda gelmektedir. Yürütme ise Başkan ve onun tarafından seçilen bakanların elindedir. Yürütme kısmında Başkan anayasaya göre güçlü bir konumda yer almakta ve politikalar doğrudan etki etmektedir. Yargı ise her federe devletin kendi içlerinde ayrı yasası olmasının yanında en üst düzeyde “Yüksek Mahkeme” bulunmaktadır.

Her ne kadar zaman zaman kendi içerisinde Kuzey-Güney arasındaki problemlerin çıkmasının yanında ekonomisini ve siyasal düzenini zaman içerisinde sağlamlaştırmıştır. Birinci Dünya Savaşına kadar dış politikada kısmen etkin bir rol izlemeyen Amerika, Birinci Dünya Savaşıyla birlikte öncelikle Avrupa’ya sonrasında ise tüm dünya da etkin bir rol üstlenmiştir. Örnek olarak İki milyondan daha fazla Amerikan askeri destek için Fransa’ya gönderildi. 112 bin Amerikan askerinin savaşta hayatını kaybetmesinin akabinde savaşın kazanılmış olması yeni umutları da beraberinde getirmiştir. Fakat bu umutları 1929 ekonomik buhranı ile birlikte sona erme noktasına kadar düşmüştür. 15 milyona kadar işsiz sayısı sonrasında Franklin Roosevelt yeni bir sosyal reform yoluyla 1938’de bu sayıyı 9 milyona düşürmüştür.

Nazi Almanya’sının Avrupa’yı etkisi altına alması sonrasında Amerika tekrar dünya sahnesinde boy göstermiştir. 24 Ocak 1943’te Kazablanka Konferansında Roosevelt ve Churchill, Almanya’yı koşulsuz teslim olana kadar zorlayacakları konusunda anlaşmışlardır. Bu konferanstan 3 gün sonra Amerikan Hava Kuvvetleri Alman hava sahasında görülmeye başlamıştı. Ekim 1944’te Stalin, Churchill ve Roosevelt ile birlikte son darbeyi indirmeyi planladılar ve 1945’e gelindiğinde Almanya teslim olmak zorunda kaldı. Bu savaş esnasında 1945’te Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan atom bombaları Amerika’nın sadece Japonya’ya değil, dünyaya verdiği bir mesaj niteliği taşımaktaydı. Nitekim sonrasında oluşan iki kutuplu sistemde Batı Bloğunun lideri konumunda Amerika bulunmaktaydı.

Soğuk Savaş esnasında NATO ve BM'deki en güçlü konumda bulunan Amerika Güney Kore, Vietnam, Afganistan gibi ülkelere askeri ve mali müdahalede bulunmakla kalmayıp uluslararası kamu oyununda desteğini arkasına aldı.⁴ Birçok Amerikan vatandaşı hayatını kaybetmesine karşın Doğu Bloğundaki SSCB kendini fes etmiştir. Dahası Soğuk Savaş sonrasında 11 Eylül 2001 saldırılarıyla Afganistan'a ve Saddam yönetimindeki Irak'a müdahalelerde bulundu. Kaddafi yönetiminde Libya'ya müdahale konusunda Fransa'ya destek çıktı. Arap Baharında Ortadoğu'da halk ayaklanmaları destekledi. İŞİD'le mücadele kapsamında Suriye'ye silah gönderdi. Bu bağlamda Amerika dış politikasına yön veren ve Ortadoğu özelinde politikalarını analiz etmek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD sisteminin dış politikaya etkisini iki grupta analiz edilecektir. Sistem içerisinde Başkan ve Karar alıcı olarak Başkan.

Uluslararası ilişkilerin sistemli bir şekilde analize tabi tutulmadan önce herhangi bir ülkenin dış politikasına ilişkin veriler, iç politikanın bittiği yerde başladığı düşüncesinden ibaretti. Dış politikayı belirleyen etmenler arasında sosyal olayların varlığını anlamak son birkaç onyıla kadar oldukça zordu (Sönmezoğlu: 2014: 756).

Dış politikaya ilişkin içsel faktörlerin etkileri ile ilgili analizleriyle bilinen Roy C. Macridis'e göre ülkenin tarihi, içerisinde çeşitli görüşlerin olduğu devlet aygıtı ve devlet dışı aktörlerin varlığı dış politikayı etkileyen devlet sistemi içerisinde önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Burada Roy'un üç gruba ayırarak açıklamaya çalıştığı içsel faktörlerden ilki bir devletin diğer devletlerle ilişkilerini konu almaktadır. İkincisi grupta ise devlet aygıtını karar alıcı olarak kurumlarıyla değerlendirmekte olup son grupta ise çıkar grupları, kamuoyu, iletişim araçları şeklinde belirtmektedir (Roy: 1974: s:205-208).

ABD'deki siyasal sistemin dış politika üzerindeki etkisi son derece yüksek seviyede arz etmektedir. Hükümetin yapısı, işleyin biçimi, karar organları ve bunların denetlemesi ile dış politika arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Örneğin, ABD'de yürütmenin başı olan Başkan, dış politikadaki etkinliği idari kadroların belirlenmesi, bürokrasiyi aktif bir şekilde kullanması olanaklarına sahip iken; bu eylemlerinden denetlenmesi kısmında

⁴<https://www.mepc.org/journal/paradoxes-us-policy-middle-east>

Kongre, Başkan'ın neyi nasıl yapacağından çok nasıl yapamayacağı konusunda sınırları belirlemektedir. Bu da Amerikan sisteminin dış politikaya ilişkin etkileri gözler önüne sunmaktadır (Sönmezoğlu, 2014: s.301).

Ayrıca Marksist ve Marksizm'den etkilenen yaklaşımlar çerçevesinde oluşturulan birtakım analizler ise devletlerin çıkarları adına izlenen dış politikaları aslında yönetim biçimi ve yöneten kitlenin bir yansıması olduğu vurgulanmaktadır (Gönlübol, 1964: s. 251).

Devlet başkanlarının yürütme üzerindeki etkisi göz önüne alındığında ister bir kral veya kraliçe, isterse bir diktatör olsun gücü elinde bulunduran lider dış politikanın hem oluşumunda hem de yürütülmesinde birincil önem taşımaktadır (Sönmezoğlu, 2014: s:761). Yürütme erkinin başında olan başkan, devlet organlarına, özellikle Dışişleri Bakanlığına, seçtiği kişilerle dış politikadaki tutumunu ortaya koymaktadır.

Yürütme; Amerika'da dış politika genel anlamda Başkan'a aittir. Anayasa ile sabitlenen bu anlayışa göre Başkan ülkesinin politikası yürütmek için yardımcılara ihtiyaç duyar. Genel anlamda üç birime ayrılan bu yardımcı niteliğinde kurumlar Başkan'ın dış politika anlayışı ile doğrudan ilişkilidir. Dışişleri Bakanlığı, Beyaz Saray içerisinde Yürütme Bürosu bünyesine ait birtakım birimler ve Savunma Bakanlığı'ndan oluşmaktadır.

Dışişleri Bakanlığı (StateDepartmenten): Kabine üyeleri arasında en seçkinler içerisinde yer alan Dışişleri Bakanı ve Bakanlığa bağlı kişilerden oluşan bu kurum dış politikanın oluşturulması ve uygulanması aşamasında önemli bir yere sahiptir (Sapin, 1968: s. 178-192). Başkan'ın yönlendirmesiyle diğer ülkelerle olan ilişkilerin yürütülmesiyle görevli bu Bakanlıkta, profesyonel uzman ve diplomatlardan oluşan Dışişleri Servisi (ForeingService) en önemli birimdir (Rosenau, 1961: s. 229-233). Bakanlıktaki karar alma süreci karmaşık bir süreçten geçmektedir. Zira dünyadaki haberleşme ağının genişliği ve derinliği göz önünde bulundurulduğunda bu gayet doğal bir durumdur.

Beyaz Saray Yürütme Bürosuna Ait Bazı Birimler (Executive Office): Başkan dış politika konusundaki bilgi edinme, bilgiyi süzme ve uygulama aşamasında birçok danışman kadrosuna sahiptir. Bu geniş danışman kitlesinin oluşmasına 1939 yılında Başkan F. Roosevelt tarafından oluşturulmuştur (Sapin, 2001, s. 76-90). Dış

politika açısından Beyaz Saray bünyesinde birçok birim olmasına rağmen en fazla önemli olanları: Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council-NSC), Ulusal Güvenlik İşleri Özel Yardımcısı (Special AsistantForNational Security Affairs) ve Merkez Haberalma Örgütü'dür (Central IntelligenceAgency). Başkan, Başkan yardımcısı, Dış işleri Bakanı, Savunma Bakanı ve Olağanüstü Hal Planlama Bürosu Başkanı konseyin üyeleri arasında yer almaktadır. Genelkurmay Başkanı ve CIA Başkanı da katılanlar arasında yer almaktadır. Bahsi geçen bu konsey ulusal güvenlik konularından sorumlu bir iç kabine niteliği olup daha çok uzun dönemli dış politika konuları tartışılmaktadır (Sönmezoğlu, 2014: s. 796). Burada önemle belirtilmesi gereken Ulusal Güvenlik İşleri Özel Yardımcısı'dır. Başkana, son on yıllarda toplanan bilgileri doğrultusunda raporlar sunmasıyla Başkan'ın dış politika tercihlerinin şekillenmesinde Dışişleri Bakanı'nı da geçecek konumdadır (Sorensen, 2001 s. 237). Kurumsal anlamda Ulusal Güvenlik Konseyi'ne bağlı olmasına rağmen belirli bir otonomiye sahip olan CIA, güvenlik kurulu toplantılarına katılmakla birlikte ülkedeki tüm haberalma teşkilatlanmasının başında yer almaktadır (Sapin, 2002 s.305). ABD'nin dış politikasına ilişkin iki asli unsuru yerine getirmektedir. İlki dış politikayı ilgilendiren herhangi bir konuda normal veya gizli yollardan bilgi toplamak, değerlendirmek ve öncelikle Başkan'a, Ulusal Güvenlik Konseyi'ne, Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarına sunmak ve bunla arasındaki iletişimi sağlamaktır⁵ (Gates, 1987-1988: s. 217). İkincisi ise çoğu zaman tartışmalara yol açan bir konu olarak dış politikada gizli görüşmeler yapmak suretiyle diğer ülkelere maddi veya manevi müdahalelerde bulunmak (Barnet, 1970: s. 293-296).

Savunma Bakanlığı (Department of Defence): Dış politika konusunda Başkan'a yardımcı olan diğer bir kurum ise Savunma Bakanlığı'dır. Bünyesi içerisinde yer alan Genelkurmay Başkanı doğrudan Başkan'a ulaşabilme yetkisine sahiptir (Wilcox, 2008 s. 41).

Ülke Güvenliği Bakanlığı (Department of Homeland Security): Yukarıdaki üç kurumun haricinde, 11 Eylül 2001 saldırısından hemen ertesi yıl oluşturulan Ülke Güvenliği Bakanlığı, sınır güvenliği, olağanüstü durum yönetimi, göç ve göçmenlik konularına ilişkin önlem alma ve bunları Başkan'a iletmekle sorumlu yapı.

⁵ 2001 saldırısındaki istihbarat zafiyetinden dolayı 2005 yılında Ulusal İstihbarat Başkanı makamı oluşturulmuştur. İstihbaratın denetlenmesi artırılmıştır.

Yasama; Amerika Birleşik Devletleri'nin yasama organı iki meclisten oluşan kongre'dir. Temsilciler Meclisi⁶ ve Senato⁷ olarak ayrılan bu iki mecliste kabul edilen yasalar Başkan'ın onayına sunulur. Başkan kabul edilen yasayı veto etme hakkıyla donatılmıştır.⁸

Kongre'yi dış politikaya etkisi açısından değerlendirildiğinde ise Başkan karşısında Kongre oldukça güçsüz bir konumda yer almaktadır (Sapin, 2002, s. 34-64). Dış politika konusunda bilgi eksikliği olduğu için politikaların yapım ve uygulama aşamalarından daha çok denetimle ilgilidir. Örneğin silah satışı ve miktarının yanı sıra uluslararası anlaşmalar konusunda onaylama yetkisi bu denetlemeye örnek teşkil etmektedir. Ayrıca herhangi bir ülkeye ekonomik yaptırımında bulunmak içinde Başkan Kongre'nin onayına ihtiyaç duymaktadır. Kongrenin dış politikaya ilişkin elinde bulundurduğu en önemli koz ise iç kamuoyunu yönlendirebilecek olmasıdır. Soğuk Savaş zamanında Kongre bu görevi üstlenmiş olduğu hesaba katmak önemlidir (Hatipoğlu, 2001, s. 43). Ayrıca dış politikaya ilişkin kongrenin diğer bir önemi ise bir sonraki seçime tekrar seçilebilmek gelmektedir. Son olarak Kongre'nin Başkan'ın dış politikasına ilişkin bütçeleme konusu da diğer bir önemli konudur.

Kongre'nin denetim konusunun daha iyi anlaşılması için birkaç açıklayıcı örnek vermek gerekirse: Uluslararası Antlaşmaları imzalanmasında yetkili olan Başkan, anlaşma sonrasında Senato'nun onayını alamadığı durumlar da Amerikan tarihinde yaşanmıştır. 1920 Woodrow Wilson'un Versay Barış Antlaşması ve Milletler Cemiyeti Misakı Senato tarafından reddedilmiş ve yürürlüğe girmemiştir. Başkan'ın büyükelçileri, diğer diplomatik temsilcilerini ataması için de Senatunun onayına ihtiyacı vardır. Temsilciler meclisi ise mali konularda yani bütçe konusunda devreye girmektedir (Sönmezoğlu, 2014: s. 801-802).

Sonuç olarak her ne kadar Başkan dış politika için üst düzey yetkilerle donatılmış olsa dahi bazı dış politika eylemlerinde Kongre'nin onayına ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple Başkan Kongre üyeleriyle veya lobilerin ileri gelenleriyle yakın temasta bulunmaktadır. Fakat buna rağmen Başkan'ın sınırları zorladığı durumlarda Amerikantarihinde

⁶ Nüfusa göre değişebilmekte olup şu an 435 temsilci

⁷ Her eyaletten 2 delege toplam 100

⁸ Veto halinde tekrar oylamaya sunulması gerekmekte olup her iki mecliste de 2/3'lük çoğunluk sağlanmalıdır. Bu da oldukça güçtür.

görülmüştür. Anayasa’da savaş ilanı yetkisi Kongre’ye verilmesinin yanı sıra silahlı kuvvetlerin Başkomutanı yetkisi ise Başkan’a verilmiştir. Bu yasaya göre Başkan askeri müdahaleyi gerekli gördüğü takdirde Kongre’nin onayına başvurmaksızın gerçekleştirebilmektedir. Harry Truman Kore’ye, Lyndon Johnson Vietnam’a müdahalesi bilinen örnekler arasında yer almaktadır (Sönmezoğlu, 2014 s. 805).

Yetkilerinin fazla oluşuyla Başkanın kurumsal anlamda dış politikaya etkisinin yanı sıra psikolojik anlamda da etkisi yok değildir. James Robinson ve Richard Snyder’in “uluslararası politika ’da karar alma” adlı çalışmasında belirttiği gibi siyasal sistem içerisindeki yetki ve sorumlulukların belirlenmesinde kurumların etkisinin olmasının yanında bunun tersi de mümkün olabilmektedir. Keza sistem içerisindeki bireylere ilişkin ödül ve ceza, açık ve kapalı, yazılı veya yazısız kurallardan varlığından da söz etmek pekâlâ mümkündür (Robinson ve Snyder, 1965: s. 450).

Dış politika kararları belirlenmiş sistem içerisindeki bireyler tarafından alınmaktadır. Bireylerin kararlarını sınırlayan ve yönlendiren bazı roller bulunmaktadır. İdeal olan edinilen bilgi sonrasında en iyi seçeneğe doğru yönelmektir.

Rasyonel bir tercih yapılması için dış politikada karar alıcılar birtakım varsayımlar üzerinden hareket etmektedirler. Örneğin ilk olarak devletlerin sergiledikleri tutumlar bir amaç içindir. İkincisi ise karar alıcılar kar zarar hesabı yaparak tercihlerde bulunurlar ve ülkenin amaca yönelik maksimum çıkar elde etmeye çalışırlar. Üçüncüsü ise diğer ülke ve aktörlerin çıkarlarını da göz önünde bulundurmalarıdır. Sonuncusu ise mevcut tüm bilgiyi derinlemesine inceleme imkânına sahiptirler. Bu ideal durumun yansıtılması için teorik bir anlam taşıdığı düşünülmektedir (Morgan, 1975, s:258).

4.2 İNANÇLARIN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

Amerikan dış politikası her ne kadar rasyonel temeller üzerine inşa edilse de dinin etkisi yadsınamayacak derecede fazladır. Öncelikle belirtmek gerekir ki Amerikan sistemi din ve devlet ilişkilerin ayrılması anayasa üzerinde tasdik edilmiştir. Buna ilişkin anayasada “Kongre herhangi bir dinin resmen kabul edilmesi ve tesis edilmesi veya serbest bir şekilde faaliyet göstermesini engellemeye dair kanun yapamaz” ibaresi bulunmaktadır (Macridis, 1994: s. 174).

Amerika dinsel konularda müdahaleden kaçınmak istemesi ve serbest bırakmaya çalışmasına rağmen dinin siyaset üzerine etkisi hiçbir zaman tam anlamıyla yok olmamıştır. Çünkü din-birey toplumu doğrudan ilgilendiği, siyasetinde toplumu yönetme sanatı olarak karşımıza çıkması sebebiyle din ve siyasetin birbirini karşılıklı şekilde etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır. Burada ki ayırım din ve siyaset içerisindeki yoğunluk olabilir. Amerikan dış politikasındaki dinin etkinliği dendiğinde akla iki kavram gelmektedir. Hıristiyanlık ve Yahudilik (Laçiner, 2005: s. 105).

Örnek olarak John Adam, “Bir Cumhuriyet ancak sağlam din ve ciddi ahlakla desteklenebilir”, “İncil, dünyada bir cumhuriyeti korumuş ve koruyacak olan tek sistemi sunmaktadır”, “Anayasamız sadece dindar ve ahlaklı insanlar için yapılmıştır” demiştir. Bunun yanı sıra ABD Başkanları arasında özel bir konuma sahip olan George Washington ise “hem akıl hem de deneyim bizi dini ilişkileri dışlayarak ulusal ahlakı korumayı bekleyemeyeceğimizi gösteriyor” demiştir. Tocqueville de aynı doğrultuda açıklamalarda bulunmuştur. Şöyle ki “cumhuriyetçi kurumların korunması açısından dini vazgeçilmez kabul ettiklerini” dile getirmiştir (Huntington, 2004: s. 84).

Dinin ABD dış politikasında etkinliği belli zamanlarda ve belli boyutlarda kendini göstermektedir. Leo Ribuffo “Din ve Amerikan Dış Politikası” adlı eserinde bu dinin Amerikan politikasındaki etkisinin temellerini 4 farklı biçimde ele almıştır. İlki toplumda kabul gören dini temeller çerçevesinde ABD’nin dünyada “eşsiz” bir rol üstlendiği düşüncesidir. Bu bağlamda kendilerini “özel bir misyon” için “seçilmiş”(Russel, 2006: s.25) olarak görmektedirler. İkinci olarak sistemli bir şekilde örgütlenmiş dini grupların dış politikaya etkisidir. Üçüncü olarak aşırı sayılabilecek ezoterik dini düşüncelere sahip karar alıcıların dış politikaya etkisi ve son olarak içteki dini durumların dış politikaya etkisi (Ribuffo: s. 20-21).

Anayasa ve kendi dinsel değerleriyle ortak düşünceden hareket ederek Cumhuriyetçi düşünce çerçevesinde Özgürlük gibi kavramların Amerikan Özgürlük anlayışının dinsel temellerde görmek mümkün olmakla birlikte birçok defa Amerika

Başkanlarının dış politika söylemlerinde bu olgulara rastlamak mümkündür. Örnek olarak Nixon Amerika’nın özgürlüğü sadece kendileri için değil tüm dünya için önemini defalarca vurgulamıştır. Dahası Bush’ta aynı şekilde Amerika’nın en büyük

sorumluluğu Özgürlüğü yaymak şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Judis, 2007, s. 55).

Aynı şekilde ABD'nin kötüler karşısında iyiliği temsil ettiğinin iddiası da bu görüşleri destekler niteliktedir. Zira Roosevelt Almanya ve Japonya ile mücadele ederken onları kötü diye tanımlamıştır. Diğer bir örnek ise Bush'un aynı kalıp içerisinde "Tanrı'nın tarafsız olmadığını" belirtmiştir (Miles, 2004: s. 23).

ABD'nin dini motiflerin dış politikasında belirleyici tek unsur olduğu yanlıcıdır. Çünkü ekonomik ve jeopolitik sebepler de ABD'nin dış politikasında belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda Judis, ABD dış politikasında zaman zaman dini figürlere yer vermesinin yaptıkları ve yapacakları eylemlerde meşruiyet sağlamasında ve motivasyonunda araç olarak kullandığını belirtmiştir (Judis, 2007 s.2).

ABD dış politikasında dini motiflere dendiğinde akla ilk gelenlerden olan Evanjelist Hıristiyanlardır (Hendershot, 2006, s:42). Günümüzde Amerikan toplumunda hızla yayılan bir mezhep olmakla birlikte sahip oldukları düşüncelerden dolayı "Hıristiyan Sağ" ve "Radikal Sağ" olarak adlandırılmaktadırlar. ABD dışındaki Hıristiyanlara ve İsrail'e destek ağırlıkla işledikleri konulardır. Bu sebeple Ortadoğu'ya özellikle önem vermektedirler. Bu önemin temellerini ise Eski Ahit (Tevrat)'e göre şekillendirmektedirler (Harris, 2005: s. 153). Eski Ahit'in kehanetlerine göre hareket etmektedirler. Bu kehanetler (Gönültaş, 2003: s.23). Yahudilerin Filistin'e geri dönüşü, İsrailoğulları da dâhil, tüm milletlere İncil'in vaaz edilmesi, Kiliseye iman edenlerin cennete yükseltilmesi, Tribulasyon, diğer ismiyle yedi yıl sürecek olan felaket dönemi, Yahudiler ve diğer iman sahipleri zulüm altında olacaklar ve Deccal önderliğinde kötülerle savaşıacaklar, Armagedon Savaşı İsrail'deki Megiddo ovasında çıkacağı iddia edilen savaş), Deccal ve ordusunun hezimete uğratılması ve Mesih'in Krallığının yükselmesi olarak sıralanabilir.

Mesih'in gelişini hızlandırmak için kendilerini sorumlu hisseden Evanjelistleri Grace Hallsell'in deyimiyle "Tanrıyı kıyamete zorlamak" diye tanımlamıştır (Hallsell, 1999). ABD'deki bu grubun düşünce kalıpları ve faaliyetleri değerlendirildiğinde "Yahudi'den daha çok Yahudi" olduğu iddia edilmiştir (Mayer, 2004)

Özellikle 2001’de yaşanan saldırıdan sonra din açıkça dış politikanın oluşumunda ve uygulanmasında belirleyici unsur oldu. Militan İslam ve terörist algısı ABD dış politikasının en önemli argümanı haline geldi (Yeniçeri, 2005).

4.3 AMERİKA-İSRAİL İLİŞKİLERİ VE LOBİLERİN DİŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

ABD-İsrail ilişkilerine bakıldığında karmaşık fakat sıkı bir bağ olduğunu görmek mümkündür. Taraflar zaman zaman çıkar ilişkileri odaklı iş birliklerine gidiyor olsalar da çoğu zaman diğer devletleri ve uluslararası kamuoyuna karşı birlikte hareket ettikleri görülmektedir.

Çıkar ilişkilerinde devletler coğrafi, kültürel, siyasi ve ekonomik unsurları dikkate alarak hareket etmektedirler. Bu bağlamda devletler uluslararası arena da varlığını devam ettirmek için askeri alanda güvenlik, ekonomik gelişme ve nüfusunun refahı için ittifaklara yönelmektedirler.

İsrail’i devlet nezdinde ilk tanıyan devlet ABD’dir. Fakat Truman ve sonrasında Eisenhower döneminde ikili ilişkiler normal düzeyde seyir etmekteydi. Kennedy’nin Başkan seçilmesiyle birlikte başlayan yakınlaşma, Lyndon Johnson yönetiminde daha da derinleştirildi. Derinleşen ilişkiler çerçevesinde İsrail’e askeri ve ekonomik yardımın yanı sıra uluslararası politika alanı da kapsadı (Mearsheimer, 2006: s.7-10). Bunun en önemli göstergelerinden birisi İsrail’i kınayan BM kararları ABD vetosu tarafından engellenmesi gösterilmektedir. 2000’li yıllara yaklaşıldığında ve sonrasında zaman zaman ilişkilerde prüzler olsa da taraflar ortak bir noktada buluşmuşlardır.

ABD ve İsrail’in çıkarların uyuşmasında iki unsur çerçevesinde değerlendirmek mümkündür (Esmer, 1999: s. 26-36)

- i) Stratejik çıkarlar (Ortak çıkarlar ve ortak bölge politikaları ve Arap imajı)
- ii) ABD yönetim sistemi ve toplumu içerisinde İsrail sempatisi (Hıristiyan dernekler, Yahudi lobileri)

1991 sonrasında Sovyetleri ortadan kalkmasıyla birlikte ABD-İsrail ittifakı zaman zaman sorgulanmaya başladıysa da Ortadoğu’da yaşanan birtakım gelişmeler tekrar ilişkilerin tazelenmesine sebebiyet vermiştir. Hatırlanacağı gibi Clinton hükümeti Arap-İsrail savaşının artık barışçıl yöntemlerle son bulmasını istemiş ve İnisiyatifi eline almıştı. George W. Bush’ta aynı şekilde Arap-İsrail arasındaki mücadeleye uzak kalacağını şüsözleriyle beyan etmişti: “Şimdiki yönetim tarafları masada tutmak için çok çalışmıştır. Ben aynısını yapmaya çalışırım, fakat bu benim öncelik tanıdığım konular arasında yer almayacaktır” (Norton, 2002: s.38). Fakat 11 Eylül 2001 saldırı sonrası “Terörizmle savaş” ve BOP’un tehlikede olduğunu “Arafat ve Bin Laden arasındaki hiçbir fark olmadığını” belirtmişti (Hockstader, 2001, s:21).

Zaman içerisinde İsrail’in kuruluşundan sonra ABD- İsrail ilişkilerindeki önemli olayları sıralanacak olursa:

- a) Truman, danışmanlarının aksi yöndeki tavsiyelerine rağmen İsrail’i tanıdı. Fakat insani kayıplar artınca mesafeyi korumak istedi (Tıvnan, 2001, s.36).
- b) Eishenhower hem İsrail’le hem de Arap ülkeleriyle mesafenin korunmasına özen gösterdi ve “dostça tarafsızlık” prensibini benimsedi. 1950’de artan çatışmalardan dolayı ABD, Fransa ve İngiltere ile birlikte “Üçlü Deklarasyonu” imzaladı ve Ortadoğu’ya silah ambargosu uyguladı (Lenczowski, 1990: s. 48). Amaç Sovyetlerin yayılmasını önlemek ve coğrafyadaki petrolere ulaşmak (Quandt, 1971: s. 40). Zaman zaman krizler yaşandı fakat Başkan geri adım atmadı. Yardımları geri çekmeyi bile göze aldı, Ürdün nehri projesi ve Süveyş kanalı ile ilgili İsrail politikalarını eleştirdi ve İsrail’e giden her şey durdurma kararı aldı. İki savaşta kısmen durdu.
- c) Kennedy yönetiminde en dikkat çekici hadise Washington’un kapılarının lobilere sonuna kadar açılmasıdır. Kennedy Yahudi oyunun yüzde 82’sini aldı(Jewish Reference Desk, s. 185) Başkan olmak için Yahudilerin desteğini arkasına alan Kennedy Yahudi danışmanlara Beyaz Saray’ın kapılarını sonuna kadar açtı. Ayrıca Kennedy İsrail’e ABD silahlarının satışını onaylayan ilk Başkan olarak tarihe geçti (Podhoretz, :1998: s. 32).

- d) Lyndon Johnson, İsrail'in Beyaz Saray'daki en iyi dostu olarak anılmıştır. İsrail Başbakanı (LevyEshkol) Beyaz Saray'da ağırlayan ilk Başkan olmasının yanında Amerikan uçaklarının satışını onaylayan da yine Johnson oldu. 1967 Savaşında BM kararı ile ABD destek gönderdi (Spiegel, 2003, s.137). 6 gün savaşlarında Arap milliyetçiliği sebebiyle Yahudiler tekrar Holokost bekliyordu fakat Amerika'nın müdahalesiyle korkulan olmadı (Tivnan, 2007, s. 63)
- e) Nixon, Yom kippur savaşı, bu dönemde ikili ilişkiler için en önemli olay Rogers Planı'dır. Bu plan 6 gün savaşlarında işgal ettikleri topraklardan çekilme, Arap mültecilere geri dönüş ve Tazminatın yanı sıra Kudüs'ün Ürdün ve İsrail arasında bölüşülmesi hakkında olan bu plana İsrail Başbakanı Golda Meir'in cevabı "intihar etmek adına, üç savaşı yapmadık..." şeklinde oldu. Amerikalı Yahudiler İsrail'in arkasında olduğunu açıkladı (Kenen, 2007, s. 239). Nixon, iç baskıya maruz kaldı ve planı tarihe gömdü. Zira 25-26 Ocak 1970'te 31 eyaletten 1400 Amerikan Yahudi lideri Washington'a geldi ayrıca AIPAC onlar için 250 kongre üyesiyle görüşme ayarladı (Kenen, 2007, s. 238). Sonrasında Yom Kippur savaşında İsrail'in ayakta kalması için destek verdi (Stevens, 1977: s.10). ABD, Filistin'e İsrail'i tanımadıkça arabuluculuk yapmayacağını açıkladı (Çapoğlu, 2008, s. 114-115).
- f) Carter yönetimi, Gazze ve Batı Şeria Filistinlilerin bir yurdu açıklamasında bulunurken İsrail'de Likud partisi 30 yıl sonra başa geldi. Siyonist, Revisyonist ve "Eretzs Yisrael" davası sadece Batı Şeria değil, Lübnan, Ürdün, Suriye kısaca Nil'den Fırat'a olan bölgenin tamamını istemekteydi (Kasım, 2001: s. 42-44). Uzun süren sürtüşmelerden sonra Camp David Anlaşması gündeme getirildi. Barış İsrail'deki Yahudilerden daha çok Amerikalı lobilerden tepki getirdi. Bunun üzerine İsrail savunma Bakanı Ariel Şaron, pozisyonlarını şöyle ifade etmişti: "Birleşik Devletlerin iç münasebetlerine karışmayı sevmem, fakat İsrail'in güvenliği sorunu dünyanın her yerindeki Yahudilerin sorunudur." (Findley, 1985: s. 34).
- g) F. Regan, yönetiminde Irak'taki nükleer santralin İsrail tarafından bombalanması, Golen Tepelerinin ilhakı, Lübnan'ın işgali gibi bir dizi olay ABD- İsrail ilişkileri için önem arz eden gelişmeler olarak tarihe geçmiş ve

İsrail, Ortadoğu'da Amerika için bir numaralı müttefik haline gelmiştir. New York'ta Yahudi örgütlerine yaptığı konuşma da İsrail Başbakanı Begin, Amerika ile ilişkilerini tanımlarken: “şükürler olsun ki İsrail üçüncü aşamaya ulaşabildi” şeklinde açıklamada bulundu.

- h) George Bush. Soğuk Savaş bitmiş, en büyük düşman olan Sovyetler Birliği kendi iç problemleriyle uğraşırken Yahudi lobileri ve İsrail hükümetiyle birtakım gerginlikler yaşandı. Arap-İsrail savaşının durması için çaba harcadı ve barış için engel gördüğü Likud hükümetine baskı yaptı. Amerikan tarafı ilk defa barışı aksettirenin İsrail olduğu söylemlerini kullanmaya başladı zira Amerikan tarafı Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin İsrail tarafından yerleşime açılmasının problemleri yaşamak istemiyordu. Bunun üzerine ABD 10 milyarlık krediyi geciktirdi. Geciken kredi sonrasında 1991 bütçesinde problemler yaşayan Lukid 1992'de işçi partisine hükümeti kaptırdı. Bush'ta barışa engel olarak gördüğü Lukid'ten kurtulmuş oldu. Bu sonuç İsrail tarafında şokla karşılandı (Rynhold, 1997: s. 245). İşçi partisi başa gelince Amerikan İsrail ilişkileri normale bindiyse de Bush yönetimi ve lobiler arasındaki gerginlik sürdü. 1998 seçimlerinde oylar ve lobiler atık Clinton tarafına geçti.
- i) Clinton dönemi. Ortadoğu'da barış rüzgârları ve İsrail'e yakın BM 242. Kanununu tanımadı. Zira bu kanun 1967 ile elde edilen topraklardan çekilmeyi öngörüyordu (Neft, 1994: s. 20). Ayrıca Oslo görüşmeleri ve İsrail-Filistin kurtuluş örgütünün karşılıklı tanınması bu döneme rast gelmekteydi (Avi, 1994: s. 24-25).
- j) G. Bush dönemi. Bush yönetiminin İsrail-Filistin çatışmasına ilk mesajı “şiddeti durdurun” şeklindeydi (Mandel, 2005: s.27). Şiddeti arttırıcı eylemlerin nereden kaynakladığını bulmak için iki girişim gerçekleştiren Bush yönetimi Mitschell Komisyonu ve Tenet Planı'nı ortaya attıysa da 11 Eylül yaşanması sonrasında İsrail'le iyi ilişkilere gitme yolunda politikaları masaya yatırmaya başladı. İsrail'e destek içeren sözler kullanmaya başlayan Bush, AIPAC'ta yaptığı konuşmasında “ABD canlı bir Yahudi devleti olarak İsrail'in güvenliğine Birleşik Devletleri kendisini adamakta ve ben de kendimi adamaktayım. İsrail

demokrasidir ve dosttur ve kendisini terörden korumak için her hakkına sahiptir.” Şeklindeydi (Whitehouse.)

- k) Obama Dönemi, genel ittifakın sağlam bir şekilde ilerlemeye devam etti. Örnek olarak: İlk defa Obama dönemine Dışişleri Bakanlığı finansmanından 3 milyar dolar ayrıldı, modern bombardıman uçakların satımı ilk defa bu dönemde gerçekleşti, İsrail’e karşı BM kararlarını veto etti. Fakat ABD Başkanı Obama ve İsrail Başbakanı Netanyahu arasındaki frekansların uyuşmaması ikili ilişkilerin aşınmasına sebep oldu. Başkan Obama’nın, İsrail’in Filistin sorununa yönelik sonsuza kadar işgalci kalamayacağını belirtmesi sonrasında İsrail hükümeti 6 milyon dolar değerinde bazı örgütlerden parasını çekti. Obama, Netanyahu’yarandevu vermemesi sonrasında Yahudi lobileri devreye girdi ve Temsilciler Meclisinde Obama’ya karşı çıkan sesler yükselmeye başladı. (Globalsecurity.org)

Görüldüğü gibi iyi bir şekilde örgütlenmiş Yahudi lobileri, ABD’nin sadece iç politikasında değil dış politikalarında etkili olabilmektedirler. ABD’deki diğer lobilere nazaran ekonomik ve örgütlenme bakımından iyi bir seviye de olan Yahudi Lobileri karar alma sürecinden kamuoyuna, dahası dış politikaya kadar etki edebilmektedirler.

ABD’deki Yahudi lobilerinin başında Amerikan-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (American-Israel Public Affairs Committee-AIPAC) gelmektedir. Bunun yanında American Jewish Committee, American Jewish Congress, Jewish War Veterans, International Association of Jewish Lawyers&Jurists, Jewish National Fund, JewishStudy Center, B’NaiB’rith’s Anti-Defamation League, Institute for Jewish Policy Planning&Research ve National Council of Jewish Women&Hadashah gibi çeşitli alanlarda faaliyet gösteren Yahudiler tarafından kurulmuş örgütlenmeler de mevcuttur (Arı, 2010, s. 242).

Diğer Yahudi lobilerine nazaran AİPAC’ın önemli bir farkı vardır. Bu fark ise belirlenen tek bir amaç için çalışıyor olmaktan kaynaklanmaktadır: ABD- İsrail ikili ilişkilerin geliştirilmesi. Bu bağlamda Senato ve Temsilciler Meclisi’nde İsrail lehine karar alınmasını sağlamak (Reich, 1984: s. 199).

1980'lerin başında Ohio'lu bir Kongre üyesi AIPAC için şöyle demiştir: "AIPAC başkentteki en etkili lobidir. Acımasızlar. Ne yaptıklarını çok iyi biliyorlar. Ellerinde parasal kaynak sağlayan insanlar var. Onlar için binlerce kişi çalışıyor.

Dayandıkları en temel güç ise, pek çok Amerikalının onlara sempati duyması ama beni en çok rahatsız eden şey Amerikan politika üreticilerinin kabiliyetsizliği. Çünkü, AIPAC'ın etkisi nedeniyle politikacılar Amerika'nın çıkarlarıyla İsrail'in çıkarlarını birbirinden ayırt edemiyorlar. Çıkarlarımız uyuştuğu zaman sorun yok, ama her zaman uyuşmuyorlar ki..." (Findley, 2000: s.87).

Görüldüğü gibi kimi zaman çıkarların uyuşmadığı halde, ABD tarafından İsrail'e verilen destek Yahudi lobisinin faaliyetleri sonucunda gerçekleşmiştir. Özellikle son yıllarda, ABD'nin Ortadoğu politikalarından en çok karlı çıkan devlet İsrail olmuştur. Irak'a müdahale, İran'la nükleer baskı, Ortadoğu'daki siyasi gelişmelere göz atıldığında bu politikaların arkasında bazı uzmanlara ve siyasi gözlemcilere göre Yahudi lobisi bulunduğunu iddia etmektedirler. Diğer bir önemli mesele olarak Yahudi Lobisi, Arap ülkelerine silah satışının gerçekleşme aşamasında Kongre'de engeller koymasındır (Findley, 2000, s.164)

Karşılıklı çıkar ilişkisi içerisinde İsrail lobisi ve petrol şirketleri, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikası üzerinde en fazla etkili olan çıkar grupları olmuştur (Ataman ve Gökcan, 2012: s.221).

11 Eylül sonrasında Amerikan dış politikasının saldırgan ve yayılmacı bir yönelime girmesinde, ABD'deki İsrail lobisinin de büyük bir etkisi vardır. Öncelikli amacı İsrail devletinin güvenliğinin sağlanması ve çıkarlarının korunması olan Yahudi lobisi, ABD yönetiminin Irak'ı işgal kararı almasının arkasındaki en önemli güçtür (Ataman, 2005: s.413) Yahudi lobisi iyi örgütlenmesi, diğer lobilerin desteğini alması ve onları kendi çıkarları doğrultusunda mobilize etmesi, geniş kaynaklara sahip olması sayesinde Amerikan iç ve dış politikası üzerinde oldukça etkili olmayı başarabilmektedir (Arı, 2000: s. 239-250). Bu etki, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel tarafından Irak işgalinin tamamlanmasının ardından "İsrail'in bir düşmanını daha ortadan kaldırdık" şeklinde ifade edilmiştir (Ataman, 2012, s.414)

Amerikan Yahudi Komitesi İdari Müdürü David Haris ABD'nin İsrail devletine verdiği desteğin perde arkasında İsrail lobisinin olduğunu şu cümlelerle dile getirmektedir: “Şu ana kadar herhangi bir ulus İsrail’le bu kadar sıkı ilişkiler kurmayı aklından bile geçirmedi. Amerika’dan başka hiçbir ulus, İsrail’in güvenlik ve uzun dönemli barış arayışına yeterli destek verebilecek kapasiteye sahip değil. En son Hizbullah’la yapılan savaşta Amerika, İsrail’e olan desteğini açık bir şekilde gösterdi. Bunda Amerikan Yahudilerinin çok büyük etkisi var ve onlar bunun için her gün çalışmaya devam ediyorlar.” (Snyder, 2004: s. 10-11)

4.4 ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKALARI

ABD’ nin Orta Doğu politikaları çalışmamızın sınırlılıkları bağlamında Bush ve Obama dönemini kapsayacak şekilde bu bölümde incelenecektir.

4.4.1 Bush Dönemi

Bush dönemi ABD’nin Ortadoğu politikaları değerlendirilecek olunursa gerek bölgesel gerek küresel politikalarda birtakım kırılmalar yaşandığı görülmektedir. Bu kırılmalar genel bağlamda terörizm, teröre karşı savaş ve terörün bahane edilmesiyle başka bir ülkeye müdahale şeklinde seyir etmiştir. 11 Eylül sonrasında Amerika, Ortadoğu bölgesinde, günümüze kadar kendisine müdahaleyi meşru gösterilir nitelikte argümanlar elde etmiş ve bu çerçevede Irak’a müdahalesi, asker koşullandırması, Sünni-Şia çatışmasının artması ve Irak’ın iç savaşa sürüklenmesi gibi sonuçlar doğurması hem bölgeler ülkeleri etkilemiş hem de küresel anlamda dikkatleri çekmiştir.

Bu bağlamda yeni bir oluşum içerisinde olan Amerika’nın hedefi, terörle yakından ya da uzaktan ilişkisi olan tüm devletlerle hesaplaşmaktır. Amerika’nın benimsediği düşünce, dünya yönetimini kendisinin yapması gerektiğiydi ve olabilecek tüm problemlerin çözücüsünün de kendisi olmasıydı. Ayrıca, dünyayı yeniden paylaşım önemli yerleri sorunsuz hale getirmek gibi bir isteği de göz önünde bulundurmaktaydı. Reagan döneminde yaşanmış olan zararların en önemli nedenlerin göz ardı edilmesi, 1997 yılında yayına çıkmış ‘Project for the New American Century’ adı ile bir dergide iddia edilmişti. Makalede, bu nedenler şöyle belirtilmiştir: “Amerika’yı her zaman karşılaşılabilecek meydan okumalara hazır olan güçlü bir ordu; Amerikan ilkelerini

gerçekten benimsemiş bir dış politika ve ülkenin dünyadaki sorumluluklarını sırtlanmış milli bir önderlik.” (Donnelly, 2005: 42).

Bu sürecin başlangıcında 11 Eylül 2001’de ABD’ye karşı düzenlenen saldırıların ABD tarafından, sivillerin ve askerlerin hedef alındığı ve el Kaide’nin düzenlemiş olduğu bir terör saldırısı olarak kabul edilmesi sayılabilir. “Yeni Dünya Düzeni” şeklinde lanse edilen bu olay sonrasında artık Ortadoğu’yu yeni politik gelişmelerin merkezi konumuna gelmiştir (Kepsutlu, 2016: s.67). Bu saldırı sonrasında ABD Afganistan’ı sorumlu tuttu ve müdahalede bulundu. ABD Başkanı Bush’un sonrası durağı ise şer ekseni içerisin Kuzey Kore ve İran’la beraber andığı Saddam yönetimindeki Irak’tı.

El Kaide’nin New York’ta yer alan Dünya Ticaret Merkezi ve Washinhton’daki ABD savunma Bakanlığı Pentagon’a karşı yolcu uçaklarıyla yapılan 11 Eylül 2001 saldırıları Bush yönetiminin ilk yılında gerçekleşmiştir ve 21. Yüzyılda küresel politika ve güvenlik anlayışını tamamen değiştirmiştir (Bal ve Laçiner, 2004, s. 38). Bu saldırılar neticesinde küresel terörizm ABD’nin düşmanı haline gelmiştir ve dış siyasetin temeli olarak terörizm mücadelesi olmuştur. Pearl Harbour adını taşıyan 11 Eylül saldırısından sonra ABD, yeni bir dünya düzeni felsefesini oluşturmayı çabalamıştır ve bunun sebebi de ABD’nin ilk kez kendi topraklarında böyle bir saldırının gerçekleşmesidir (Laçiner ve Ekinci, 2011, s.2).

ABD, 11 Eylül saldırıları gerçekleştikten sonra Afganistan’a yönelik önleyici savaş müdahalesinde bulunmuştur. İzlediği strateji, Ortadoğu’da kendi ulusal çıkarları ve güvenliğiyle çatışma içerisinde bulunan otoriter rejimleri kaldırmaktı. Bunun sonucunda Bush, ABD için bir tehdit olarak gördüğü ve Irak, İran ve Suriye’nin Ortadoğu alanında yer alan Irak lideri Saddam Hüseyin’in devredilmesini gerekli görmüştür (Molla, 2009, s.40).

Aynı zamanda, 11 Eylül’den sonra ABD dış siyaset yöntemlerinde temel hedefi ikiye ayrılmıştır;

- i) Küresel egemenlik konusunda rakip olabilecek güçlerin ortaya çıkmasını önlemek ve
- ii) ABD’nin hâkimiyetini tüm küresel siyaset ve iktisadi sisteme benimsetmek.

Bush dönemindeki ABD dış siyaseti sert ve tek yanlı olmuştur ve sonuç olarak ABD'nin yayılmacı politikası tarihinde ilk olmuştur (Ataman ve Gökçan, 2012, s. 217).

Bush kendi adıyla anılacak olan “Bush Doktrini”ni ortaya attı ve “önleyici savaş stratejisi”ni uygulamaya koydu (Kepsutlu, 2014: s. 206-210). Bu doktrine Bush dönemi ABD politikalarında etkili olan dört önemli parçasından söz edilebilir:

- i) Dış politikada uluslararası müttefikleri ve kamuoyunu fazla dikkate almayan tek taraflılık politikaları,
- ii) ABD'nin dünya politikasında iyiliksever bir hegemonya sürdürdüğü fikri,
- iii) Otoriter yönetime sahip ülkelerde liberal demokratik rejimlerin gerekirse güç yoluyla ikame edilmesi,
- iv) Önleyici savaş doktrini.

Arı'ya göre ise Bush Doktrini çerçevesinde ilan edilen 27 Eylül 2001 yılında Kongre'de masaya yatırılan yeni dönem dış siyaset anlayışını gösterir niteliktedir. (Arı, 2007, s. 265) Bu doktrinin temeli ise şöyledir:

- i) ABD'nin küresel, asker, diplomatik ve kültürel alanlardaki başat rolü, mutlak denetleyici seviyesine taşınması konusunda alınması gereken tedbirler,
- ii) Savunma anlayışının, gelenek haline getirilmiş olan tehdit merkezli olmasından, olası tehditleri engellemeye yönelik önleyici savaş yaklaşımı ile değiştirilmesi
- iii) ABD'nin çıkarlarına uygun olmadığı sürede, mevcut uluslararası ABD hukukun devre dışı bırakılması (Erhan, 2003, s.30).

ABD bu strateji çerçevesinde müdahale için birtakım haklı gerekçeler ortaya sürdü. Bunlar arasında Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu, Körfez Savaşı'nda BM'nin Irak için çıkarttığı silah denetim kararı ve devam ettirilmesi yatmaktadır. Bu gerekçelerle birlikte Bush önleyici savaş stratejisi altında teröristlere silah desteği sağladığı iddia edilen Irak'a müdahale edebileceği söylemlerini kullanmaya başladı. Bu dönemde ABD ulusal güvenlik politikalarını realist düşüncelere dayandırmıştır (Tansi, 2015, s:65).

Mart 2002’de ABD Başkanı Bush, Kongre’de yaptığı konuşmasında Saddam Hüseyin’i “ciddi bir tehdit” olarak gördüğünü dile getirmiş ve rejim değişikliğinin gerekliliği hakkında söylemler kullanmıştı. İngiltere Başbakanı Tony Blair’i de arkasına alan Başkan Bush Irak’a müdahalenin “kaçınılmaz” olduğu belirten ifadeler sarf etmişti.

Aralık 2002’de Başkan Bush, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne Irak için askeri harekât başlatılmasını, eğer Konsey harekete geçmezse ABD’nin tek başına hareket edeceği konusunda açıklamalarda bulundu. Nitekim BM’nin Güvenlik Konseyi’nde çoğunluk çekimser kalmış ABD kendi başına müdahale için Kongreden yetkiyi ele aldı. Mart 2003’te Başkan Bush, aylar süren tartışmalar sonrasında Saddam Hüseyin’in ve oğullarının 48 saat içerisinde Irak’ı terk etmeleri için ultimatom verdi. 19 Mart’ta gelindiğinde ise artık ABD, Irak ile savaşta olduğu tüm dünyaya duyurdu. Stratejik yerleri bombalayan Amerika, Saddam’ı devirmeyi başardı. Geçici hükümet kuruldu. Müdahale sonrasında Irak kendi içerisinde Sünni-Şia çatışmaları baş gösterdi. Haziran 2004’te Irak’ın resmi işgali sona erdi, yetkiler geçici hükümete devredilmesine rağmen Irak’ta hala 130.000 Amerikan askeri bulunmaktaydı. Saddam Hüseyin yakalandı, yargılandı ve asıldı. Ocak 2008’de Irak ordusu ve generalleri kontrolden çıktı çatışmalar baş gösterdi (Millercenter.org).

Başkan Bush’un şu sözleri ABD’nin özelde Ortadoğu, genelde ise tüm dış politikasını açıklar niteliktedir: “Emrimizdeki tüm kaynakları, her türlü istihbarat aracını, her türlü hukuki yaptırımını, her türlü mali etkiyi ve gerekli her türlü silahı kullanarak global terör şebekesini mahvedeceğiz. Teröristlerin mali kaynaklarını kurutacağız, birini diğerine düşüreceğiz, onları bir yerden başka bir yere kaçacakları ve sığınacakları bir başka yer kalmayncaya kadar süreceğiz, teröristlere yardım eden veya onları barındıran ülkeleri takip edeceğiz. Dünyanın neresinde olursa olsun devletlerin bir karar vermesi gerekir: Bizimle misiniz yoksa teröristlerle mi? Bugünden itibaren teröristleri barındırmaya ve desteklemeye devam eden bir devlet ABD tarafından düşman bir devlet olarak dikkate alınacaktır” (Arı, s. 248-249).

Bush dönemi Amerikan dış politikasında Ortadoğu’ya değinildiğinde “Demokrasi ve Özgürlük” getirmek adına giriştiği eylemler sonrasında uluslararası arenada bir domino taşı gibi etkisi yaratmıştır. Özellikle Ortadoğu’da “Devletlerarası rekabetin artması”

“Demokratikleşme sorunu ve iç savaş endişesi” yayılmaya başlamıştır (Efeğil, Türkiyat Arş: s. 106-115).

ABD'nin Ortadoğu bölgesine olan müdahalesi sırasında BM temsilcileri Irak'ta araştırmalar yapmıştır ancak herhangi bir nükleer, biyolojik veya kimyasal kitle imha silahı bulamamıştır. Fakat Bush, 11 Eylül saldırıları ve El Kaide terör örgütünün Irak ile ilişkilendirmiştir ve önleyici savaş siyaseti adı altında Irak'a askeri müdahalede bulunmuştur. Müdahaleden önce ilan edilen hedef, Irak'ın silahsızlandırılması değil rejimin değiştirilmesiydi. 17 Mart 2003 yılında Saddam'a ülkeyi terk etmesi için verilen 48 saatin bitmesini müteakiben, 20 Mart 2003 yılında BM kararını almadan ABD, Irak operasyonunu başlatmıştır (Gürel, 201, s. 84-85).

Çoğu uzman ABD'nin uyguladığı operasyonun asıl nedenini petrole bağdaştırmaktadır. Bu teoriye göre uzmanlar, ABD'nin küresel hegemonyasını koruması ve devam ettirmesi konusunda Irak petrolünü elde etmesinin önemini savunmaktadır (Renner, 2004, s. 85). Bu teoriyi benimseyenlere göre ABD, Ortadoğu petrolüne bağlıdır ve bu bağlılık gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle de Irak petrolü üzerinde sağlayacak denetim ve güvenliğin ABD için pozitif etkiler yaratacaktır (Ataman ve Gökcan, 2012, s. 217).

Diğer bir önemli mesele ise Ulusal Güvenlik Stratejisi ve İsrail'in çıkarlarının uyuştugu noktada belirlemektedir (2002), Amerikan dış politikasının belli temeller üzerinde durduğunu savunmaktadır ve bu temelleri Kurtbağ (2010) böyle açıklamıştır:

- a) Askeri müdahaleyi, potansiyel tehdit veya şu anda tehdit gibi görünen devletlere yapmaktır;
- b) ABD'ye karşı çıkabilecek bir gücün oluşmasına mani olmaktır;
- c) Askeri alanda birinciliği korumaktır;
- d) Çeşitliliği savunmak ancak hedeflerine ters olduğu zamanlarda tek taraflı kararları alabilmektir;
- e) İslam coğrafyasına, demokrasiyi ve insan haklarını yaymaktır (Kurtbağ, 2010: 405).

Bush yönetiminde ilk defa benimsenen dış politika ve güvenlik anlayışı bakımından Orta Doğu, gerekli bir bölgeydi. Önemli bir bölge olmasının ise üç sebebi vardı: İlki, dünyadaki petrol zenginliğinin yüzde altmış bu bölgede yer almaktaydı. Hegemonyalarını kaybetmek istemeyen Amerika, bu önemli bölgeye sahip olmak istemekteydi. 20. Yüzyıldan sonra artan enerji kaynaklarına ihtiyaçlarından dolayı, ABD'nin bu enerji kaynakları üzerindeki sözlerinde söz sahibi olmak hedeflerinden biriydi. Bu konu, Bush'un yönetime başladıktan birhafta sonra hızla incelenmeye başlanmıştır. İkinci sebep, Arap-Müslüman devletlerin Amerika'ya karşı olan tehditlerinden en önemlisi olduğu düşüncesiydi (Hinnebush, 2003). ABD'nin Orta Doğu isteklerini engelleyen durum, dönemin İran ve Irak politikasıydı. Üçüncü sebep ise, İsrail'in önemini savunan yeni muhafazakârların dikkat çekmesiydi. Hıristiyanlar, sağ İsrail'i destekleyip bulunduğu bölgenin iki devlete ayrılmasını talep etmekteydi: ABD ve İsrail.

Bush yönetiminin BOP hakkında yapmak istediklerini yazılı ve sözlü şekilde açıkladığı genel maddeler, Akmaral'a (2005) göre şunlardır:

- a) Bölgesel anlamda kitle imha silahlarının denetimlenmesi, üretilmesi ve herkesin ulaşabileceği noktaya getirilmesinin engellenmesi;
- b) Terörle mücadelenin devamlı hale getirilmesi; bunun için de bölgelerde terör odakların tek tek belirlenmesi;
- c) Demokrasinin, baskı uygulayan rejimleri yok ederek sağlanması;
- d) Ekonomide, serbest piyasanın kurulup yaygınlaştırılması;
- e) Bölgenin günümüz çağına getirilmesi;
- f) İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin önemsenmesi;
- g) Kadın-Erkek eşitliğini oluşturması;
- h) Radikal İslam'ın ortadan kaldırılması;
- i) Din eğitiminde önemli farklılıkların oluşturulması. (Akmaral, 2005)

2001-2006 yıllarını barındıran birinci dönem güvenlik ve terörle mücadele siyasetinin temel yöntem adımlarını Özeren, Cinoğlu ve Sever (2010, s. 29) şöyle açıklamıştır:

- a) Askeri müdahalenin Afganistan'a yapılması
- b) Askeri müdahalenin Irak'a yapılması
- c) Terörle mücadele konusunda NATO'nun daha etkin bir duruma getirilmesi
- d) Eğer oluşum çift ya da çok taraflıysa vurgunun terör ve terörle mücadeleye yapılması
- e) Terörün finansmanı konusunda BM seviyesinde yapılacak girişimlerin önemszenmesi
- f) Prensip olsa bile G-8, APEC gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarda terörle mücadele konusunda kararlılığın ilan edilmesi
- g) AB üyesi ülkelerin desteği alınması üzere özellikle hava ulaşım güvenliği konusundaki yaptırımların hayata geçirilmesi.

4.4.2 Obama Dönemi

Bush'un yönetimi, ABD'nin ulusal ve uluslararası alanda prestijine birtakım zararlar vermişti. Irak'ta askeri ve mali kayıplar, Afganistan Savaşı'ndaki başarısızlıklar ve 2008 mali kriziyle beraber ABD'nin dünya liderliği düşünceleri yok olmasa da büyük yara almıştı. Bush doktrini çerçevesinde yapılan müdahalelerle birlikte ülkeler daha saldırgan politika alanında kendilerini hissetmişti. Uluslararası hukuk görmezden gelinmeye başlanmış ve bunun sonucu olarak gerek Ortadoğu'yu gerekse diğer bölgelerde kısa zamanda tamiri mümkün olmayan sorunlara itmişti (Kepsutlu, 2014, s. 225)

Başkan Bush döneminde gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, ABD'nin Ortadoğu ülkelerinden biri olan Afganistan ve Irak'a karşı başlattığı askeri müdahalelere yol açmıştır, ancak sonuçlanmadan Başkan Obama'ya miras kalmıştır. Göreve başladığında, Obama'nın önünde üç temel sorun vardı:

- i) 11 Eylül saldırılarının sahibi olan Usame Bin Ladin, Afganistan'a yapılan saldırıya rağmen henüz yakalanmamıştı.

- ii) ABD'nin 'önceden vuruş' stratejisini uygulayarak yaptığı müdahale sonrasında istediği güce sahip olamamıştı.
- iii) Ve son olarak da, İran'ın nükleer hareketlerinin halen durmamış olmasıydı (Pirinççi, 2014, s:43).

Obama Başkanlığında ABD daha çok işbirlikçi ve uzlaşmacı politika izlemek istediğini birçok defa yenilemiştir. "Çok kutuplu dünyadan çok ortaklığa geçiş" (Clinton state.gov) Sert güç uygulanmasından çok yumuşak güç taraftarı olan Obama, yönetimde kaldığı iki başkanlık süresi içinde de olaylara kısmen müdahaleci kaldığı gözlenmektedir.

Obama kendi doktrinini ilan ederken "bu doktrinin Bush'unkinden farklı olduğunu, çünkü dünyanın karmaşık bir politik yapısının olduğunu" söyleyerek "ABD'nin kendi güvenliğini sağlarken, diğer ülkelerle ve toplumlarla birlikte ortak güvenlik ve ortak refahı düşünerek hareket etmelidir" demişti (Kirkick: 2015: s. 157). Bu bağlamda Irak'a yapılan müdahalenin yanlış olduğunu, tek başına müdahalenin olmaması gerektiğini ortaya koyuyordu.

Obama Doktrini (Kepsutlu, 2014: s. 225);

- a) Dünya ve ABD'yi Amerikan Gücü Kibrinden Korumak.
- b) Çok Yanlılığı-Tarafılılığı (multilateralism) Benimsemek
- c) Rejim Tipinin ve İdeolojinin Önemini Minimize Etmek
- d) Güç Kullanımını Kural için Uygun, Çok Taraflı, Sınırlı ve Kısıtlı Amaç için En Son Çare Olarak Kullanmak. Bu kurala İstisnalar için Kanıtlama Zorunluluğu Getirmek.
- e) Sıkı Güç ve Rekabet Yerine Yumuşak Güce ve Konvansiyonel Olmayan Tehditlere Odaklanma
- f) Amerikan Gücünün Azalmasının Kabul Edilmesi.
- g) Potansiyel Rakiplerle Uzlaşma ve Uyum Sağlama.

Bu bağlamda “uzun dönemli askeri operasyonlar” yerine “yerel ve konvansiyonel güçlere dayalı mücadele sisteminin ipuçlarını vermekteydi. Seçim kampanyasında dâhil Irak’taki Amerikan askerlerinin varlığını eleştiren Başkan olduktan sonra Irak’tan ABD askerlerini çekmiş ve yumuşak güç politikasına geçişi hızlandırmıştı. Her ne kadar ABD askerlerinin Irak’tan çekilmesi bölgede bir boşluk bırakmış ve radikal grupların artmasına sebebiyet vermişse de bu radikal güçlere karşı Obama, kendi yönetimi boyunca direk ABD askerleri ile müdahaleden kaçınmış, müttefiklerle hareket etmiş veya yeni müttefik birliklerin oluşmasına yardımcı olmuştur.

Yönetime geçtiği an Obama, Irak’ta yer alan askerlerini çekeceğini ilan etmiştir. Aynı zamanda, vakit geçtikçe, 11 Eylül sonrası ABD’nin uyguladığı siyaset sonucunda hem Ortadoğu’da hem de dünyada etkinliği düzeltmek için ılımlı bir siyaset uygulayacağını söylemiştir. Ancak ABD’nin bu Ortadoğu siyasetini, Arap Baharı engellemeye başlamıştır. Ayrıca, son günlerde gelişmiş Suriye iç savaşı ve IŞİD’in uyguladığı işgaller işin içine girince, Ortadoğu politikasında sorunlar ortaya çıkmıştır (Pirinççi, 2014, s:42).

Irak’taki gerilim sonucu olarak ülke, etnik gruplara ayrılmıştır. Kuzey’deki petrolün kontrol edilmesi bir tartışma olmuştur. Gücünü arttıran IŞİD de bu bölgeye sahip olmak için ise 800’den fazla Irak’lıyı öldürmüştür (Ebrari, 2014, s:42).

Irak savaşı sonucunda ABD, 4457 askerin hayatını kaybetmiştir ve 30 binden fazla yaralıya sahip olmuştur.

Irak’a müdahalede bulunan ABD hem baskı hem iç nedenler hem de asker kayıplarından dolayı Irak’tan çekilmeye başlamıştır. ABD ekonomisi, savaş nedeniyle ciddi zarara uğramıştır. O dönemde ABD’yi zora sokan durum, iç siyasetinde başlayan ekonomik kriz ve aynı zamanda artan toplumsal reform çağrılarıydı. ABD vatandaşları, savaşa aktarılan milyon dolarlara sert bir tepki göstermiştir. Aynı anda, ABD’nin gerçekleştirdiği saldırıya tepkisel yaklaşımlar dünya medyasında ortaya çıkmaya başlayınca, ABD hedeflediği sonuca ulaşamamıştır (Erkmen, 2012, s.9).

Formalite olarak, ABD ordusu Irak’tan çekilmeye başlamıştır ancak bölgesel çıkarlar nedeniyle Irak’ta çok sayıda konsolosluk açılmış ve konsoloslukları koruma hedefiyle de 7 bin asker görevine başlamıştır.

ABD'nin Irak'tan çekilme nedenleri, Serhat Erkmen'e göre 4 temele dayanmaktadır:

- i) ABD'nin Ortadoğu siyasetinin değişimi
- ii) Ekonomik sorunların yaşanması
- iii) Askeri işgalin eksilerini askersiz işgalin artılarına çevirmek ve
- iv) Ortadoğu'yu yeni stratejik durumlara hazırlamak.

Bölgede diktatör rejiminin ortadan kalkmasını destekleyen ABD, sonradan Arap Baharı olaylarında diktatörlere destek vermiştir. Değişim süreci, 2010'da yaşanmaya başlamıştır ancak en çok dikkati, Suriye'yi etkilediğinde çekmiştir.

Irak Savaşı'nda istediğine kavuşamayan ABD, başta Ortadoğu sonra ise dünya kamuoyunun da tepkisini almıştır. İşgal süreci artınca ABD'nin imajı zarara uğramıştır. Ortadoğu siyaset merkezi Afganistan ve Pakistan'a doğru kaydırılmış ve terör mücadelesinin merkezinin aslında Afganistan olduğu, ABD birliklerinin Irak'tan çekildiği zaman gerçekleşmiştir. Bu durum da, ABD'nin çekilmesinin nedenlerinden biridir (Erkmen, 2012 s.9).

Ayrıca, önceden de belirtilmiş olduğu gibi, ABD bir ekonomik krizin içinde yer almaktaydı ve bütçesini iç reformlara aktarmayı uygun görmüştür (Erkmen, 2012, s.10).

'Askeri işgalin eksilerini askersiz işgalin artılarına çevirmek' ise, Obama'nın yeni stratejilerinden biridir. Irak işgali, uzun sürmüştür ve askeri açıdan herhangi bir getir sağlamamıştır. Bunun dışında kaybedilen ABD imajı da düşünülürse, Obama stratejisini değiştirmiş ve askeri birlikler yerine bölgesel işbirlikleri ile durumu artıya çevirmeye çalışmıştır (Erkmen, 2012, s.10).

En sonucusu ise, 'yeni stratejik durumlara' hazırlamak cümlesi: ABD iktidarının, Irak'ta uzun süren işgalin herhangi bir denge politikasına fayda sağlamadığını anlamasıdır. Irak'ın işgali, herhangi olumlu gelişime yol açmamıştır. Bunun sebebi, ABD'nin genelde Irak'a olan yönelimi sayılmaktadır.

Başkanlık seçimleri boyunca Obama, askerlerini Irak'tan çekeceğine dair söz vermiştir. Çekilme planı, üç stratejiye dayanmaktadır:

- a) Birinci adım, muharip birliklerin çekilmesi;
- b) İkinci adım, Irak'taki siyasi hareketlerin artırılması;
- c) Üçüncü adım, Ortadoğu'da başka şekilde Irak politikasını desteklemektir.

Askeri birlikler 2009'da başlayıp 2011 yılında tamamen çekilmiştir

İkinci adım olan Irak'taki siyasi hareketlerinin artırılmasının amacı, Irak'ın yeni siyasi yapılanmasında ABD'nin aktif rol oynamasıydı. Potansiyel siyasi karışıklığı önlemek için ABD, Irak'a seçimlerin en kısa sürede gerçekleşmesini önermiş ve sonucunda Başbakan olan Maliki ile siyasi istikrarın sağlanamadığını belirterek yumuşak geçişin kriz ile devam etmesini tetiklemiştir.

Çekilme stratejisinin son adımı olarak ise ABD, bölgesel problemlerle diplomatik işbirlikleri ve tam uyum ile çözme yöntemini kullanmıştır. Ancak Irak işgali sebebiyle bazı gelişmelerin engellenememiştir ve bu durum ABD'yi farklı stratejilere itmiştir. Örnek olarak, ABD'yi yakından ilgilendiren meseleler içerisinde yer alan Suriye-İran yaklaşması, ABD'nin öncelikli politikası olmuştur.

Obama'nın yönetimi devraldığında Ortadoğu'da Arap Baharı olarak adlandırılan ve Tunus'ta başlayarak Mısır, Libya, Suriye başta olmak üzere Cezayir, Yemen, Ürdün, Bahreyn ve Lübnan olmak üzere Orta Doğu'daki Arap ülkelerinin çok büyük bir kısmını etkileyen ayaklanmaların yeni bir çalkantılarla karşı karşıya kaldı. Başkan Obama kendi doktrinine uyarak bölgedeki politikaları takip etti ve birtakım söylemlerde bulundu fakat direk olarak müdahaleyi tercih etmedi.

21. Yüzyılın en önemli tarihi olaylarından biri olan Arap Baharı, 2010 yılında ortaya çıkmıştır. Baskıcı ve otoriter rejime daha fazla dayanamayan halk, Tunus'ta başlayarak Arap coğrafyasında yayılıp yönetime karşı ayaklanmıştır. Bu süreç, Arap Baharı'nın sembolü haline gelen, Tunus'ta işsizlik ve yoksunluk sonucunda seyyar satıcılığı yapan üniversite mezunu Muhammed Bouazizi'nin kendisini yakmasıyla başlamıştır. Tunus'ta başlayan bu ayaklanma, Mısır, Libya ve Yemen'de yönetim değişikliğine yol açmıştır ve diğer Arap ülkelerini ise yönetime karşı isyanlara tetiklemiştir.

Tunus ve Mısır'da çıkan isyanın temel sebebi, ekonomiktir. İşsizlik çoktu ve insanlar açlık sınırının altında yaşamaktaydı.

Arap Baharı olarak adlandırılan dönüşüm süreci, Ortadoğu’da başlamıştır. Bazen Arap İsyanı, Arap Devrimi ve Arap Uyanışı olarak geçmektedir. Arap Baharı teriminin oluşmasının nedeni, 1968’de Çekoslovakya’da oluşan Sovyet Birliği karşıtı halk ayaklanmalarına verilen ad olan Prag Baharından geldiği tahmin edilmektedir. Bunun yanında, bahar kelimesinin canlanma, uyanma gibi hoş anlamlara sahip olması da, dönüşüm sürecine ılık yaklaşan batılı devletlerin bu kelimeyi kullanmalarının olasılığı yüksektir (Dersan, 2012, s.18).

Arap Baharı ile ilgili başka söylentiler de yer almaktaydı. Bunlardan biri, dönüşüm sürecinde bölgedeki ılımlı İslamcı faaliyetlerin her almasıydı. Ancak bu söylentileri Tarık Ramazan şu şekilde yanıtlamıştır: İslamcıların işi olmadığı açıktır. İslamcılar ne Tunus ya da Mısır’da, ne Ürdün’de, ne Libya’da ne de Suriye’de hareketlerin başını çekmemiştir. Kitle hareketleri, liderlik iradelerinin aksine İslamcılar olmadan ve rızaları alınmadan sokaklara taşmıştır. Tunus ‘taNahda hareketi Kahire’de ki Müslüman Kardeşler gibi protestolara haftalar sonra katılmıştır. Aynı ihtiyatlı tavır Ürdün, Libya, Suriye ve Yemen’de de gözlenmiştir.

Tunus’ta çıkan halk hareketlerini bastırmak için yönetim, baskı uygulamıştır ancak başarılı olamayıp, en sonda da Tunus Lideri Zeynel Abidin’in ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanmıştır. Zeynel Abidin ülkeyi terk ettikten sonra, Tunus’ta önceden baskı altında tutulan siyasal İslam organizasyonları gölgeden çıkmıştır. Nadha hareketinin sürgündeki lideri Raşid Gannuşi, Tunus’a geri dönmüştür ve siyasal parti kurup, %40 oy ile kazanmıştır. Gannuşi, başbakanlığa getirilmiştir (Dersan Orhan, 2012, s.22).

Tunus’tan sonra isyanlar, Mısır’a sıçramıştır. Hüsnü Mübarek, uzun süredir halkı memnun etmemekteydi ve Tunus ayaklanmasından sonra Mısır vatandaşları, Mübarek’e karşı gösteriler yapmaya başlamışlardır. Başkaldırının temel nedeni, gelir eşitsizlikleri, adaletsiz iktidar ve politik baskılardır. Mübarek, protestoların artması nedeniyle Tahrir Meydanı’nda protesto gösterisi yapanlara ateş açmıştır. Sonrasında, kamu kurumları yağmalanmaya başlanmıştır ve Hüsnü Mübarek istifa etmek zorunda bırakılmıştır. İstifasından sonra ülkeyi seçimlere kadar götüren geçici konseydir. Seçimlerde oyların % 47’sini alarak meclis çoğunluğunu elde eden Müslüman Kardeşlerin oluşturduğu parti olmuştur. Cumhurbaşkanlık seçimlerinde ise, Müslüman Kardeşlerin adayı olan Muhammed Mursi kazanmıştır. Fakat seçimden sonra halk, Mursi’yi yeteri

bulamamıştır. Mursi'nin yargısal reformlar adı altında kendisine güç yaratma çabasını halk, sert bir şekilde karşılamıştır. Aynı zamanda ABD ve diğer batı ülkelerinin çıkarlarına ters düşen siyaseti de onun avantajı haline gelmemiştir. Arap Baharı ilk ortaya çıktığında herhangi bir müdahalede bulunmayan ABD, ülke çıkarları dışında gelişen olaylara müdahalede bulunmuştur. Bu nedenlerden dolayı, Mısır'da protestolar ve iç savaş devam etmiştir. Mursi'nin Genelkurmay Başkanı Sisi, buna tepki olarak yönetime askeri darbe gerçekleştirip, anayasa sürecini askıya aldığını ilan etmiştir. Fakat darbeden sonra sokaklarda darbe karşıtı protestolar yer almıştır. Mursi, halkın oyları ile seçilen ilk Cumhurbaşkanıdır ve görevinden alınıp yargılanması ciddi hareketlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu zaman diliminde Tahrir Meydanı bir sembol haline getirilmiştir. Darbeden sonra geçici bir iktidar kurulmuştur ve protestolara karşı şiddet hareketleri fazlaşmıştır. Daha ilerideki zamanda, Mısır'ın Cumhurbaşkanı Mursi döneminde Genelkurmay Başkanı olarak görevini yerine getiren Abdül Fettah El Sisi olmuştur (Dersan Orhan, 2012 s.24).

Mısır ve Tunus'tan sonra isyanlar, Libya'ya göçmüştür. Muammer Kaddafi, yıllar içerisinde iktidardaydı ve isyanları bastırmak için iç savaş seçeneğini tercih etmiştir. Kısmen başarıyı elde etmiştir. Ancak İngiltere ve Fransa, kendi çıkarlarını korumak amaçlı 2011 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı ve sonrasında NATO, 'insani müdahale' olarak ilan ettiği hava harekâtında bulunmuşlardır. Sonucunda, Muammer Kaddafi öldürülmüş, yandaşları bastırılmış ve Libya, Geçici Konsey Güçleri'nin kontrolü altına geçmiştir.

Suriye, isyanların çıktığı ülkelerden biri daha olmuştur. Ancak onun diğerlerinden farkı, Beşar Esad'ın rejimini hala devam ettirmesidir. Suriye'de dağınık olan muhalefet 'Suriye Ulusal Konseyi' şeklinde birleşmiş ve Özgün Suriye Ordusu da Esad rejimine karşı olan tavrını sergilemiştir. Fakat zaman geçtikçe muhalefet de kendi arasında ayrılmaya başlamış ve birçok muhalif organizasyonlar oluşmuştur. Bunun sonucu olarak, Esad'ın yenilgiye uğraması daha da zor hale gelmiştir.

Suriye'deki bu çatışma, uluslararası hale gelmiştir. Bölgesel ekonomik ve siyasi menfaatlerinden dolayı ABD ve diğer batılı devletlerin Esad'a karşı çıkarken; Rusya, Çin ve İran gibi devletler ise Esad'a destek vermekteydi.

Suriye’de başlamış olan iç savaş ve ABD’nin Irak’tan çekilmesi sonucunda IŞİD, güçlenmeye başlamıştır.

ABD, Libya’da NATO aracılığıyla müdahalede bulunması Başkan Obama’nın söylemlerini doğrular nitelikteydi. Libya üzerine verdiği demeçte, Amerika’nın her tehdiye karşı verebileceği cevap olduğunu fakat kendisini direk olarak tehdit etmediği sürece bölgesel konularda uluslararası işbirliklerin gidilmesi gerektiğini yineledi. Nitekim Libya üzerindeki operasyonlarda ABD’nin izni ve Fransa’nın liderliğinde gerçekleşti.

Mısır’daki durum ise daha farklı şekilde gerçekleşti. Herhangi bir dış askeri müdahale olmaksızın, yerel kuvvetlerin destelenmesiyle bir dizi olaylar birbirini izledi. Hüsnü Mübarek’in devrilmesi, seçim sonucunda Müslüman Kardeşlerin siyasi kanadının Mursi ile iktidarı ele geçirmesi ve sonrasında Sisi’nin askeri darbesiyle birlikte Mısır, hem bölgedeki İsrail için hem de Amerika için tehdit olmaktan çıktı.

Ürdünlü Ebu Musab El-Zerkavi liderliğinde Irak’ta oluşan IŞİD, yeni çıkan örgüt olmamasına rağmen, 11 Eylül saldırılarından önce gündemde pek yer almamaktaydı. 11 Eylül saldırıları ardından gelen ABD’nin Afganistan işgali sebebiyle Zerkavi, Irak’ın kuzeyine geçmiştir ve önceden Ensar El-İslam ismini taşıyan Kürt organizasyonu ile birleşmiştir. Irak’ta ABD’ye karşılık veren Tevhid ve Cihad adlı grubuyla direniş eden organizasyon, 2004 yılında El-Kaide’ye bağlılığını ilan edip ‘İki Nehir Arası El-Kaidesi’ (Irak El-Kaidesi) olarak isimlendirilmiştir. (ORSAM 2014)

Irak El-Kaide’sinin El-Kaide düşünce farklılığı ve Suriye’de Zerkavi ve Zevahiri anlaşmazlığı, IŞİD’in kuruluşunun başlangıcıdır. Zerkavi ve Zevahiri anlaşmazlığının nedeni hem kişisel hem de tabanın arasında gerçekleşen çatışmalara dayanmaktaydı. İslami Cihat örgütünün yönetimini Mısırlı bir doktor Eymen Zevahiri, Enver Sedat döneminde Müslüman Kardeşlerden ayrılarak yapmıştır. 1998 yılında İslami Cihat Örgütü birçok zorluk çekmiştir ve bu sebepten dolayı El-Kaide’ye katılmıştır. Usame Bin Ladin ölümünden sonra Zevahiri, örgütün lideri olmuştur (Ebrari, 2015, s:53).

Irak El-Kaide’sinin uyguladığı hareketler dünya medyasında yayıldığından dolayı Afganistan ve Pakistan yerine, El-Kaide söylendiğinde akla ilk Irak gelmeye ve Zerkavi’nin sözleri geçerli olmaya başlamıştır. Batı ve Amerika karşıtları cihatçılar

(ABD'nin Irak işgalinden sonra) Afganistan yerine Irak'ı tercih etmeye başlamıştır ve sonuç olarak organizasyonun küresel ağı Irak'a taşınmıştır. Hem bu durum hem de Zerkavi'nin kendi başına kararlar alması, Afganistan El-Kaidesini rahatsız etmiştir. 2006 yılında Zerkavi öldürülmüştür ancak Afganistan El-Kaidesi'yle devam eden problemler ondan sonra iktidara gelen Ömer el Bağdadi ve Ebubekir el Bağdadi döneminde de sürmüştür (Ebrari, 2015, s:35).

Irak İslam Devleti (İŞİD), 2006 yılında gerçekleşen Mücahidler Şura Konseyinde (Irak'taki diğer Sünni grupların da katıldığı) ilan edilmiştir ve başına Ömer el Bağdadi gelmiştir. Bu olay, ABD askerleri ile Şii unsurların beraber Sunnilere karşı davranışlar uygulamaya başladığı zaman gerçekleşmiştir. ABD, 2006 yılında İİD'i kötü anlamda etkileyen bir politika uygulamıştır: Sünni bölgelerde aşiretleri ve direniş grupları ile iletişime geçmiştir ve 'Savha (Uyanış) Konseyleri' oluşturmuştur. Amacı, direnişi çökertmektir. ABD'nin uyguladığı bu politika başarıya ulaşmıştır, sonucunda ise İİD ve Ensar El-İslam dışında tüm örgütler silah bırakmış ve maşa bağlanmıştır. Bu örgütler daha sonra Savha Konseylerine dâhil olup ABD askerleriyle beraber savaşmaya başlamıştır. İİD'nin gücünü yitirmesinde bunun dışında İİD'nin başka organizasyonlara karşı sert tavrı, mutlak biat talebi ve yerel halka olan sert davranışları da rol oynamıştır. İİD, kadrolarını ve yabancı savaşçıları kaybetmiştir ve bundan dolayı eski BAAS kadrolarını ve Iraklı savaşçıları organizasyona ekleyerek üst seviyeye gelmiştir. Ömer El-Bağdadi, bu olayların ardından güvenlik güçlerine uygulanan baskında öldürülmüştür. El-Kaide, Ömer el Bağdadi yerine Ebubekir el Bağdadi'nin geçmesini sağlamıştır (SETA, 2014)

Suriye'de başlamış olan iç savaş ve ABD'nin Irak'ı terk etmesi neticesinde İİD tekrardan güçlenmeye başlamıştır. Suriye'de Nusret Cephesi (El Nusra) isimli bir organizasyon, El Bağdadi'nin Suriyeli savaşçıları Suriye'ye yönlendirdiğinde ortaya çıkmıştır. Organizasyonun başına El Cevlani geçmiştir. İİD'i rahatsız eden şey, Esed rejiminden ele geçirilen silahlar ve grubun sahip olduğu ündü. El Cevlani'nin kabul etmediği Nusret Cephesinin feshi, İİD'in bazı liderlerin Suriye'ye gidip El Bağdadi'ye biat toplamaya başlamasına yol açmıştır. Az zaman sonra El Bağdadi Suriye'ye gelmiştir ve Irak ve Şam İslam Devletini (İŞİD) ilan etmiştir. İŞİD'in El Kaide ile olan

bağlantısının kesilmesinin bir göstergesi olarak, Zevahiri'ye bakmaksızın Nusret Cephesi ile ilişkilerini düzeltmeye çalışması gösterilmektedir. (SETA 2014)

IŞİD üyeleri, Şeriat mahkemesi talebini kabul etmemiştir ve kendi şeriat mahkemelerini kendiler kurmuşlardır. Bunun sebebi, kendilerini sadece kendilerinin yargılayabilmesiydi. IŞİD'e göre kendisi bir devlet, diğer gruplar ise birer örgüt veya cemaatti. IŞİD'in bu tutumu gerilim getirmiştir. IŞİD'in hedefi, Irak'a uzanan sınır toprağını elde etmektir ve bu sebepten dolayı da Suriye Rejimi yerine orada bulunan etkin muhalif güçlere daha çok önem vermektedir ve onlarla savaşmaktadır. Bu sebep yüzünden Suriye rejimi IŞİD'e karşı herhangi bir saldırıya girişmemektedir (SETA 2014)

IŞİD önce Irak'ta, sonra ise Suriye'de yayılmıştır ancak bu durum batı mediasında fazla ilgi görmemiştir. Fakat devamında gelen katliamlar ve baş kesmeli infazlar sonucunda, ABD ve batının gündemine gelmiştir. ABD, kendisini bölgeyi korumakla görevlendirip, IŞİD tehdidini ortadan kaldırmak için uğraşlara başlamış ve bir strateji belirlemiştir. Bu stratejiye göre;

- a) IŞİD hedeflerine hava saldırıları düzenlemesi
- b) IŞİD'le sahada mücadele eden güçlere destek sağlanması
- c) IŞİD'in saldırılarını önlemek için terörle mücadele kapasitesinin kullanılması
- d) IŞİD saldırılarından dolayı yerinden edilmiş insanlara yardımların devam ettirilmesi gerekmektedir.

Böylelikle ABD, IŞİD ile mücadeleyi Irak topraklarına hava saldırısını düzenleyerek başlatmıştır. Irak ordusuna ve Kürt yönetimlerine silah desteğini vermiştir. ABD, IŞİD'e karşı mücadeleyi devam ettirdiğine rağmen askeri kara harekâtının asla olmayacağını öne sürmüştür. Bunun sebebi, yönetimin Obama'nın eline geçmesinden dolayı ABD'nin stratejisini değiştirmesidir. IŞİD ile mücadele adı altında Irak veya Suriye'de IŞİD hedeflerine yönelik hava saldırılarında bulunmuş ve IŞİD ile mücadele edenleri silah ve mühimmat açısından desteklemiştir.

Mayıs 2011’de Obama, Esed’in gitmesinin en doğru karar olacağını belirtmiştir. ABD’nin bir koalisyon kurup en hızlı şekilde katliamları durdurması gerektiğini de ABD’nin müttefiki ve bölgede yaşamlarını sürdüren muhalif güçler savunmuştur. Ancak ABD, bir tek istihbarat ve lojistik destek sağladığı muhalif güçler için uyguladığı siyasetle bölgeyi daha fazla kızıştırmıştır. Zamanla, bu tutum eleştiri altında kalmıştır ve Obama, 21 Ağustos 2012 yılı itibariyle Suriye ile ilgili kırmızı çizgileri belirtmiştir: Eğer Suriye bir kimyasal silah kullanırsa, askeri destek verilecektir. 23 Ağustos 2013’te ise Suriye, Guta’da kimyasal silaha başvurmuştur. Ancak Obama, askeri müdahale yapmak yerine Suriye ile anlaşmak için uğraşmıştır (Pirinççi, 2014, s:42).

Afganistan, Çeçenistan ve Bosna’da olan çatışmaların bölgedeki olaylar üzerinde etkisi vardır. Çatışmalardan kaçan askerlerin Irak’a sığınması, ABD’nin Irak’tan çekildikten sonra yönetime Malikin’in geçmesi ülkedeki Sünni grupların dışlanmasına yol açmıştır. Bu gruplar sonradan Irak yönetimine muhalif yapmaya başlamıştır, bunun en yaygın yolu ise Suriye’ye sığınmaktır. Arap Baharı sebebi yüzünden Suriye’ye sığınan gruplar aynı devrimi orada da uygulamaya başlamışlardır. Eğer zamanında Sünni gruplar ülkelerinde dışlanmasalardı şimdi Irak’ta IŞİD ile mücadele içerisinde olabilir ve IŞİD’in güçlenmemesi için elinden geleni yapabilirdi

Irak’ta IŞİD tehdidi arttığında ABD, 300 askeri danışman göndermiştir. 8 Ağustos 2014’te hava saldırısı düzenleyip, IŞİD’e destek çıkanları yok etmeye başlamıştır. 10 Eylül 2014’te IŞİD ile mücadele yöntemini açıklayan ABD, 10 NATO üyesi ülke ile koalisyon oluşturmuştur. Bu ülkeler; İngiltere, ABD, Fransa, Almanya, Türkiye, İtalya, Danimarka, Polonya, Kanada ve Avusturalya’dır. (Pirinççi, 2014)

ABD, IŞİD’e uygulanan baskı ve mücadeleleri daha da etkin hale getirmek için bölgesel güçler ile ittifak kurmaya başlamıştır. Bunu yapmak için en önemli adımlardan biri, 12 Eylül 2014’te Cidde’de yapılan toplantıdır. Bu toplantıya, ABD ve Türkiye dışında Suudi Arabistan, Irak, Mısır, Ürdün, Katar, Bahreyn, Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Umman katılmıştır ve sonucunda bazı ilkeler teyit edilmiştir:

- a) Yabancı savaşçıların IŞİD’e katılımının engellenmesi
- b) IŞİD ve diğer radikal grupların finansmanının kesilmesi

- c) IŞİD ideolojisinin asla ve asla benimsenmemesi (ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak ile Suriye'ye Olası Yansımaları, ORSAM Rapor No: 191, Eylül 2014, s.12)

ABD, IŞİD'e karşı stratejiler belirlemiş ve uygulamıştır. IŞİD'in kamplarını vurmuş ve çok sayıda hava saldırısı uygulamıştır. Fakat IŞİD, bölgesel bir sorun olmaktan çıkmış ve uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Yukarıda ABD'nin Bush-Obama dönemi Ortadoğu politikaları ve ABD'nin dış politikasına etki eden unsurlar incelenmiştir. Bu politikaların Türkiye'ye olan etkileri, ulusal güvenlik ilkesi bağlamında Türkiye'nin ABD Ortadoğu politikalarına verdiği tepkiler de son bölümde incelenecektir.

5. 2002-2018 TARİHLERİ ARASINDA ABD’NİN ORTA DOĞU POLİTİKALARINA TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK EKSENİNDE YAKLAŞIMI

Bu bölümde öncelikle Türkiye’nin ulusal güvenlik anlayışı ve ulusal güvenliğini tehdit eden unsurlar incelenecektir. Daha sonra 2002-2018 sınırlılığı bağlamında kesintisiz iktidar dönemi ele alınacak ve değişen ulusal güvenlik algısı incelenecektir. Daha sonra 2002-2018 zaman aralığında Türkiye-ABD ilişkileri Ortadoğu bağlamında değerlendirilip Türkiye’nin ulusal güvenliği ekseninde verdiği tepkiler incelenecektir.

5.1 TÜRKİYE İÇİN ULUSAL GÜVENLİK

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasından günümüze kadar olan süreçte güvenlik kavramının Türkiye’de açıklanması genel olarak askeri ya da bürokratik kesimler tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de ulusal güvenlik tanımlamasını yapanların haricindeki kesimin bu tanımlama üzerinde herhangi bir açıklaması ya da etkisi bulunmamaktadır. Ulusal güvenlik kavramının oluşturulmasını sağlayan iki farklı bileşen vardır: devletlerin self determinasyona bağlı olarak toprak kaybetme korkusuna bağlı güvenlik politikaları uygulamaları ve coğrafi konumundan kaynaklı oluşabilecek tehditlere karşı koruma politikaları bileşenleridir (Bilgin, 2005: 183-184).

Bu bileşenlerden self determinasyon ilkesine bağlı olanlardan olan bileşen Sevr Antlaşması (10 Ağustos, 1920) ile doğrudan ilişkilidir ve Osmanlı devletinin derinliklerine kadar dayanmaktadır. 1600’lü yılların sonlarına kadar realist ve saldırgan bir politika benimsemiş olan Osmanlı devleti, dönüm noktası olarak nitelendirilen Karlofça (26 Ocak 1699) antlaşmasından sonra savunmacı realist politikayı benimsemek zorunda kalmıştır. Yine bu zaman dilimine denk gelen Osmanlı-Rus savaşı daha sonraki uluslararası sistemde Osmanlı devletinin güvenlik anlayışındaki temel taşları belirleyecektir. Türkiye devleti 16.yy sonlarından 1952 NATO üyeliğine kadar büyük güçlerin etkisi altında kalmak endişesi ile ulusal güvenlik politikaları gerçekleştirmiş ve bu politikalar tam bağımsız politikalar olarak değerlendirilmemektedir. Sevr Antlaşması ile birlikte bu korkuların derecesi artmış ve

güvenlik politikaları gerçekleştirilememeye başlanmıştır (Karaosmanoğlu, 2009: 29-30).

Türkiye'nin oldukça sancılı bir dönemden geçmiş olması ve komşu ülkeleri ile olan ilişkilerinin oldukça acı hatıralar içermesi ikili ilişkilerde ülkelere karşı kötü bir imaj oluşmasına neden olmuştur. Oluşan bu durum ülke içerisinde sosyolojik olarak huzursuzluk sendromu buna bağlı olarak da güvensizlik sendromu yaşatmıştır. Türkiye'de bürokratlar, siyasiler ve siviller üzerinde dış dünyada yer alan devletlerin Türkiye'yi zayıflatma düşüncesinin ekili olması "Sevr Korkusu" olarak adlandırılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'den NATO üyeliğine kadar olan süreçte uyguladığı ulusal güvenlik politikalarında bu durumun etkisi görülmektedir (Aydın, 2003: 165-167).

Güvenlik kavramının ikincil bileşeni olarak değerlendirilen coğrafi belirlenimciliktir. İbni Haldun'un "Coğrafya Kaderdir" Söylemi uluslararası sistemde yer alan coğrafi belirlenmecilik kavramının bir örneği niteliktedir. Türkiye'nin coğrafi konumu özelinde güvenlik politikalarına oldukça fazla etki eden bir olgudur. Türkiye'nin jeostratejik konumu bağlamında geliştirdiği ulusal güvenlik politikaları coğrafi belirlenmecilik kavramının kendiliğinden oluşmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin jeostratejik konumunun oldukça önemli bir coğrafyada yer alması güvenlik politikalarında avantaj sağladığı kadar dezavantajda sağlamıştır. Türkiye devletinin Ortadoğu' nun anahtarı olarak nitelendirilebilecek kadar stratejik konumunun önemli bir yerde bulunması batılı devletlerinde bu konuya müdahil olmalarına neden olmaktadır. Bu durum sonucunda çalışmanın da temel sorusunu oluşturan konu ortaya çıkmaktadır. ABD Devletinin Ortadoğu'da yer alan enerji rezervlerini kullanmak istemesi ve Türkiye ile ilişkiler kurması bu durumun örneği olarak gösterilebilir (Aydın, 2003: 164).

Türkiye'nin güvenlik kültürünün şekillenmesinde bu iki bileşenin etkisi ile zıt kutuplu unsurların etkili olduğu görülmektedir. Türkiye güvenlik politikalarını; (Karaosmanoğlu, 2009: 42)

- a) Realizm bağlamında saldırgan ve savunmacı,
- b) Moderinite ve kozmopolitizm,

- c) Milliyetçi görüşe dayalı politikalar ve laik çoğulcu politikalar gibi zıt eksenli bileşenlere bağlı olarak inşa etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye devletinde dış politika tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylar ve jeostratejik konuma dayalı olarak kimlik ve güvenlik kavramları üzerinde şekillendirilmiştir. Bu duruma bağlı olarak Türk Dış politikasında batıcılık ve statükoculuk kavramları ön plana çıkmıştır (Aydın, 2003: 164).

Türk Dış Politikasında hâkim olan güvensizlik algısı ulusal güvenlik politikalarına ve siyasi partilerin politikalarına yansımaktadır. Bu dönemde dış politika kavramının siyaset dışı olduğu görüşü yayılmaya başladı ve dış politikanın siyaset sürecinde oluşturulması göz ardı edinmeye başlandı. Bu durumun sonucu olarak dış politikanın oluşturulmasında farklı kurumlar etkin rol almaya başlamış ve dış politikada istikrarsızlık oluşmaya başlamıştır, dış politika ve ulusal güvenlik politikaları arasındaki belirsizlik daha da netleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında en ufak bir siyasi sorun bile güvenlik sorunu olarak algılandığı bu dönemde siyasal açıdan konuşulup karar alması gereken konularda gerekli münakaşalar yapılmadan ivedilik ile kararlar alınması güvenlik politikalarının başarılı olmasını zorlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Özcan, 2000b: 89). Cumhuriyetin ilk yıllarında dış politikada karmaşık bir düzenin oluşması savaştan yeni çıkmış bir ülke için oldukça normal karşılanmaktadır. Bu dönemin hemen sonrasında dış politikada karar almaya yetkili olan sivil ve askeri bürokratlar istikrarlı şekilde ulusal güvenlik stratejilerini oluşturmuş ve Türkiye de dış politikada güvenikleştirme süreci başlamıştır.

Türkiye'nin bu yönelime girmesinin nedeni, Türkiye'de ordunun güvenilirliği sağlamada en etkin aktör düşüncesinin bulunması olarak gösterilmektedir. Bu durumun nedeni de o dönemde ordunun Türk siyasi hayatındaki etkinliğinin oldukça fazla olmasıydı (Karakaya Polat, 2008: 9; Aras ve Karakaya Polat, 2008: 502). Jön Türklerin devriminin sonucunda askeriye büyük bir prestij elde etmiş ve buna bağlı olarak sadece siyaset ve yönetim şeklinde değil sosyolojik olarak da ulus inşasında bir model rolü bürünmüştür (Karaosmanoğlu, 2009: 34).

Mevcut uluslararası sistem gerekçesi ile Türkiye Cumhuriyeti kurtuluş savaşında asker kökenli kadrolar ile diplomatik faaliyetlerini gerçekleştirmiş ve savaş sonrasında da aynı

diplomatik faaliyetleri yürüten kişiler önderliğinde yeni bir devlet kurulmuştur. Bu durum askeriye'nin kahramanlaşmasını sağlamış ve hem siyasi hem sosyal hayatın merkezine gelmesine neden olmuştur (Uzgel, 2004: 137).

Türkiye'de toplumsal olarak askeriye'ye olan yaklaşım her zaman özel ve dogmatik olmuştur. Askeriye'nin faaliyetleri sorgulanamaz düşüncesinin oluşması Türkiye'nin askerlere karşı duygusal yaklaşımının bir sonucudur. Buna bağlı olarak ordunun siyasi hayata darbe yolu ile müdahale edilmesi bile bazı durumlarda bu durumun sorgulanmamasına neden olmuştur (Uzgel, 2004: 139). Tarihsel ve kültürel şartların sağlamış olduğu bu etki ve yetki, güvenlikleştirme aracının sağladığı imkânlar da kullanılarak uzun süre devam ettirildi. Bu merkezi konum, Türkiye'nin 1990'lardaki ulusal güvenlik sisteminin merkezinde, Genelkurmay Başkanlığı'nın ve onun denetimi altındaki Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreterliği'nin bulunması şeklinde de kendini göstermekteydi (Özcan, 2000b: 66).

Soğuk Savaş sürecinde Türkiye'de stratejik algılar değişmiş NATO'ya üye olunmasının verdiği güven duygusu ile birlikte daha cesur dış politikalar uygulanmaya başlanmıştır. O dönemde tek tehdit olarak SSCB'nin görülmesi de bu durumun nedeni olarak gösterilebilir. Bu dönem Soğuk Savaş devam edene kadar sürmüş Soğuk Savaş ile birlikte Türkiye'nin bu algısı da değişmiştir.

Türkiye NATO'ya üye olduktan sonra toprak kaybetme korkusunu rafa kaldırmış ve güvenlik politikalarında arka planlara atmıştır. Fakat soğuk savaş sonrasında Türkiye'de aynı döneme denk gelen PKK terör örgütü ve AB üyelik müzakereleri konuları toprak kaybetme korkusunu tekrar su yüzüne çıkarmıştır (Bilgin, 2005: 184). PKK terör örgütünün kurulmuş olması o dönemde ordunun siyasi hayat içerisinde daha çok yer almasına da neden olmuştur. Soğuk savaş sonrası yeni dönemde Türkiye'nin tehdit olarak algıladığı unsurların değişmesi ile birlikte ulusal güvenlik politikaları ve stratejileri de değişmiştir. Türkiye bu dönemde ulusal güvenlik politikalarını ağırlıklı olarak iç tehditleri baz alarak gerçekleştirmeye başlamıştır (Ülman, 2000: 125-126).

Güvenlik anlayışındaki bütün bu değişimlere rağmen, Türkiye'nin 1990'lardaki ulusal güvenlik sistemi, aslında Soğuk Savaş döneminin güvenlik algılamalarıyla uyumlu bir nitelik göstermekteydi. Söz konusu sistem, 1980-1983 yılları arasında iktidarda bulunan

ve bu sistemin anayasal ve kurumsal dayanaklarını da hazırlayan Mili Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanmıştı. Ordunun etkin olduğu bu yapı, MGK Genel Sekreterliği aracılığıyla, ulusal güvenlik politikası ve dış politikanın oluşum aşamasında, MGK'daki etkili konumu aracılığıyla da karar alma aşamasında belirleyici rol oynuyordu. Sistem bu haliyle, 1990'lı yıllar boyunca değişen koşullara uyum sağlama ya da yeni sorunlara yönelik çözümler üretme bakımlarından oldukça yetersizdi (Özcan, 2000b: 65-66).

1990'lı yıllarda Türkiye için dış politikada sorun olarak belirlenen konular, Yunanistan ile olan ilişkilerin adalar bağlamında sorun yaşatması, AB müzakerelerinin zora girmesi, Kıbrıs sorunu, su sorunu, Kuzey Irak sorunu ve bu soruna bağlı olarak bir Kürt sorunundan bahsedilmesi, boğazların güvenliği ve petrol boru hatları olmuştur (Kut, 2000: 57-58). Bununla birlikte, 1 Ağustos 1992 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki habere göre, Milli Güvenlik Kurulu tarafından o yıl hazırlanan ve "Kırmızı Kitap" olarak da adlandırılan Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde "bölücülük/terörizmle savaş" (ya da "ayrılıkçılıkla mücadele") konusu, tehdit sıralamasının ilk basamağında yer alıyordu (Özcan, 2000a: 18). Bu duruma bağlı olarak soğuk savaş etkisi ile birlikte dış tehditlere karşı belirlenen ulusal güvenlik politikaları artık terör tehdidine karşı olarak hazırlanmaya başlanmış ve ulusal güvenlik eksenini Irak ve Suriye ülkeleri üzerine kurmuştur (Bilgin, 2005: 187). Bir ülkenin ulusal güvenlik politikalarını değiştirmesine neden olacak olaylar iç tehdit unsurları ve dış tehdit unsurlarını barındırması gerekmektedir. Soğuk savaş sonrasında Türkiye'de baş gösteren PKK terör örgütü Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışında değişime gitmesine neden olmuştur.

1990'ların sonlarına doğru Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarının tekrar değişime uğradığı görülmektedir. Refah partisinin yükselişi ile birlikte toplumda oluşan radikal islamcı gençler ve irticai faaliyetlerin artması MGK siyaset belgesinde ulusal güvenliği tehdit eden en önemli husus olarak da belirtilmiştir. 1990'lı yılların başlarında ulusal güvenliği tehdit eden unsurlar ayrılıkçılık ve terörizm olarak belirlenmişti. 1990'lı yılların sonlarına doğru bu unsurlara irticai faaliyetlerde katıldı ve Türkiye'nin tehdit algısı geniş bir yelpazeye ulaşmış oldu. Bu tehdit kavramlarının ulusal güvenlik bağlamında ilk üç sırada değerlendirilmesi ve siyasilerin bu tehditlere karşı önlemler gerçekleştirmesine neden olan kurum genelkurmay başkanlığı kurumu olmuştur.

Bilgin'e göre (2005, s:187) Genelkurmay Başkanlığı'nın ulusal güvenliğin sağlanması esasında iç tehditlerin dış tehditlere oranla daha tehlikeli olduğunun belirtilmesi terörizm ve Kürt ayrımcılığı konularının ön plana çıkmasına neden olmuştur. O dönemde muhalefetin ana eksenini de bu iç tehditler oluşturmaktaydı. Yöneticilerin ve bürokratların ulusal güvenlik politikalarını geliştirme konusunda eksik kaldıklarını ve devleti uçuruma sürdüklerini söylemektedirler. Hükümet MGK siyaset belgelerinde bu konuların önemini genişletmiş ve kamuoyunu susturulmasına ve muhalefetin tepkisini azaltmıştır. Olağan üstü tedbirler alınarak iç tehditlerin bitirilmesi amaçlanmıştır.

Güven sendromu konusu ve Türkiye devleti adına iç tehdit unsurlarının artması dış politikada oluşacak yeni sorunların çözüme kavuşmasının da önünün tıkayacaktır. Bu durumun ortadan kalkması adına 1990'lı yılların sonlarına doğru bürokratlar ve halk arasında "güvenikleştirme zihniyeti" ekseninde bir birliktelik sağlanmıştır. Sonuçta, 1990'ların sonuna gelindiğinde Türkiye, dış politikasını bu güvenlik sendromuna endekslemiş olmanın yarattığı kısıtlardan dolayı küresel politikanın gereklerini karşılamaktan oldukça uzak ve neredeyse bütün komşuları ile sorunlu ilişkileri olan bir ülke konumundaydı.

5.2 TÜRKİYE İÇİN ULUSAL GÜVENLİĞİ TEHDİT EDEN UNSURLAR

Bu bölümde Türkiye ulusal güvenliğini tehdit eden kavramlar iç ve dış tehditler olarak incelenecektir.

5.2.1 Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Etki Eden İç Tehditler

Bölücü tehditler; Türkiye için bölücü tehditlerin tarihsel süreci yaklaşık 150 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Bu faaliyetleri kronolojik olarak (Alkan, 2002, s:56);

- a) Meşrutiyet döneminde dernekleşme faaliyeti ile bölücü etkinlikler düzenlemek,
- b) Cumhuriyetin kuruluş döneminde doğuda çıkarılan isyanlar,
- c) 1970'li yıllardan itibaren de terör faaliyetleri olarak sıralamak mümkündür.

1970'li yılların ikinci yarısından itibaren dünyada yükselen gençlik hareketlerinin Türkiye'de de gerçekleşmesi birçok terör örgütünün kurulmasına neden olmuştur. Dinamiklerinin yanında, ağırlıklı olarak bölgemizde çıkarı olan çeşitli dış güçlerin destek ve tahriklerinin önemli rol oynadığı Kürtçülük, desteğini aldığı dış güçlerin bölgesel politikalarında bir taktik malzeme olarak kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. İdeolojileri farklı olmakla birlikte, bölücü örgütlerin amacı; öncelikle ülkemiz toprakları içerisinde, bilahare Irak, İran ve Suriye'deki Kürt nüfusun yoğun olarak bulunduğu bölgelerde sözde Bağımsız Birleşik Kürdistan'ı kurmaktır.

Günümüze gelindiği zaman Türkiye'nin ülkesel bütünlüğünü bölmek adına tehdit olarak görülen tek terör örgütü PKK kalmıştır. Buna bağlı olarak Türkiye ulusal güvenlik politikalarında iç tehdit bağlamında PKK tehditine karşı hazırlamıştır. Dış politika güvenliğinde de PKK terör örgütüne karşı politikalar hazırlamış ve diplomatik alanda bir kriz yaşamak istememiştir. Diğer terör örgütleri Türkiye için bir tehdit olarak algılanmamaktadır ki zaten bu terör örgütlerinin çoğu varlığını devam ettirememişlerdir. Ancak devamını sürdüren PKK kadar aktif olmayan terör örgütlerinin başıboş bırakılması da doğru olmayacaktır (Terör, 2007, s:17).

PKK ilk olarak 27 Kasım 1978 tarihinde Lice'de kurulduğunu resmi olarak ilan etmiş ve 15 Ağustos 1984'de Şemdinli'de kanlı eylemlerini başlatmıştır. PKK terör örgütü kurulduğu ilk yıllarda ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan vatandaşlarımızın, Türk ırkından ayrı bir ırk olduğu, Türk Devleti tarafından sömürüldüğü, dil ve kültürlerinin asimile edildiği şeklinde asılsız iddialar öne sürerek, Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini de içine alacak bir şekilde Suriye, İran ve Irak toprakları üzerinde Kürdistan olarak adlandırdıkları bölgede Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda bağımsız, birleşik ve demokratik bir Kürdistan devleti kurmayı hedeflemiştir. PKK basite alınmayacak kadar organize olmuş ve sistemli şekilde kurulmuş, dış güçler tarafından desteklenen bir terör örgütüdür. PKK savaşlarının uzun vadeli olduğunu ve stratejik olarak izleyecekleri yolu, öncelikle savunma, stratejik denge ve stratejik saldırı şeklinde belirlemişlerdir. Kurulduğundan itibaren eylemlerine devam eden PKK terör örgütü 1990'lı yıllar itibari ile şehirlerde gösteriler, esnafların kepenkleri indirmesi ve sokak eylemleri gibi faaliyetlerde girişmişlerdir (Alkan, 2002, s:89).

PKK terör örgütü 1990'lı yıllarda kırsalda yaptığı eylemlerin yanına sokak eylemlerini de eklemiş ve giderek Türkiye için büyük bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Şubat 1999'da Bölücü terör örgütü PKK'nın liderinin yakalanmasına kadar bu politikayı benimsemişlerdir. Liderlerinin yakalanmasına bir tepki vermek amacı ile bir süre daha eylemlerini arttırarak devam ettirmişler ancak Eylül 1999'da örgüt elemanlarının birçoğunu yurt dışına göndererek silahlı eylemlerini azaltma yoluna gitmişlerdir. Bu dönemde liderlerinin olmamasından dolayı PKK terör örgütü bir boşluğa düşmüş ve çeşitli sosyolojik propagandalar gerçekleştirmişlerdir. Örgüt MED TV'yi kullanarak kendilerini acındırma yolunu seçmiş ve şehir içinde kendilerini destekleyen bireylerden şehir içinde eylem yapmalarını istemişlerdir. Bu eylemlerin canlı bomba olma yoluna gidecek kadar ciddi şekilde istenmesi o dönemlerde Türkiye için oldukça ciddi bir tehdit oluşturmuştur.

Örgüt bu dönemde 2002 yılında yaptığı kongre ile terör örgütü imajından kurtulabilmek amacıyla adını Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KADEK) olarak değiştirmiştir. PKK terör örgütü, Avrupa Birliği Konseyi, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde oluşturulan terör örgütleri listesine 2004 Nisan'ında PKK KADEK diğer adıyla KONGRA GEL şeklinde alınmıştır (Alkan, 2002, s:94-95).

PKK terör örgütünün eylemlerinin haricinde Türkiye'de terör örgütleri tarafından planlı şekilde düzenlenen eylemlerde gerçekleştirilmiştir. Gezi parkı olaylarının yaşanması radikal solcu anarşik grupların isteyebileceği kaos ortamının oluşmasına neden olmuştur. Bu olayların başlangıcı ile birlikte terör grupları birlik olmaya başlamış ve birlikte eylemler gerçekleştirmeye çalışmıştır. Batılı devletlerin medya kuruluşlarının olayların başlaması ile orada bulunması ve yaşanan olayların Türkiye'de bir iç savaş olduğu şeklinde belirtmesi onların bu konudaki yaklaşımının ne olduğunu göstermektedir. Arap baharı Türkiye'nin bölgede güçlü bir devlet olmasını istemeyen batılı devletler oluşacak bu tarz terör olaylarının destekçisi olmaktadır. Gezi olayları ilk aşamasında sosyal bir eylem şeklinde başlamış ve insanlar tepkilerini dile getirdikleri bir protesto olarak tanımlanmışlardır. Daha sonrasında anarşik faaliyetlere başlayan, buldukları alanda kamu binalarını yakan ve zarar veren hareketlerin oluşması bu olayların terör faaliyetleri olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Bu süreçte hükümetin gezi olaylarına yaklaşımlarında geri adım atmamış olması ve polis

müdahalelerinin devam etmiş olması terör eylemlerini gerçekleştiren kişilerin daha da saldırganlaştırmıştır. Ancak bu net tutumu hükümetin olayların bastırılmasına ve sonrasında ortak bir çözüm bulunmasına neden olmuş ve gezi olayları çok ağır bedeller ödenmeden bitmiş bulunmuştur.

Gezi olaylarından sonra 15 Temmuz darbe girişiminin yaşanması Türkiye için daha önce benzeri yaşanmamış bir terör eylemi girişimi olmuştur. Devletin kurumlarının içerisine sızmış olan FETÖ'nün askeriye içerisinde örgütlenmiş bir grup asker ile kalkıştığı bu terör eylemi girişimidir. O gece sivil insanların üzerine uçaklar ile silah açılması ve askerlerin sokağa çıkarak o dönemki ismi ile Boğaziçi Köprüsünde sivil insanların üzerine kurşun yağdırması bu olayın bir terör eylemi olduğunu kanıtlar nitelikteydi. Nitelik olarak darbe girişimi olarak adlandırılan bu olay aynı zamanda bir sosyolojik darbe girişimi olarak da tanımlanabilir. Bu darbenin yapılmış olması daha önce yaşanan darbelerden farklı olmasının nedeni niteliksel olarak farklı amaçlar barındırması olmuştur. Kenan Evren döneminde gerçekleştirilen darbe girişiminde siyasilerin dış politikada karar alma yetilerini kaybetmeleri ve ülkenin kötü yönetilmesi neden olarak gösterilmiştir. Darbe girişimlerini hiçbir neden meşrulaştıramaz fakat 15 Temmuz gecesi yaşanan olayların terör eylemi olayları olduğunun belirtilmesi adına bu örnek kullanılmıştır. Askeri darbelerin AB üyelik sürecinde sivilleştirme sürecine de olumsuz etkiler yaratması gerekçesi ile hiçbir şekilde desteklenebilir bir eylem olmadığını söylemek doğru olacaktır. Bu durumda AB'nin şımarık çocuğu olarak adlandırılan Yunanistan'ın bile askeri darbe sürecinde AB üyeliği tartışılmaya başlanmıştır. AB'nin sivilleştirme konusundaki bu net tutumu Türkiye'nin üyelik sürecinde de etkili olduğu söylenebilmektedir.

Yıkıcı Tehditler, yıkıcı faaliyet olarak adlandırılan bu tehditlerin amacı ülkelerde bulunan anayasal düzeni yıkarak yerine Marksist ideoloji temelli komünist bir rejim kurmak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda anayasanın kendilerine tanıdıkları hak ve özgürlükleri istismar ederek örgütlenen kurumlar anarşik faaliyetler yürütmektedir.

Türkiye'de 1970'lerden bu zamana kadar bu yıkıcı faaliyetleri yürüten örgütler faaliyetlerini sürdürmüşler ancak hiçbir zaman tam anlamı ile başarılı olamamışlardır. 1990'lı yıllarda eylemlerinin yoğunluğunu arttıran Marksist örgütler güvenlik güçlerinin müdahalesi ile engellenmiş ve başarılı olamamışlardır. Ancak sol terör örgütleri Türkiye

için hala ciddi bir tehdit kaynağı oluşturmaktadır. Lokal bazlı eylemlerinin ve sokak hareketlerinin ayrıca sosyolojik olarak gençlerin beyinlerini yıkama çalışmalarında devam ettiği görülmektedir. Günümüzde halen devam eden sol ideoloji kaynaklı 30'a yakın terör örgütü bulunmaktadır. Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi, Türkiye Komünist Partisi ve Marksist Leninist Komünist partisi gibi kuruluşlar bu terör örgütlerinin başlarını oluşturmaktadırlar (Alkan, 2002, s:102).

Yıkıcı faaliyet gösteren kuruluşların amaçlarını uygulayabilmek adına kullandıkları en etkin yöntem muhalif kesimin desteğini alarak faaliyetlerini öncelikli olarak sosyolojik alanda yapmaları olmuştur. Sosyolojik alanda insanların desteğini almadan sert güç eylemlerini gerçekleştiremeyeceklerinin farkında olan bu kurumlar muhalif geçlerin duygularını sömürmektedirler. Bu nedenle Türkiye'de oluşan her türlü olayı provake ederek gençleri sokağa dökmeyi amaçlayan bu kurumlar kaostan beslenmeyi tercih etmişlerdir. Kaostan beslenerek bir kaos devleti kurmayı amaçlayan sol ideolojili terör örgütlerinin bulunması Türkiye açısından oldukça ciddi bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yıkıcı faaliyetler gösteren örgütlerin istismar ettikleri konuların başında finansal zorluklar ve halkın sosyal alanda sıkıntılar çekmesi olmuştur. Sürekli bu konular üzerinden propaganda ve sokak eylemleri yapan bu örgütler kendilerine destekçi toplamayı amaçlamaktadırlar. Bunları yapmalarının nedenleri ülkeyi yöneten insanlara olan güven duygusunun azalmasını sağlamak ve devletin anayasal düzenini daha rahat şekilde yıkmayı amaçlamak olmuştur.

Dini istismarlar ve irticai faaliyetler; Uluslararası sistemde toplumların yönlendirilmesinde ki en önemli sosyolojik faktör din olmuştur. Dünya üzerinde toplumların yaklaşık yüzde 94'ü bir dine inanmaktadır. Bu nedenle dini faktörler toplumların gelişimlerini doğrudan etkileyen husular olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de de bu durum bu şekildedir. 1970'li yılların başından itibaren Ortadoğu kaynaklı olarak radikal islamcı anlayış Türkiye'de de baş göstermeye başlamıştır. 1980 yılında İran'da gerçekleşen islami devrim teoride kalan radikal islam devrim düşüncesini Türkiye'de yeniden harekete geçirmiş ve irticai faaliyetler kendisini göstermeye başlamıştır (Akçadağ, 2010, s:73).

Radikal islam düşüncesine bağlı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerde insanların bireysel şekilde dinlerini yaşamaları düşüncesi bir kenara bırakılmış ve bireylerin siyasal sistem içerisinde örgütsel olarak birleşip dini faaliyetler gerçekleştirmesi düşüncesi oluşturulmuştur. Bu durum radikal islamcı terör faaliyetleri olarak da tanımlanmaktadır.

1990'lı yılların başına kadar sadece teorik olarak değerlendirilen bu düşünceler daha sonraki yıllarda eylemlere dökülmüş ve terör algısı oluşturulmuştur. Bu terör karşısında devlet yetkilileri, radikal islamcı, bölücü ya da yıkıcı terör faaliyetleri konusunda hiçbir örgüte izin verilmeyeceğini, Türkiye'nin laik bir hukuk devleti olduğunu her platformda söylemişlerdir.

Dini Motifli Terör Örgütleri; Radikal islam anlayışını benimsemiş, islam kültürünü yurt dışından alan ve dış güçlerin desteği ile büyümüş olan terör örgütleridir. (Hizbullah menzil, İslami Hareket Örgütü, İCCB)

Dini Şahsi ve ya Siyasi Emellerine Alet Eden Kesimler; Bu tanımlama geniş bir yelpazeyi içine alan ve birçok kurum ve hatta siyasi partiyi içine alan bir tanımlamadır. Buldukları kurumların ya da kendi çıkarlarının gerçekleştirilmesi adına dini faaliyetleri istismar eden gruplar ya da kişiler bu alanda değerlendirilmektedir.

Tarikat ve Dini Akımlar; Bu tip kuruluşlar radikal islamcı kurumlardan biraz daha farklı olmuş ve anayasal düzenin kendilerine sağladıkları imkânlar doğrultusunda faaliyetlerini devam ettirmeyi amaçlayan vakıflar olarak hayatlarına devam etmişlerdir (Süleymancı, Kadiri, Nakşibendi) (Alkan, 2007, s:115).

5.2.2 Dış Tehditler

Jeopolitik Konum; Soğuk savaş sonrasında Türkiye'nin coğrafi özelliklerinde bir değişim olmamasına rağmen nitelik olarak değişimler gerçekleşmiştir. Soğuk savaş sonrasından itibaren Türkiye Avrasya ve Orta Asya ülkelerine ulaşılabilir aracı ülke konumuna gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak Türkiye dış politikada yeni açılımlara yönelmiştir.

Türkiye jeopolitik olarak dünya üzerinde oldukça önemli bir noktada bulunmaktadır. Türkiye jeostratejik konumu itibarı ile (Armağan, 2014, s:42);

- a) Dünyada en çok petrol havzası bulunan Ortadoğu ve Hazar Havzası bölgesine,
- b) Dünya üzerinde önemli olarak nitelendirilen deniz ulaştırıcılığının kavşağı olarak gösterilen Akdeniz havzasına sahip olması,
- c) Balkanlara yakın olması, Türk Boğazlarına sahip olması ve Karadeniz havzasını elinde bulundurması ile,
- d) Zengin yeraltı kaynakları bulunan Kafkasya coğrafyası ve Orta Asya coğrafyasına yakınlığı ile önemlidir.

Türkiye 3 kıtanın kesiştiği noktada bulunmaktadır ve Türkiye Avrupa, Asya, Kafkasya, Akdeniz ve Karadeniz ülkesi olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye'nin jeopolitik olarak önemli bir yerde bulunmasına neden olan olaylardan birisi SSCB yıkıldıktan sonra oluşan terör örgütlerine karşı ortak hareket etme düşüncesi olmuştur. Ortadoğu'nda oluşan terör örgütlerine ABD ve SSCB'nin yaklaşımları ve Türkiye ile ortak hareket etme çabaları Türkiye'nin jeopolitik konumu nedeni ile gerçekleşmiştir.

20.yy sonlarına doğru global alanda yaşanan hızlı değişiklikler ve uluslararası sistemlerin değişmesi Türkiye'ye yeni yükümlülükler getirmesi ile birlikte yeni fırsatlarda sağlamıştır. Türkiye gelişen ve değişen bu sistemler ile birlikte Kuzey Atlantik ittifakının bir parçası olmaktan kurtulmuş ve Avrupa ile Asya arasındaki bağlantıyı sağlayan bir Avrasya ülkesi olmuştur. Avrasya kuşağının merkezinde yer alması Türkiye'ye güvenlik ve ekonomik açıdan elinde bulundurabileceği politik güçler kazandırmıştır (Kulaoğlu, 2007, s:76).

Avrasya bölgesi olarak adlandırılan topraklar sahip oldukları kaynaklar olsun, bulunduğu konum itibari ile jeostratejik olarak önemi olsun dünya siyaseti için oldukça önemli bir noktada yer almaktadır. Türkiye'nin böyle bir coğrafya içinde bulunması birçok güvenlik sorununu da beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumuna bağlı olarak yaşayacağı güvenlik sorunları;

- a) Balkan devletlerinde yaşanan etnik savaşlar,
- b) Karadeniz coğrafyasında yaşanan otorite savaşları,
- c) Rusya'nın genişleme amaçları,
- d) Petrol boru hatlarının geçişi ve bunların güvenliğinin sağlanması,
- e) Ortadoğu'da yaşanan olayların etkileri,
- f) İran'ın nükleer silahlar ile güçlenme çabaları,
- g) Irak savaşına bağlı olarak yaşanan gelişmeler,
- h) Filistin sorunu ve Suriye olayları,
- i) Su savaşlarına giden yol "Su Sorunları" sorunu olarak örneklendirilebilir.

Türkiye şu an bulunduğu coğrafi konumda bulunmamış olsaydı bu sorunlar ile karşılaşmamış olacaktı. Coğrafi konum ülkelerin ulusal güvenliklerinin belirlenmesinde belirleyici bir unsur olduğu Türkiye örneğinde görülmektedir (Kulaoğlu, 2001, s:67).

Çıkar Tartışmaları; Devletler kendi çıkarları doğrultusunda iç ve dış politikalarını belirler ve bu doğrultuda çıkarlarını korumayı amaçlarlar. Devletler çıkarlarını korumak amacı ile politikalarını gerçekleştirirken bir başka ülkenin çıkarlarına zarar verip vermeyeceğini dikkate almazlar. Bu bağlamda uluslararası sistemde çıkar çatışmaları oluşmaktadır. Bu çatışmaların minimize edilmesi amacı ile uluslararası hukuk oluşturulmuş ve mevzuatlar geliştirilmiştir (Kona, 2004, s:59).

Türkiye'nin de diğer devletlerin olduğu gibi bağımsızlığını ve egemenliğini korumak adına oluşturduğu çıkar politikaları bulunmaktadır. Türkiye bulunduğu coğrafi konum nedeni ile çıkarlarını çok dikkatli şekilde belirleyerek politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Bölge devletleri ve küresel güçlerin bölge politikalarının aksine çıkar politikaları oluşturması durumunda Türkiye ve küresel güçler arasında çıkar çatışmaları yaşanabilmektedir. Bu çıkar çatışmalarının çözüme kavuşmaması devletlerin diplomatik ilişkilerini de etkileyerek kriz oluşmasına neden olmaktadır.

5.3 2002-2018 ARASI KESİNTİSİZ İKTİDAR DÖNEMİNDE ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI

1999 yılında AB tarafından Türkiye’de gerçekleşmesi ön görülen reform süreçlerini teşvik etme kararı sonrasında Türkiye’de kamuoyunda ulusal güvenlik kavramının tanımlanması bağlamında tartışmalar ortaya çıkmıştır. Reform sürecine AB’inde destek vermesi ile Türkiye’nin siyasal alanda yeni bir düzene girmiş siyasal alanların meşrulaştığı katılımcı siyasetin benimsendiği ve devletin güvenlik politikalarının kamuoyunda tartışılabilirdiği bir döneme girdiği görülmektedir (Kaliber, 2005: 53).

AK Parti iktidara gelme süreci ile birlikte ulusal güvenlik algısındaki değişim ve buna bağlı olarak dış politikada olan değişimler eksen kayması tartışmalarına neden olmuştur. AK Parti hükümeti ilk olarak AB ile uyum sürecini hızlandırmış sivilleştirilmiş siyaset politikalarını benimsemiştir. Daha sonra ABD ile ilk yıllarında ilişkilerini iyitutmayı amaçlamıştır. AK Parti ile birlikte Türkiye’nin dış politikada Ortadoğu’ya da yönelmesi eksen kayması ya da eksen genişlemesi tartışmaları eşliğinde değerlendirilmiştir. Türkiye’nin bu dönemde komşular ile sıfır sorun düşüncesi ekseninde Ortadoğu’ya ilgisini arttırması AB ve ABD tarafından ilgili şekilde karşılanmış fakat bu durumun sürekliliği olmamıştır. Geliştirilen politikalar istenilen sonuçları vermemiş 2009’dan sonra dış politika yeniden şekillenmeye başlanmıştır (Aras ve Karakaya Polat, 2008: 501).

AKParti döneminde yapılan yasa değişiklikleri ile birlikte ordunun siyaset üzerinde olan etkisi azaltılmış ve dış politikada karar alıcıların ordudan bağımsız şekilde karar almaları sağlanması konuları gündeme gelmiştir (Aras ve Karakaya Polat, 2008: 500).Bu durumun sonucu olarak AK Parti döneminde ordunun etkisi olmadan siyasi alanda alınan politikalar bağlamında da güven ortamının sağlanabileceği düşüncesi toplumsal alanda kabul edilmeye başlanmıştır. Bu durum düşünce devrimi olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye bu dış politika faktörleri ile birlikte ulusal güvenlik politikalarını rahatça üretebileceği bir ortamın sağlanmasını amaçlamışlardır. Bu durumun sonucu olarak ulusal güvenlik konusu halinde gelişen olayların siyasi alanda çözüme kavuşturulması sağlanmıştır. ABD’nin 2003’te Irak’a karşı başlattığı müdahaleye Türkiye’nin destek

verip vermemesi konusu, Kıbrıs sorununun çözülmesi yönünde atılan adımlar, İran ve Suriye ile ilişkilerin iyileştirilmesi, Rusya'ya ve Ermenistan'a yönelik başlatılan açılımlar gibi dış politika konuları, hep bu güvensizleştirmeye olanak sağlayan ortamın yarattığı daha az devlet merkezli daha fazla kamuoyunu kapsayıcı tartışmaların ve fikir ayrılıklarının etkisine açık bir şekilde ele alındı (Aras ve Karakaya Polat, 2008: 500, 511-513; Kaliber, 2005: 51-54).

Dış politika ve ulusal güvenlik konusunda bu dönemde yeni stratejilerin gelişmesi sonucunda bu durum MGK Siyaset belgelerine de yansımış bulunmaktadır. 2005 yılında MGK siyaset belgesinde önem sıralamasında iç tehditlerde ilk sırayı irticai ve terör örgütünün bölücü faaliyetleri alırken dış tehditlerde de İran'ın nükleer silahlanması yerini almıştır (Aydıntaşbaş, 2010, s:74).

2010 MGK Siyaset belgelerinde ulusal güvenlik kavramını tehdit eden unsurlar özele indirgenmişin dışında genel anlamlar yüklenerek;

- a) Ekonomik tehditler,
- b) Enerji güvenliğini tehdit eden unsurlar,
- c) Siber terör,
- d) Gıda güvenliği gibi genel konular işlenmiştir (Balcı, 2010, s:75). Belgede Türkiye'nin hiçbir komşusunun dış tehdit olarak sayılmadığı da iddia edildi.

1990'lı yıllarda yaşanan olaylardan dolayı güvenlikleştirilmiş dış politikayı benimseyen Türkiye komşu ülkeler ile ilişkilerini iyi tutamamıştır. Bu dönemde yeni stratejiler ile birlikte komşular ile olan ilişkiler düzeltilme yoluna gidilmiştir. Her sınır komşusu ülke ile barışın sağlanmadığı Ermenistan örneğinde görülmektedir. Ermenistan ile ilişkilerin iyileştirme çabaları sonuçsuz kalmış ve başarısız olmuştur. Toplumların temel dinamikleri dış politikaların uygulanabilirliği konusunda önemli bir etken olarak belirtilmektedir.

5.4 TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRKİYE’NİN ORTA DOĞU POLİTİKALARI VE 2002-2018 ARASI ORTA DOĞU POLİTİKALARINDA DEĞİŞEN ALGI

Türkiye Cumhuriyeti’nin Orta Doğu politikalarının Osmanlı devletinin yıkılmasından sonra aksadığı, yeni Türkiye’nin modernleşme düşüncesi ile Orta Doğu’dan uzaklaştığı görülmektedir (Bozdağlıoğlu, 2003: 115-43); Taşpınar, 2008; Albayrak, 2005) Yeni Türkiye’nin Orta Doğu’dan uzaklaşmasının en önemli nedeni oluşan yeni siyasal kimlik ve yeni rejimin getirdikleri olmuştur. Türkiye’nin bölgeden uzaklaşmasının tek nedeni siyasal kimlik ve yeni rejim ile belirtilmesi doğru olmayacaktır. Yeni rejim ile birlikte yeni bir ulusal kimlik inşa etme sürecine girmesi de bu durumda etkili olmuştur. Yeni Türkiye’nin kurulması ile birlikte M. Kemal Atatürk önderliğinde laik bir ulus devlet kurulmuştur. Türkiye’nin laik bir yapıyı benimsemesi ve batılılaşma düşüncesi Orta Doğu politikalarından uzaklaşmasına neden olmuştur.

Bu dönem dış politika unsurlarının incelenmesi için Atatürk’ün dış politika ilkelerini ve o dönemde yaşanan sorunlarında incelenmesi gerekmektedir. Atatürk dış politikasını; gerçeklik, bağımsızlık, barışçılık, güvenlik politikası, batıcılık ve akılcılık kavramlarına bağlamıştır.

Gerçeklik; Atatürk dış politikalarını oluştururken realizm ilkesine bağlı kalmış ve gereksiz aksiyonların peşine düşmemiştir. Atatürk dış politikasını oluştururken milli çıkarları her zaman ilk sıraya yerleştirmiştir. Atatürk dış politikada milli güvenlik çıkarlarının sağlanmasının gerçekçilik düşüncesi ile olacağını savunmuştur.

Bağımsızlık; Mustafa Kemal Atatürk Osmanlı devletinin son yıllarında dış ülkelere bağımlı olarak geliştirdiği dış politikaların farkına varmış ve yeni Türkiye’de dış politika oluştururken bağımsızlık ilkesi ekseninde oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Bu bağımsızlık ilkesini Atatürk çok yönlü olarak ele almış ve kültürel-siyasi alanda kullanmayı amaçlamıştır. Nitekim Atatürk düşüncesini, “Tam bağımsızlık denildiği zaman, elbette siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, kültürel ve benzeri her hususta tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir. Atatürk bu ilkelere bağımsızlık sağlanmaması dış politikada tam bağımsızlığın sağlanamaması anlamında geldiğini belirtmekteydi. Bu nedenle Atatürk egemenlik ve bağımsızlık kavramlarını iç ve dış

politikalarda ilk sıraya koymuştur. Atatürk Lozan'da ve diğer yapılan savaş sonrası antlaşmalarda tam bağımsızlık ilkesine önem vermiş ve ona göre davranmıştır.

Barışçılık; Atatürk için dış politikanın önemli unsurlarından biriside barışçıl politikalar olmuştur. Atatürk milli mücadele sırasında bile her zaman öncelikli olarak barışçıl yollar ile çözüm aramış ve savaşı en son çare görmüştür. Atatürk şu sözleri ile “Harp zaruri ve hayati olmalı... Öldüreceğiz diyenlere karşı, ölmeyeceğiz diye harbe girebiliriz. Lâkin millet hayatı tehlikeye uğramadıkça harp bir cinayettir.” savaş konusundaki yaklaşımını çok net şekilde açıklamıştır.

Atatürk'ün tüm dünyada belirtilen “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” sözü barışçılık alanında ki düşüncelerinin temelini yansıtmaktadır. Atatürk'ün barışçıl politikaları benimsemesi çekimser ya da korkak politikalar sergilemesine de neden olmamıştır. Milli mücadelenin ilkelerini kendisine sınır belirleyen Atatürk bu çizgiden hiç ayrılmamıştır.

Güvenlik Politikası; Atatürk Cumhuriyetin ilk kurulduğu zamanlarda kendisini koruyabilmesi için doğru güvenlik politikaları geliştirmesi gerektiğine inanmıştır. Atatürk güvenlik konusunda Türk Halkının kendi imkânları ile güvenlik esaslarını oluşturmasının daha sağlam bir yapı oluşturacağını düşünüyordu. Atatürk sürekli güvenlik kavramına inanmış ve sağlanan barış ortamlarının samimiyetine inanmamıştır. Türkiye'nin her an savaş çıkabilecek şartlara hazır düzeyde güvenlik sistemlerini geliştirmesi gerektiğini savunmaktadır. Atatürk uluslararası barışın sağlanamayacağı hususlarda sistemin gerekliliklerine uygun hareket ederek güvenlik politikaları geliştirmiştir.

Batıcılık; Cumhuriyetin kuruluş sürecinde batılı devletler ile savaşılmış olmasına rağmen Atatürk dış politikada batılı ülkeler ile olan ilişkilere ağırlık vermiştir. Atatürk'ün Türkiye'yi modernleştirme düşüncesi bu konuda önemli bir faktör olmuştur. Kurulmuş olan yeni Türkiye gelişmiş ülkeler ile iletişime geçmeyi tercih etmiş çağdaş seviyeye ulaşmayı amaçlamıştır.

Akılcılık; Atatürk kurulan yeni Türkiye'nin uluslararası hukuk kurallarına bağlı kalmasını sağlamıştır. Atatürk dış politikalarında ideolojik saplantıları ya da ön yargılı olan düşünceleri kullanmayı tercih etmemiş ve her zaman bilimsel ve akılsal yolları tercih etmiştir.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Türkiye her alanda yeni bir döneme girmiştir. Türkiye cumhuriyetle birlikte dış politikada yeni bir döneme girmiş ve yüzünü batıya çevirmiştir. Fakat o dönemde Türk Dış Politikasında batılılaşma kavramına yer verilmemiştir. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olarak "Avrupa devletler sistemi"nde yer alma yönünde tercihini ortaya koymasına rağmen Batı etkisinin Türk dış politikasında öncelikli bir yeri olmamıştır. Bu dönemde Batılı ülkelerin kendi aralarındaki rekabet ve farklı ittifak ilişkilerine girmeleri Türkiye'ye "göreceli özerklik" sağlamış, Türkiye bu sayede bağımsız, statükocu ve gerçekçi bir dış politika izlemiştir (Oran, 2001:239-385). Bununla birlikte Türkiye bu dönemde devrin büyük ve Batılı güçleriyle komşu haline gelmiştir. Türkiye'nin bu güçlerle ilişkileri, ikili düzeyde ve ilgili devletlerin Türkiye'ye karşı izledikleri politikalara göre şekillenmiştir (Gönlübol ve Sar, 1996; 59-126).

Bu dönemde Türkiye'nin Ortadoğu'yu tamamen bıraktığı ve sırt çevirdiğini söylemekte doğru olmayacaktır. Ortadoğu coğrafyasında tek egemen devlet olan İran ile Türkiye ilişkilerini geliştirmiş ve ekonomi mutabakatlarında gerçekleştirmiştir. Irak ile sınır sorunlarının çözülmesi de Atatürk döneminin dış politikasına denk gelmektedir. Irak'ın İngiliz himayesinden kurtulması sonrasında, Türkiye, İran, Irak ve Afganistan 1937 yılında Sadabad Paktı'nı imzalamışlardır. Türkiye dış politikasında aktif olarak bu paktın yükümlülüklerini kullanmamış ancak bölge güvenliğinin sağlanması adına bir birlik oluşturulması amacı ile paktın politikalarını uygulamıştır. Bu durum Türkiye'nin o dönemde Ortadoğu politikalarında güvenliğe dayalı ulusal güvenlik yaklaşımı olduğu görülmektedir.

2.Dünya savaşı ile birlikte uluslararası sistemin yapısı ve Ortadoğu'nun stratejik derinliğinin algısında değişimler gerçekleşmiştir. Bölgede bağımsızlığını kazanan devletlerin rahat olmaları düşüncesi sekteye uğramış ve soğuk savaş bu ülkeleri de içine almıştır. Bu dönemde bu olaylar bağlamında Türkiye Sovyetler Birliği'ni kendisine tehdit olarak görmüş ve Batı ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu girişimler Türkiye'nin NATO'ya katılması sonucunda Türkiye ve batılı devletlerarasında bir askeri ittifak oluşturmuştur. Türkiye'nin diplomatik olarak uğraş verdiği batı ittifakı artık resmi olarak sağlanmıştır. Türkiye'nin ekonomik olarak kötü dönemden geçmesi Batı'nın ekonomik imkânları ve teknolojik gelişmelerinden de

faaydalanma isteğini ön plana çıkarmaktadır. Bu Şartlar altında Türkiye Ortadoğu’da da batılı ülkeler ile olan ilişkileri doğrultusunda politikalar geliştirmiştir (Kürkçüoğlu, 2010; Bağcı, 2001).

Türkiye devletinin dış politikasında Batıcı tutumu benimsemesi ‘‘Bağlantısız lkeler Zirvesi’’nde ifade edilmiş ve Türkiye’nin bu konuda kararlı olduğu belirtilmiştir. Bu zirveye katılan Türkiye’yi temsil eden Dış İŞleri bakanı Fatın RüŐtü Zorlu dış politikada tarafsızlık düşüncesinin doğru olmadığını, komünizm düşüncesi karşısında ittifak yapılması gerektiğini savunmuş ve Türkiye’nin o dönemde ki dış politika temellerini belirtmiştir. Türkiye bu doğrultuda o dönemde yaşanan uluslararası krizlerin tamamında batılı devletler ile hareket etmiş ve batılı devletlerin politikalarını desteklemiştir. Nitekim bu duruma örnek olarak Türkiye 1956 yılında yaşanan Süveyş Kanalı sorununda Nasır yönetiminin millileŐtirme politikasını desteklememiş ABD Tezi olan tarafsızlık politikasını desteklemiştir. Buna rağmen Türkiye Fransa-İsrail-İngiltere’nin Mısır’a yapılan saldırısını kınamıŐ ve İsrail büyükelçisini geri aęırmıŐtir. Ancak bu durum Türkiye’nin batılı iliŐkelerini bırakmasına neden olmamıştır.

1980’li yıllara gelindiği zaman Türkiye’nin Ortadoğu politikalarının etkilenmesinde iki farklı olayın önemli Şekilde etkisi olmuştur. Bu döneme denk gelmiş olan PKK terör örgütünün ortaya çıkması Türkiye’nin ulusal güvenlik konusunda en önemli sorunu haline gelmiş ve siyasi politikaların merkezi olmuştur. Bu duruma bağlı olarak Suriye ve Irak PKK’nın kurulmasına destek vermiş ve Türkiye ile olan iliŐkelerinin bozulmasına neden olmuştur. Ayrıca Türkiye finansal olarak dıŐa açılmaya başlamış ve ihracatını geliŐtirmeyi amaçlamıştır. Bu durumun sonucu olarak bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler geliŐtirmeyi amaçlamış ve ekonomik ilişkiler geliştirmiştir. Turgut zal’ın bölgede ki sorunların üzümünde ekonomik ilişkilerin geliŐtirilmesinin oldukça etkili olacağını savunmuş ve ekonomik temelli dış politikalar belirlemiştir (Gzen, 2002). Türkiye sınır komşuları olan Irak ve Suriye ile iliŐkelerini iyeleŐtirmeyi amaçlamış ve bunun sonucu olarak bu ülkelerin PKK’ya destek vermesini engellemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda Türkiye ile Irak arasında sınırın ötesine geçen teröristlerin etkisizleŐtirilmesi için sıcak takip anlaşması, Suriye ile de su paylaşımı anlaşması yapılmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen bölge ülkelerinin samimi olmayan davranışları ve PKK’nın eylemlerine devam etmesi sonucu Türkiye dış politikada güvenlik merkezli

bir yapıya geçiş sağlamıştır. Ekonomik çıkar temelli dış politikanın başarısız olduğu görülmektedir. Bu dönem dış politikası “Türk dış politikasında yeni yöntemlerin araçların kullanılmaya başlanması, önceki dönemlere göre daha aktif bir dış politikanın belirlenmiş olması, karşılıklı bağımlılığı arttırarak çok boyutlu ilişkilerin oluşturulması ve bu hususta ticareti ön plana çıkararak kamu diplomasisi ve yumuşak gücün kullanılmasına önem verilmesi ön planda tutulmaktadır” tanımlaması ile özetlenebilir.

Türkiye 1980’li yılların ikinci yarısında Ortadoğu’dan kaynaklı gerçekleşen ekonomik ve terör tehditlerinin çözümünde Ortadoğu’da etkin şekilde politikalar geliştirmenin faydalı olacağını düşünmektedir. Bu düşünce temelinde tehdide neden olan ülkeler, kurumlar ya da terör örgütlerine karşı sert politikalar üretmeyi barındırmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak PKK terör örgütü bağlamında Irak’ın kuzeyine askeri müdahaleler yapılmıştır.

Bölge merkezli dış politika kapsamında Türkiye önce komşu ülkelerle, Irak, İran ve Suriye ile siyasi ilişkilerini düzeltmiştir. Bu düzelmeyi söz konusu ülkeler ile Türkiye arasında giderek artan ticaret ve ekonomik ilişkiler izlemiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in Haziran 2000’de Suriye lideri Hafız Esad’ın cenazesi vesilesiyle Şam’a yaptığı ziyaret ile Haziran 2002’de İran’a yaptığı çalışma ziyareti Türkiye’nin Ortadoğu politikasında değişimi açık bir şekilde ortaya koymuştur.

İslamcı Milli Görüş hareketinden ayrılan bir grup siyasetçinin önderlik ettiği AK Parti’nin Kasım 2002’de iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleri ile ilişkileri daha fazla yoğunlaşmıştır. AK Parti yöneticileri Ortadoğu bölgesinin Türk dış politikasında önceki dönemdeki hükümetlerin aksine oldukça önemli bir yeri olduğunu savunuyordu. AK Parti yöneticilerinin bu konudaki düşüncesi kendilerinden önceki hükümetlerin sol ideoloji bağlamında taraflı bir dış politika gerçekleştirerek dengeli bir dış politika oluşurulmaması olmuştur. AK Parti Ortadoğu coğrafyasının dış politikada ihmal edildiğini Ortadoğu’ya gerekli önemin verilmediğini savunmaktaydı. Bu durumun değişmesi bağlamında öncelikli sınır ülkeleri ile olan ilişkileri geliştirerek Ortadoğu coğrafyasında politikalarını etkili şekilde hissettirmeyi amaçlamıştır. Türkiye’de dış politika stratejileri, milli güvenlik çıkarlarının yanında, eskisine oranla çok daha fazla bir şekilde farklı politik, toplumsal ve iktisadi faktörlerin, özellikle de dış ekonomik çıkarlar ekseninde de değerlendirildiği bu yeni dönemin temel politikalarından birisi,

sıfır sorunlu komşuluktaki. Gelişen ikili ilişkilerin, zamanla bölgesel ekonomik ve siyasi bütünleşmeye doğru evrileceğini öngören Türkiye, bu sayede bölgesel barışa ve bölge ülkelerinde demokratik reformların yaşanmasına ilişkin mevcut girişimlerin katkıda bulunacağını öngörmekteydi. Bu dönemde gerçekleştirilen dış politika esaslarında komşularla sıfır sorun düşüncesi ve stratejik derinlik politikası istenilen sonuçları vermemiş ve bazı konularda işlerin daha çok karışmasına neden olmuştur. Dış ülkeler ile olan sıfır sorunun yanı sıra Türkiye'nin iç güvenliğini tehdit eden Kürt meselesi konusunda ABD dayatması olarak ortaya attığı kürt açılımı konusu Türkiye'nin Kürt sorununu çözmesine yardımcı olmamış işleri daha da karışık hale getirmiştir. Türkiye'nin bu aşamada bu olaylara realist yaklaşması ve güvensizlikleştirme bağlamında hiçbir ülkeye güvenerek iç sorunlarına politika geliştirmemeleri gerekmektedir. Ahmet Davutoğlu'nun bu düşünce esaslarının dış politikada istediği sonuçları alamadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Merkez sağ ideoloji dayalı bir yönetim olmasına rağmen AK Parti yönetimi islamncı bir dış politikayı benimsememiştir. AK Parti hükümeti, bölge ülkeleriyle artan ilişkilerini, Batılı devletler ile olan ilişkilerini ikame eden değil, güçlendiren unsurlar olarak görüyordu. Türkiye Orta Doğu'da güçlü olarak batılı devletlerin dikkatini çekmeyi amaçlamış ve diplomatik gücünün merkezini Orta Doğu yaparak batılı devletlere karşı bu durumu koz olarak kullanmayı da düşünmüştür.

Bu bağlamda Türkiye, kendisini, bölge ülkelerine, demokrasiyi savunan, AB ile üyelik sürecinde bulunan ve serbest pazar ekonomisini benimsemiş bir ülke olarak tanıtıyordu. Sert güç unsurları yerine, yumuşak güç unsurlarına başvuran Türkiye, bölge genelinde, sosyo-ekonomik ve siyasi prestijini arttırmaya ve bölgesel örgütlerin (Arap Ligi ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi) toplantılarına aktif şekilde katılmaya gayret etti. İran'ın nükleer enerji sorununa, Filistin meselesine, İsrail-Suriye sürtüşmesine ve Irak'taki gelişmelere ilişkin olarak taraflar arasında arabuluculuk rolü üstlendi. Suriye, Irak Kürt Yönetimi ve Hamas ile ilişkilerini geliştirdi. Bölge ülkeleriyle petrol ve doğal gaz antlaşmaları imzaladı.

Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında güvenlikleştirme politikaları yapmasına gerek olmadığı bu durumun zaten kendi güvenlik sorunu olduğunun Neorealizmde bilardo topu modeli ile belirtmek mümkün olacaktır. Bilardo topu modelinde uluslararası sistem

bilardo masası olarak ve devletlerde bilardo topları olarak tanımlanmaktadır. Bir topa güç uygulanması sonucunda yolunun üzerinde bulunan bir top var ise etkileşime girecek ancak bu etkileşimin sınırları bilardo masasının kenarlarına kadar olacaktır. Uluslararası sistemin sınırları içerisinde ülkelerin dış politikada etkileşime girildiği görülmektedir. Bu nedenle Ortadoğu konusu Türkiye'nin direkt olarak ulusal güvenlik konularından birisi olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca Türkiye sınır ülkelerinde yaşanan olaylar sonucunda mülteci statüsüne girmiş olan kişiler konusunda iyi niyetli yaklaşımlarının olmasına rağmen mülteci stratejisinde de istediği sonuçları alamamıştır. BM ve AB ile hareket ettiği bazı konularında olmuş olması mülteci sorununun Türkiye'de bir sosyolojik kriz yaşamasına engel olmamıştır.

5.5 2002-2018 ARASI TÜRKİYE ABD İLİŞKİLERİNİN ORTADOĞU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE'NİN YAKLAŞIMI

Türkiye ve ABD ilişkilerinin en önemli unsurlarından birisi Orta Doğu bölgesi olmuştur. Bu durumun nedeni olarak ABD'nin 21. yy'da en çok önem verdiği coğrafyanın Orta Doğu olması ve Türkiye'nin de jeostratejik olarak Orta Doğu ile yakın sınırların bulunması gösterilebilmektedir. Orta Doğu coğrafyasında bulunan zengin enerji kaynakları ve ABD'nin sürekli ittifakı İsrail'in güvenliğinin önemi açısından Orta Doğu ABD için vazgeçilmez bir coğrafya haline gelmektedir. Bu bağlamda ABD'nin Orta Doğu Politikalarına Türkiye'nin ulusal güvenlik bağlamında yaklaşımları bu bölümde olaylar bazında incelenecektir (Barkey, 2014, s:113).

ABD Hükümetinde Clinton'un Irak ve İran bazlı uyguladığı çevreleme politikalarını eleştiren Neo-Con'lar bulunmaktadır. Adına birçok komplo teorisi yazılmış olan 11 Eylül saldırıları sonrasında Orta Doğu bölgesine girişini meşrulaştıran ABD İlk olarak Irak devletini işgal etmeyi planlamıştır. ABD Bu süreçte doğal olarak müttefiki olarak gördüğü Türkiye'den destek almayı planlıyordu ve Türkiye'nin jeostratejik konumundan faydalanmayı amaçlıyordu. ABD ilk olarak Ecevit döneminde Türkiye üzerine Irak işgali ile baskılar yapmaya başlamış ancak Ecevit MHP'nin milliyetçi görüşünden çekinmesi üzerine çekimser kalmıştır. Bu durum sonucunda ABD devleti Ak Parti kurucuları ile müzakereler geliştirmiş ve Ak Parti'nin hükümete gelmesi ile birlikte Irak işgali ile ilgili baskıları tamamen arttırmıştır.

ABD 2003 yılında Irak işgalini kendi içinde kesinleştirmiş ve müttefiki olan Türkiye'den neler talep edeceğini de kesinleştirmiştir. Buna göre Türkiye'den 12 limanı kullanmak, askeri donanımını (250 uçak,65 helikopter) ve 60000 civarında askerini Türkiye'ye getirmek, bu askerlerin yarısını Türkiye'de konuşlandırmak, kalanını da Irak işgalinde kullanmak için izin istiyordu (Oran, 2013, s:42). ABD'nin Irak işgali konusunda NATO'nun içinde de karışıklıklar yaşanmaktaydı. NATO ülkeleri Almanya, Fransa ve Belçika olası aksilik durumunda NATO'nun Türkiye'yi koruyacağı konusunda garanti vermiyorlardı (Göksel, 2010, s:78). Bu arada Türkiye ile ABD arasında kuzey cephesi açılması için sıkı pazarlıklar devam etmekteydi. Ekonomik maliyetler konusu engel oldukça bazı ABD basın yayın organları Türkiye'nin müttefikliğini bile sorgulamıştır (İşyar, 2009, s:27).

Bu karmaşık olaylar sırasında Irak operasyonu için hazırlanmış olan tezkere meclise sunuldu. ABD milletvekillerini tezkereyi onaylamaları için ikna çabaları doğrultusunda büyükelçiliklerinde misafir etmiştir. Türkiye'de toplumsal kesim ve kamuoyu bu tezkereye karşı çıkmaktaydı. 28 Şubat 2003'de yapılan MGK toplantısında askerinde net bir tavırla tezkereye karşı çıkması beklenmiştir ancak askeriye bu konuda çekimser bir tepki vermiştir. Bu durumun nedeni olarak ise ne hükümetin ne de askeriye'nin tezkerenin sonuçlarını üstlenmek istememeleri belirtilmektedir. Bu olaylar eşliğinde gerçekleştirilen 1 Mart 2003 tezkere oylamasında milletvekillerini 264'ü kabul yönünde oy kullanırken, 19'u çekimser kaldı, 250'si red oyu verdi. 533 milletvekilinin katıldığı oylamada, salt çoğunluk sadece 3 milletvekiliyle kaçırılınca tezkere kabul edilmemiş oldu. TBMM iç tüzüğü gereği bu sayının 267 kabul oyunun sağlanması gerekiyordu. Bu durum Türkiye-ABD ilişkilerinde bir dönem noktası oluşturmuştur (Küntay, 2010, s:200-202).

Tezkere'nin kabul edilmemesi Türk kamuoyu ve ABD Devleti tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Türkiye'de kamuoyu ve toplumun büyük bir kesimi savaşa karşı çıkmış olmasına rağmen ABD'nin siyasilere vaad ettiği yardımları reddedip tezkereyi kabul etmeyeceklerini tahmin etmiyorlardı. ABD de bu tezkerenin geçmemesinden büyük hayal kırıklığı yaşamış ve ilk tepkiyi Türkiye eski Büyükelçisi Mark Grossman'ın diliyle tepki gösterdi. Bu tepkide söylenenlere göre Türkiye Irak'ın geleceğinde rol alma şansını kaybetmiş ve Irak'a karşı tek taraflı girişimde bulunmaması konusunda

uyarmıştır. Bu durumun doğal sonucu olarak görülüyor ki Türkiye ve ABD ilişkileri oldukça gerilmiş ve sert bir dönemin başlamasına neden olmuştur. O dönemin ABD savunma bakanı ağır ithaflarda bulunmuş ve Türk askerlerinin liderliklerini göstermekten çekindiklerini söylemiştir (Erol, 2007, s:33).

Tezkerenin meclisten geçmemesi Türk toplumunda büyük bir mutluluk ile karşılanmış ve AK Parti iktidarı halkın gözünde saygınlık kazanmıştır. Türk toplumu uzun yıllar sonra ABD politikalarının esiri olmayan ve onların isteklerini reddeden bir politikanın geliştirilmiş olmasını sevinçli şekilde takip etmiştir. Bu durum halkın AK Parti iktidarına olan güvenini arttırmış ve halkın geleceğe daha güçlü ve umutlu bakmasını sağlamıştır. Bu tezkerenin onaylanmaması AK Parti hükümetinin Orta Doğu politikalarında daha söz sahibi olabileceği bir ortamı da sağlamıştır (Arı, 2010, 54) .

Tezkerenin mecliste onaylanmaması ABD'nin isteklerini bitirmeye yetmemiştir. Türkiye devleti bulunduğu konjonktür nedeni ile tezkerenin geçmemesinden dolayı rahatsızlık duymuş ve gelecek isteklere karşı o aşama için direnç gösterme olanağı da kalmamıştır. Bu olaylar eşliğinde Türkiye 763 sayılı kanunla 19 Mart 2003 Tarihinde savaş amacı ile ABD'ye hava sahasını açmış ve Kuzey Irak'a birlikler göndermiştir. Türkiye'den ABD'ye tezkerenin çıkmaması olsa bile ABD isteklerinin birçoğu sağlanmış ve bunun karşılığında Türkiye ve Kuzey Irak ekonomik ilişkileri artmıştır. Kuzey Irak gıda ihtiyacının büyük bir kısmını Türkiye'den almaya başlamıştır.

Türkiye ve ABD arasında diplomatik ilişkilerin gerilmesine neden olan Irak meselesinin nedeni Türkiye'nin Irak bölgesi ile alakalı hissettiği endişeler olmuştur. Türkiye Irak devletinin bölünmesi sonucunda kuzey bölgesinde oluşacak boşlukta bir Kürt devletinin kurulmasından endişe etmiş ve ABD müdahalesine bu doğrultuda yaklaşmıştır. AK Parti iktidarı bu politikasında ulusal güvenliğini sağlamak adına dış politikada realist düşünce bazında çıkar ilişkilerini geliştirdiği görülmektedir. Türkiye ulusal güvenliğinin yanında Irak'ta yaşayan Türkmenlerinde güvenliğini düşünerek dış politikalarını ve stratejilerini belirlemiştir. Bu olay bazında enerji güvenliği açısından Türkiye'nin petrol kaynaklarının çok fazla olduğu Kerkük bölgesinin de Kürtlerin eline geçmesini istememesi dış politikasını belirleyen unsurlardan birisi olmuştur (Gencer, 2000, s:13).

Bu olaylar sonrasında Kuzey Irak'ta oluşan bölgesel Kürt Yönetimi günümüzde Türkiye ile müttefik kurmuş ve 2014 yılında aralarında petron anlaşması imzalamışlardır. ABD'nin tanımayacağını açıkladığı bu anlaşmanın imzalanması hem Türkiye devleti hem de Bölgesel Kürt Yönetimi açısından oldukça önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. AK Parti Hükümetinin Enerji güvenliği ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak bu politikaları benimsenmesi ve ABD'den çekinmemesi dış politikada temel olarak ulusal güvenliği esas aldığını göstermektedir. Sonuç olarak Türkiye'nin ABD Irak işgali politikasına verdiği bu çekimser tepki ulusal güvenliği bağlamında komşu ülkelerinde yaşanılması muhtemel bir savaşı istememesinden kaynaklı gelişmiştir. AK Parti'nin bu politikasında realist düşüncenin hâkim olduğu söylenebilir.

Sovyetler birliği'nin dağılma sürecinden önce Orta Doğu bölgesinde ABD'nin en önemli müttefiki konumunda bulunan İran, SSCB'nin dağılmasından sonra ABD için en büyük tehdit unsurlarından birisi haline gelmiştir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Orta Doğu bölgesine olan yaklaşımında Suriye-İran-Irak ülkeleri en büyük üç tehdit olarak görülmüştür. Türkiye hükümeti Bush'un ifade ettiği tehdit unsurlarını yeteri kadar tatmin edici bulmasa da ABD ile bölgede müttefik olacağını sürekli şekilde dile getirmektedir.

2002 seçimleri sonrasında iktidara gelen AK Parti ilk zamanlarında batıdan uzaklaşmamış aksine daha da yakınlaşmaya çalışmış ve AB üyelik sürecini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak AB ve Batılı ülkelere aynı yakınlığı görememiş olması bu düşüncesinin değişmesine neden olmuştur. AK Parti bu diplomatik çatışmalar ile uğraşırken bir de doğuda PKK terör örgütü ile uğraşmaktaydı ve ABD'den yeterli destek alamamaktaydı (Kuloğlu, 2005, s:78).

İran ile ABD arasında ki gerginlikte özellikle 11 Eylül sonrası dönemde gündeme gelen Bush doktrini çerçevesinde İran'ın kitle imha silahlarına sahip ve uluslararası terörizmi destekleyen ülkeler arasında olarak şer ekseninde değerlendirilmesiyle yeni bir aşamaya girmiştir. Ancak ABD Irak'a yaptığı gibi kapsamlı bir operasyon yapma fikrini, özellikle Irak'ta yaşadığı bunalımdan sonra, uygulamaya koymama kararı almasının ardında yatan en büyük neden, İran'a yapılacak bir operasyon için kapsamlı bir seferberlik olmadan başarılı olamayacağı, aynı zamanda ABD askerlerinin bu operasyon için yapacağı hazırlığın aylar hatta yıllar alma riskinin olmasıdır.

Türkiye devleti ABD'nin şiddetli şekilde baskı uyguladığı ambargo uygulamasına karşı çıkmaktadır. Türkiye açısından bu ambargoya destek vermek İran ile olan ilişkilerinin bozulmasına neden olacak ve Türkiye bu durumdan ciddi şekilde ekonomik zararlar çıkacaktır. ABD'nin bu politikasına Türkiye'nin verdiği bu tepki ulusal güvenlik unsurlarından olan ekonomik güç bileşeni doğrultusunda gerçekleşmiştir ve realist-liberalist düşünceleri barındırmaktadır.

Ekonomik ilişkilerin aksine silahlanma konusunda Türkiye sınır ülkesi olan bir ülkenin nükleer olarak güçlenmesini desteklememekteydi. Türkiye bulunduğu konumun ve gücün İran'ın nükleer silahlanma ile birlikte ele geçirmesinden endişe etmekteydi. Bu düşünceye rağmen Türkiye İran'ın kendini savunacak kadar nükleer silahlanmasının da bulundurulması gerektiğini söylemekteydi. Bu düşünce doğrultusunda Türkiye Bush'un İranın nükleer silahlanmasına karşı çıkan doktrinini kabul etmemiş ve benimsememiştir. Sonuç olarak Türkiye İran konusunda ABD ile tamamen birlikte hareket etmekten kaçınmış ve tamamen kendi ulusal güvenlik politikaları bağlamında dış politikalar geliştirmiştir. Bu durumun sonucu olarak da ABD istemese de İran ve Türkiye arasında büyük hacimli ticari anlaşmalar imzalanmıştır (Kuloğlu, 2005, s:54).

ABD ile İsrail arasındaki ilişkilerin başlangıcı aynı zamanda Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin başlangıç yılıdır. Bu dönem aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarına tekabül eder. Bir taraftan ABD'nin desteği ile kurulan İsrail, diğer taraftan ise İsrail'i tanıyan ilk müslüman ülke olan Türkiye. 1947 Kasım'ında Filistin'in bölünmesine karşı çıkmasına rağmen Türkiye, 1949 Mart'ında İsrail ile diplomatik ilişkiler kuran ilk müslüman ülke olmuştur. Türkiye ile İsrail arasında özellikle ABD'nin önderliğinde aynı safta durmalarında dolayı bir birliktelik söz konusu olmuştur.

Soğuk savaşın bitmesi ve SSCB'nin Türkiye üzerindeki baskısının bitmesi sonucunda Türkiye dış politikada daha özgür kararlar almaya başlamış ve ulusal güvenlik politikalarını dış politikalarına yansıtmaya başlamıştır. 2002 Kasım ayında AK Parti'nin iktidar olması ile Türkiye ve İsrail ilişkileri farklı bir boyut kazanmaya başlayacaktır. Türkiye İsrail ilişkileri ABD'de bulunan yahudi lobilerinin Türkiye'ye nasıl davranacağını belirlemektedir. Ancak Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos'ta Şimon Perez'e sert çıkarak "Sayın Perez, sesiniz çok yüksek çıkıyor bu durum suçluluk psikolojinizin bir göstergesidir, öldürmek konusunda siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz"

cümlelerini sarf etmesi Türkiye İsrail ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur. Ancak Türkiye’de Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı bu çıkış büyük bir gururla karşılanmış ve prestij kazanmasına neden olmuştur. ABD Bu olaylar sonucunda sessiz kalmış ve tarafsız kalma yolunu tercih etmiş olsa da bölgede bulunan iki müttefikinin bu şekilde kriz yaşamasını da kaygı ile takip etmiştir.

ABD Açısından Türkiye-İsrail ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesi oldukça önemlidir. ABD Orta Doğu’da bu ülkelerin politik tavırları ile varlığını devam ettirmek ve karar alıcı organlarının sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle ABD bu iki müttefikinin kriz yaşamasını istememektedir.

Türkiye NATO’nun gündeminde sürekli yer alan genişleme politikasında aktif şekilde katılma konusunda tereddüt yaşamış olsa da 2000’li yıllarda Balkan devletlerinin NATO üyeliğini destekleme yoluna gitmiştir. Türkiye Balkan ülkelerinin NATO üyeliğini destekleyerek Balkan bölgesinde ittifakların istikrarlı şekilde sağlanmasını amaçlamaktaydı (Huber, 2010, s:59).

AK Parti Hükümetinde Türk Dış Politikasında Orta Doğu ilişkilerinin sürekli olarak geliştirildiği düşünülmektedir. Bu dönemde NATO’nun Orta Doğu ve Akdeniz ülkeleri üzerinde genişleme politikaları uygulamaları Türkiye için bazı konularda olumlu gelişmeler olmasına neden olmuştur. Türkiye'nin dış politika doğrultusu ile ABD politikalarının ve bunun bir uzantısı olarak NATO'nun dönüşümünün örtüştüğü söylenebilir (Oran, 2010, s:34) .

Türkiye'nin dış politikasının eksen değiştirdiği söylemlerin aksine AK Parti döneminde NATO ile ilişkiler eski hükümetlerden daha geriye gitmemiş, aksine bu dönemde NATO'ya ev sahipliği yapılmış ve NATO'nun Balkanlarda devam ettirdiği görevleri AB'ye bırakıp Afganistan'a girdiğinde Türkiye oradaki misyonun komutasını üstlenmiştir.

ABD’de daha önce Clinton döneminde gündeme gelmiş olan füze savunma sistemleri Bush döneminde Polonya ve Çek Cumhuriyeti topraklarına yerleştirilmiş ve bu durum Rusya’nın NATO’ya tepki göstermesine neden olmuştur. ABD’nin bu yaptırımını çok açık bir şekilde Rusya’yı hedef almaktadır ve Rusya’ın NATO’ya tepki göstermesi gayet doğal bir durum olarak karşılanmaktadır. Obama döneminde ise bu planlama

ABD projesi bağlamında değerlendirilmeyeceği ve NATO projesi olarak devam ettirileceği görüşü ortaya atılmıştır. Obama Rusya ile ilişkilerini düzgün tutmayı amaçlamıştır.

Obama yönetiminin "aşamalı ve uyumlu yaklaşım" olarak tanımladığı bu yeni projeye, 2011'den itibaren Akdeniz ve Karadeniz'de ki füze sistemi (SM-3 füzeleri) taşıyan Aegis tipi savaş gemilerinin sayısının arttırılması, bunların Avrupa'daki radar sistemiyle uyumlu hale getirilmesi, daha gelişkin ve hassas radar sistemlerinin geliştirilmesi öngörülmekteydi. 2015'ten itibaren kurulacak radar sistemleri de 2018 yılına kadar ikmal edilecekti. Proje tam olarak 2020'de tamamlanacak, bu amaçla 400 civarında füze üretilecek, radar sistemi ise Rusya'nın içerilerini değil, İran'ı tarayacaktı. Bu amaçla Almanya'da bir NATO üssünde tüm verilerin toplanacağı bir komuta merkezi bulunacak, bataryalar Romanya ve Polonya'ya yerleştirilecek, erken uyarı radar sistemi ise Kürecik-Malatya'da kurulacaktı (Kanat, 2014, s:223).

Obama'nın geliştirdiği bu füze kalkanı konusu Türk Dış Politikası açısından oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Batılı devletler tarafından oluşturulmuş olan bu füze sistemleri açık şekilde Orta Doğu coğrafyasının güçlü devletlerinden birisi olan İran'ı hedef almaktaydı. Türkiye füze kalkanları sistemini desteklemek ya da desteklememek adına politikalarını hazırlarken üç ilke ileri sürmüştür,

- a) İlk olarak kurulacak olan füze sistemlerinin Türkiye'nin bütün toprak sınırlarını kapsayacak olması,
- b) İkincil olarak füze sistemleri ile ilgili yayınlanacak olan mevzuatta herhangi bir ülkenin adının geçmeyecek olması, bu şartın sunulması mevzuatta İran isminin yer almamasının istenmesi ile alakalıdır.
- c) Son olarak ise Füze sistemleri ile alakalı olarak Türkiye'ye sadece radar sistemlerinin kurulmasına izin verilmesi ilkeleri sunulmuştur.

Bu olayların hemen sonrasında İran tarafından Türkiye'ye açık şekilde tepkiler yükselmiş ve oluşacak herhangi bir kriz durumunda ilk olarak Malatya'nın vurulacağı İran devlet adamları tarafından söylenmiştir. Türkiye'nin ABD'nin bu politikasına karşı tavrı İran'ı karşısına alması pahasına ABD taraflı olmuştur. Her ne kadar İran'ın isminin mevzuatta geçmeyecek şartının Türkiye tarafından konulmuş olması İran Türkiye

ilişkilerinin gerilmesini engelleyememiştir. Türkiye kendi ulusal güvenlik politikalarını düşünerek füze sistemlerini şartlı şekilde kabul etmiştir.

11 Eylül saldırıları sonrasında Arap dünyasının demokratikleşme konusunda eksik kalacağı ve radikal islamcı örgütlerin ortaya çıkacağını düşünen George Bush yönetimi terörle mücadelenin yanı sıra bölge devletlerin demokratikleşmelerine de destek vermiştir. Ancak 2005-2007 yılları arasında yaşanan gelişmelerde Arap devletlerinin demokratikleşme yolunda ilerlememesi ve islami görüşe dayalı olan ideolojiler ile yönetilmeleri sonucunda Amerika demokratik yaklaşımlarından vazgeçip otoriter rejim gücünü kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde ABD Orta Doğu bağlamında dış politikalarını şekillendirirken (Kirişçi, 2013, s:189);

- a) Ortadoğu'da yer alan enerji kaynaklarının ve petrolün kesintisiz şekilde global sermayeye sunulması
- b) Nükleer silahların yayılmasını önlemesi,
- c) Terörle mücadele,
- d) Ortadoğu coğrafyasında İsrail'in güvenliğinin sağlanması konuları bağlamında değerlendirmiştir.

Orta Doğu'nun kaderini etkileyecek olayların başlamasına neden olan Arap Baharı'nı ABD ilk aşamada tereddütlü olsa da desteklemiş ve demokratik değişim olarak adlandırılan bu eylemlerin yaşanmasına izin vermiştir. Hatta izin vermekle kalmayıp ülkelerde bu değişikliği yapmak isteyen gruplara nitelikli olarak destek sağlamıştır. ABD bu denli barışçıl, demokratik politikaları benimserken Bahreyn bölgesinde körfezde yaşanan olaylar sırasında Suudi Arabistan'ın askeri müdahalesine engel olmadı. Teorik olarak birkaç barışçıl diplomatik girişim gerçekleştirmiş olsa da bir sonuca bağlanamadı. Bu olayların ışığında ABD yaşanan olaylara doğrudan olarak katılmamış ve dışarıdan müdahaleler gerçekleştirmiştir. İran devletinin nükleer silahlanmasına ulusal güvenlik bağlamında karşı çıkan Türkiye daha sonra ticari antlaşmaların bozulmaması düşüncesi ile bu girişimleri barışçıl çabalar olarak nitelendirmiştir. Türkiye daha sonrasında bu konuda İsrail ile birlikte hareket ederek Orta Doğu'da nükleer silahsızlaştırma politikası olması gerektiğini savunmuştur.

Arap Baharının oluşmasına ve demokratikleşme sürecine ABD'nin destek vermesini Türkiye'de desteklemiş ve ilk aşamada ABD'nin bu politikalarının yanında yer almıştır.

Ancak 2011 yılı itibari ile iki ülkenin ulusal güvenlik anlayışında yaşanan hızlı değişim ve dış politikalarının değişmesi sonucunda iki ülkenin Arap Baharına yaklaşım şekilleri değişmiştir. Bölgede aktif şekilde rol almak isteyen Türkiye Mısır'da yaşanan askeri darbeyi desteklememiş ve şiddetle karşı çıkmıştır. Buna bağlı olarak Suriye'de yaşanan demokratik halk hareketini de desteklemiş ve Esad rejiminin devrilmesi gerektiğini savunmuştur (Erol, 2014, s:63).

ABD Yaşanan Arap baharına bağlı olarak Orta Doğu politikalarında değişimlere gitmiş ve Mısırda yaşanan darbeyi ve değişimi desteklemiştir. Türkiye ABD'nin bu politikasına karşı çıkmış ve Mısır hükümetini destekleyerek darbe süreçlerinin hükümetler açısından anti-demokratik bir yol olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'nin ABD'nin Arap Baharı ekseninde Orta Doğu politikalarına net olarak karşı çıktığı dönem Suriye iç savaşının ilerleyen yıllarına denk gelmektedir. Gösterilerin ilk dönemlerinde ABD ve Türkiye Esad'ın reformları gerçekleştireceğine inanarak onun yanında yer aldılar. Fakat bu aşamada iki ülkenin ayrıldığı nokta Türkiye'nin radikal ya da ılımlı gruplar arasında ayırım yapmaksızın bütün muhalif gruplara destek vermesi olmuştur. Savaşın ilk zamanlarının tersine Türkiye'nin görüşleri değişmiş ve Esad'sız reformların gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur. Bu aşamada ABD Türkiye gibi davranmayarak ılımlı gruplara destek vereceğini açıklamıştır. ABD Bu olaylar eşliğinde PKK ile doğrudan bağlantılı hareket eden PYD Terör örgütü ile işbirlikleri gerçekleştirmiştir. Obama zamanla Esad'ın olmadığı reformların gerçekleşmesi düşüncesinden vazgeçmiş ve ABD'nin Orta Doğu bağlamında dış politikalarında önceliği IŞİD ile mücadeleye vermesi gerektiğini savunmuştur.

ABD Orta Doğu politikaları bağlamında IŞİD ile mücadele etmek adına PYD İle doğrudan ilişkiler geliştirmiş ve PYD'nin gelişmesine destek olmuştur. Obama ittifak içerisinde oldukları PYD'yi terör örgütü olarak görmediklerini söylemlerinde tekrar etmektedir. ABD Dış politikada güvenlik sorunu olarak gördüğü IŞİD'i PYD'nin yok edecek güçte olduğunu söylemesi ve desteklemesi Türkiye açısından hoş karşılanmamıştır. Türkiye ise ABD'nin bu politikalarına karşı tavır olarak ulusal güvenlik unsuru bağlamında sert politikalar geliştirilerek IŞİD ile mücadele beraberinde PYD'ye de askeri operasyonlar yapılması görüşünü savunmaktadır.

6. SONUÇ

Yapılmış olan bu çalışma da genel olarak dış politika kavramının ulusal güvenlik üzerindeki etkileri Türkiye-ABD örneği üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda 2002-2018 yılları arasında ABD'nin Ortadoğu politikalarına Türkiye'nin ulusal güvenlik bağlamında geliştirdiği strateji ve politikaların neler olduğu bu çalışmada incelenmiştir. Çalışma'nın giriş kısmında; araştırma sorusu, metodoloji, literatür taraması ve araştırmanın amacı kısımları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde güvenlik kavramı ve tarihsel süreç içerisinde güvenlik kavramının değişimleri incelenmiştir. Güvenlik kavramı insanlığın var olduğu süreçten günümüze kadar olan zaman diliminde sürekli olarak ihtiyaç duyulan bir kavram olmuştur. İlk zamanlarda insanların yaşam alanlarını koruyabilmek ve hayatsal ihtiyaçlarını yerine getirebilmek adına geliştirdiği stratejiler güvenlik politikaları olarak adlandırılabilir. Kendilerine tehdit olarak gördükleri her unsura karşı önlem almaları güvenlik yaklaşımlarının birincil ihtiyaçları olduğunu göstermektedir. Uluslararası sistemde de güvenlik kavramına olan yaklaşımlar farklılık göstermektedir ve buna bağlı olarak uluslararası sistemin değişen yapısına bağlı olarak güvenlik kavramına olan yaklaşımlar da değişimlere uğramaktaydı. Güvenlik kavramı birçok bilim disiplini ile iç içe geçmiş durumdadır ve onlar ile birlikte hareket etmektedir. Bu durum uluslararası sistemde güvenlik kavramının farklı tanımlarının olmasına neden olmaktadır. Psikoloji ile ilgilenen bir bilim adamı ve siyaset ile ilgilenen bir bilim adamının güvenlik kavramına yaklaşımları farklı olacaktır. Devletler için güvenlik kavramının birçok bileşeni vardır. Devletlerin güvenlik olgusunu; sınır güvenliği, enerji güvenliği, diplomasi güvenliği ve ulusal güvenlik gibi kavramlar oluşturmaktadır. Devletler için güvenlik kavramının birçok bileşeninin bulunması güvenlik politikalarına verecekleri önemi de arttırmaktadır. Güvenliğin sağlanabilmesi için tehditlere karşı durabilmek ve önleyici politikalar geliştirilmesi gerekecektir. Tehdit kavramında güvenlik kavramının tanımlanmasında önemli bir unsur olmuştur. Her ülkenin güvenlik politikalarının farklı olması tehdit kavramlarını farklı anlamaları ile doğrudan alakalıdır. Bir ülkenin tehdit olarak belirlediği unsurlar bir başka ülke için çıkar politikaları olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle tehdit kavramının değişkenliği güvenlik kavramının da değişken olmasına neden olmaktadır. Tehdit türlerinden olan asimetrik tehdit

kavramı beklenmedik şekilde gelen ve karşılığı olmayan tehditler için kullanılmaktadır. Asimetrik tehditler çoklu şekilde hedef olan ülkeye saldırır ve birçok yönde zarar vermeyi amaçlar. Bu nedenle devletlerin önleyici politikalarını asimetrik tehditlere karşı uygulamaktadırlar. Devletlerim bu tutumu ulusal güvenliğin sağlanmasını amaçlamaktadır.

İkinci bölümün ikinci kısmında güvenlik kavramının tarihsel gelişimi ifade edilmiştir. Güvenlik kavramının tarihsel süreç içerisindeki değişimleri antik dönem, modern dönem ve 21.yy dönemi olarak ayrılmıştır. Her dönemin kendisine ait sistemi olması ve tehditlerinin farklı olması güvenlik kavramının da farklı şekilde ele alınmasına neden olmuştur. Antik dönemde oluşmuş olan site devletlerinin birbirlerini tehdit olarak görmeleri güvenlik kavramını ulusal güvenlik eksininde kurmasına neden olmuştur. Bu dönemde savaş anlayışı site devletlerinin kendilerine korumak amaçlı anlayışlar olarak şekillenmiştir. Modern dönem tehditlerinde unsurlar antik döneme göre daha farklı şekillenmektedir. Modern dönemin devletlerinin yapı taşlarını dini inançlar oluşturuyordu. İnanç farklılıkların olması ve mezhepsel faaliyetler devletler için tehdit olarak algılanmış ve farklı güvenlik politikalarını benimsemeleri gerekmiştir. Bu dönemde devletlerin savaş anlayışları devletin iç dinamiklerini ve toplumsal düzeni korumayı sağalamak amacı doğrultusunda şekillenmiştir. 21.yy dönemi ise soğuk savaş ve sonrası olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde devletler için tehdit olarak algılanan unsurlar Soğuk Savaş ile birlikte oluşan iki kutuplu sistem, terörizm ve yasa dışı göç olarak tanımlanmaktadır. Devletler savaş anlayışlarını teröre karşı gerçekleştirilen stratejiler üzerine kurmuştur. İkinci bölümün son kısmında ulusal güvenlik kavramı tanımlanmış ve bileşenleri doğrultusunda ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Ulusa yönelik yapılan saldırılara karşı alınan önleyici politikaların tamamı ulusal güvenlik kavramını oluşturmaktadır. Her devletin ulusal olarak algıladıkları tehdit unsurları farklıdır ve bu durumun sonucu olarak her devletin geliştirdiği ulusal güvenlik politikalarına farklılık göstermektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde teorik tartışmalar incelenmiş ve realizm-neorealizm, liberalizm-neoliberalizm, eleştirel teoriler ve inşaacı teoriler tanımlanmıştır. Realizm düşüncesinin oluşması ilk çağ filozoflarından Thucydides'in eserleri ile başlamaktadır. Thucydides'in peloponnesiya savaşları adlı eserinde devletlerin güvenlik politikalarını

realist düşünceye dayalı oluşturduğu belirtilmiştir. Thucydides aynı zamanda şehir devletlerinin kendi sınırlarını korumak adına savaflara girdiğini belirtmiş ve realist düşüncenin temellerini atmıştır. Realist düşüncenin oluşmasında etkili olan bir diğer düşünürde Machiavelli olmuştur. Machiavelli'nin temel görüşü devletlerin iktidarda güçlü şekilde kalabilmeleri için sürekli savaşmaları gerektiği düşüncesi olmuştur. Machiavelli bu düşüncesi ile realist düşüncenin uluslararası sisteme uyarlamasını amaçlamıştır. Realist düşüncenin en önemli isimlerinden birisi de Thomas Hobbes'dur ve "Levaithan" adlı eserinde realizmin temellerini atmıştır. Hobbes ilk çağlarda insanların kendilerini tehditlerden koruyabilmesi için güvenlik politikaları geliştirmesi gerektiğini savunmuş ve bunuda yetkilerini levaithan adı verdiği bir kuruma devrederek sağlayabilecekleri görüşünü savunmuştur. Morgenthau'da Hobbes'in görüşünden etkilenerek insanın doğası gereği kötü olduğunu belirtmiş ve realizmin olgunluk dönemini yansıtmıştır. Realizm düşüncesi uluslararası sistemde güç kavramı üzerine inşaa edilmiş ve devletlerin gücü eline alabilmeleri için her türlü politikaları yapması gerektiğini savunmuştur. 1960'lı yılların ikinci yarısında realizm düşüncesine ciddi eleştiriler getirilmiş ve Waltz'ın "Uluslararası Siyaset Teorisi" adlı eseri neorealizmin öncüsü olmuştur. Neorealizm uluslararası sisteme realizmden farklı olarak yaklaşmış ve devletlerin politikalarını sadece gücü elinde bulundurma isteğine bağlamamıştır. Neorealizm devletlerarası etkileşimin sonucunda oluşan yapısında güvenlik politikalarına etkisi olduğunu belirtmiş ve bu konuda realist düşünceye eleştiri getirmiştir. Liberalizm uluslararası sistemde devleti önemli bir aktör olarak görür fakat tek aktör olduğunu kabul etmez. Liberalizm devlet güvenliğinin nasıl sağlanacağı sorusu üzerine gitmiştir. Liberalizm'in kurucusu olarak kabul edilen Kant'ın "Kalıcı Barış" adlı eserinde devletlerin güvenli ortama nasıl ulaşacağı anlatılmaya çalışılmıştır. Liberalizm'in bir diğer önemli konusu ekonomik antlaşmaların karşılıklı olarak oluşabilecek olan sorunları engellediği düşüncesi olmuştur. Ekonomik iş birliklerinin ülkeler arasında güvenli bir ortam sağlayacağı düşüncesi liberalizmin önemli düşünce yapı taşlarından olmuştur. Liberalizm düşüncesinin bir diğer görüşü oluşturulacak olan uluslararası kuruluşların tehditleri azaltacağı olmuştur. Liberalizm'e göre uluslararası kuruluşlar devletlerin hareketlerini sınırlandırır ve uluslararası sistemde bir güvenli ortam oluşmasını sağlamaktadır. Liberalizm düşüncesine getirilen eleştiriler sonrasında Bretton Woods antlaşması ile birlikte neoliberalist düşünceler ortaya çıkmaya

başlamıştır. Bretton Woods sistemi soğuk savaş sonrasında parçalanmış olan ekonomik sistemin onarılmasını ve uluslararası ticaretin tekrar yapılabilir duruma gelmesini amaçlıyordu. Bu bölümde liberalizm-neoliberalizm düşüncesinin hemen sonrasında Kopenhag Okulu ve Barry Buzan'ın düşünceleride önemli bir noktaydı. Barry Buzan'ın klasik askeri güce dayalı olan güvenlik sağlama politikalarına olan yaklaşımı realist düşünceyi eleştirel nitelikteydi. Barry Buzan önderliğinde Kopenhag Okulu güvenlik kavramının kapsamını değil nasıl oluştuğunu ve güvenlik sürecinin bileşenleri incelemeyi tercih etmişlerdir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ABD'nin dış politika dinamikler ve Ortadoğu politikaları incelenmiştir. İlk olarak ABD devlet sisteminin dış politika üzerinde olan etkileri incelenmiştir. ABD devlet sisteminin tarihsel süreci ve anayasal düzenlemeleri de bu bölümde işlenmiş ve dış politika'da sistemsal bağımlılığının tespiti yapılmıştır. ABD devlet yapısının dış politikada etkili olması iki farklı unsurda değerlendirilmiştir. Sistem içerisinde yer alan başkan ve karar alıcı olarak başkan. ABD'deki siyasal sistemin dış politika üzerindeki etkisi son derece yüksek seviyede arz etmektedir. Hükümetin yapısı, işleyin biçimi, karar organları ve bunların denetlemesi ile dış politika arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Örneğin, ABD'de yürütmenin başı olan Başkan, dış politikadaki etkinliği idari kadroların belirlenmesi, bürokrasiyi aktif bir şekilde kullanması olanaklarına sahip iken; bu eylemlerin denetlenmesi kısmında Kongre, Başkan'ın neyi nasıl yapacağından çok nasıl yapamayacağı konusunda sınırları belirlemektedir. ABD'de yürütme alanında başkanın yetkileri dış politika ile doğrudan ilişkilidir. Anayasa dış politikada karar alıcının başkan olduğunu belirtmiş ve bu konuda sistemin içerisinde yer alan diğer bileşenlerde olduğu gibi başkana oldukça büyük yetkiler vermiştir. Bu bölümde ABD'de inançların dış politikaya etkisi de incelenmiştir. ABD'nin dış politikada rasyonel davranması dini inançları tamamen yok sayıyor anlamına gelmemektedir. ABD'nin hristiyanlık ve yahudilik inançları doğrultusunda geliştirdiği dış politikaları bu durumu doğrular niteliktedir. ABD dış politikasında tek bileşene bağlı kalmayacağı gibi hiçbir bileşenide yok saymayacaktır. Bu nedenle dış politikada çoklu düşünce yapısını benimsemişlerdir. ABD dış politikasına etki eden bir diğer unsurda ABD-İsrail ilişkileri ve lobiler olmuştur.

Bu çalışmada ABD Ortadoğu politikası çalışmanın sınırlılığı gereği Bush ve Obama dönemleri bazında incelenmiştir. Bush döneminde ABD Ortadoğu politikalarında kırılmalar yaşandığı ve bu kırılmaların sonucu olarak uluslararası sistemde değişikliklerin gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 11 Eylül saldırıları sonrasında terör sorunun artık küresel bir sorun olarak belirtilmesi ABD'nin Ortadoğu politikalarının değişmesine de neden olmuştur. Bush bu saldırıdan Afganistan'ı sorumlu tutmuş ve müdahale gerçekleştirmiştir. Bu olayın yaşanması ABD'nin Ortadoğu'ya müdahalesini meşrulaştırmış ve küresel alanda yaşanan terör olaylarına müdahale etmesine neden olmuştur. ABD, 11 Eylül saldırıları gerçekleştikten sonra Afganistan'a yönelik önleyici savaş müdahalesinde bulunmuştur. İzlediği strateji, Ortadoğu'da kendi ulusal çıkarları ve güvenliğiyle çatışma içerisinde bulunan otoriter rejimleri kaldırmaktır. Bunun sonucunda Bush, ABD için bir tehdit olarak gördüğü ve Irak, İran ve Suriye'nin Ortadoğu alanında yer alan Irak lideri Saddam Hüseyin'in devredilmesini gerekli görmüştür. Bush doktrini ile birlikte saldırgan bir uluslararası sistem oluşturulmuş ve uluslararası hukuk görmezden gelinmiştir. Obama döneminde ABD oluşan bu kötü izlenimin kaybolması adına dış politikasında işbirlikçi ve uzlaşmacı yöntemleri benimsemiştir. Obama Irak'ta bulunan askerleri çekeceğini ve Ortadoğu ile ilgili ılımlı politikalar sergileyeceğini belirtmiş ve nitekim bunları uygulamıştır.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye'nin ulusal güvenlik stratejileri, Türkiye için tehdit oluşturacak unsurlar ve Türkiye'nin ulusal güvenliği bağlamında ABD'nin Ortadoğu politikalarına karşı geliştirdiği politikalar belirlenmiştir. Bu belirlenmenin yapılması olaylar bazında değerlendirilmiş ve vaka analizi yapılmıştır. İlk olarak ABD'nin Irak müdahalesi ve Türkiye'nin ulusal güvenlik bağlamında olan yaklaşımı analiz edilmiştir. Irak müdahalesi öncesi ABD müttefiki olarak gördüğü Türkiye'den destek beklemiş ve Türkiye'nin jeostratejik konumundan faydalanmayı amaçlamıştır. ABD Ecevit ve MHP koalisyonundan istediği yakınlığı alamamış ve AK Parti'nin kuruluş sürecinde yer alan siyasetçiler ile iletişime geçmiş ve neticesinde hükümete gelen AK Parti üzerinde baskısını arttırmıştır. ABD Türkiye'den taleplerini belirtmiş ve bu doğrultuda tezkere hazırlanmasını istemiştir. Bu durum esnasında Milletvekillerini konsolosluklarda ağırlayarak ikna çalışmasına giren ABD Tezkerenin kabul olacağına kesin gözü ile bakmıştır. Bu süreçte Türkiye'de toplumsal olarak bu tezkereye bir tepki bulunmaktaydı ve kabul edilmesi istenmiyordu. Tezkere sürecinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve

hükümetin net bir tepki koymamış olması tezkerenin sonuçlarında oluşacak olayların sorumluluklarını almak istememelerinden kaynaklanmaktadır. 1 Mart 2003 yılında gerçekleştirilen tezkere sonucunda meclisten gereken onay çıkmamış ve Türkiye-ABD ilişkileri için yeni bir dönem başlamıştır. Tezkerenin meclisten geçmemesi ABD’de büyük tepki ile karşılanmış ve Türkiye’nin aktif şekilde Ortadoğu’da artık yer alamayacağı vurgulanmıştır. Çıkarları doğrultusunda hareket eden ve realist düşüncelere dayalı politikalarını kabul ettirmeyi amaçlayan ABD ilk aşamada istediği sonucu alamamıştır. Tezkerenin reddedilmesi Türk Toplumunda olumlu karşılanmış ve ABD talebi olan bir tezkerenin reddedilmesinin diplomatik zafer olarak bahsedilmesine neden olmuştur. Tezkerenin reddedilmiş olması Irak müdahalesi bağlamında Türk-ABD ilişkilerinin bitmiş olduğu anlamına gelmemekteydi. ABD tekrar bir mevduat hazırlamış ve Türkiye’nin hava sahasını kullanmak istediğini Kuzey Irak bölgesine asker çıkartması yapılması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye bu istekleri kabul etmiş ve 19 Mart 2003’de Kuzey Irak’a askeri çıkarmalar gerçekleştirmiştir. AK Parti hükümetinin ABD’nin Irak müdahalesi sonrasında Kuzey Irak’ta oluşabilecek otorite boşluğunda bir Kürt devletinin kurulacak olması düşüncesi bu şekilde davranmasına neden olmuştur. AK Parti hükümetinin bu tutumu devletlerin karşılıklı etkileşim sonucunda ulusal güvenliklerini sağladıkları neorealist düşünce ile açıklanmaktadır. AK Parti hükümetinin ABD Irak müdahalesine olan neorealist yaklaşımı karşılıklı işbirliğinin ve kamu diplomasisinin bozulmaması adına doğru bir yaklaşım olmuştur. Daha sonra Türkiye Kuzey Irak’ta oluşan bölgesel Kürt Yönetimi ile petrol antlaşması imzalamıştır. Türkiye’nin enerji güvenliğini sağlayabilmek adına yaptığı bu antlaşma ABD tarafından tanınmamış ve desteklenmemiştir. Türkiye’nin ABD’nin bu tavrını yok sayarak ekonomik ve enerji alanında ki güvenliğini düşünerek davranması önemli bir politika olmuştur. Ülkelerin Çıkarlar doğrultusunda hareket ettiğini unutmadan her zaman ulusal güvenlik bağlamında iç ve dış politikaların geliştirilmesi gerektiğini “Irak Müdahalesi” olayı göstermektedir. Türkiye’nin o dönemde gücü ile doğru orantıda ulusal çıkarlarını korumaya yönelik dış politikalar geliştirdiği görülmektedir.

4 Temmuz 2003 tarihinde yaşanmış çuval krizi Türk Ordusu mensuplarına yapılan büyük hakaret olarak kabul edilip, Türkiye-ABD ilişkilerinin gerilemesine neden olmuştur. Süleymaniye’de bulunan Türk askeri bürosuna Kürt peşmergeler ile birlikte baskın düzenleyen ABD askeri Türk askerini yere yatırıp kelepçeleyip başına çuval

geçirerek karargâha götürmüştür. Daha sonrasında uluslararası suçlulara giydirilen turuncu tek tip kıyafetlerinde giydirilmesi Türk Askerinin bir suçlu olarak gösterilmesine neden olmuştur. Yaşanan bu olayda ABD askerlerinin bu tutumu Türk Askeri'nin imajına zarar vermiş ve o dönemde güveni duygusunun azalmasına neden olmuştur. Bu olayın sonrasında Recep Tayyip Erdoğan ve ABD başkan yardımcısı Cheney görüşmüş ve 3 gün sonra askerler serbest bırakılmıştır.

Soğuk savaş döneminden önce ABD İran'ı bölgede kendisinin en güçlü müttefiki olarak görürken soğuk savaşın bitmesi ile birlikte en önemli tehdit olarak görmeye başlamıştır. 11 Eylül saldırılarının ABD'nin bu konudaki düşüncelerini şekillendirmesinde oldukça etkili olmuştur. Türkiye ise ABD'nin bu tehdit unsurlarını yeterli düzeyde bulmamış fakat her fırsatta ABD'nin yanında olacağını dile getirmiştir. Türkiye'nin bu karşılıklı çıkara dayanan iş birlikçi yaklaşımını liberalizm ve neorealizm ideolojisi ile açıklamak mümkündür. ABD'nin baskılarına rağmen Türkiye İran'a karşı ambargo fikrine sıcak bakmamış ve sınır komşusu olan İran ile ekonomik ilişkilerinin zarar görmesini istememiştir. Bu duruma bağlı olarak ABD'nin karşısında durmuş ve İran'la ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir. Fakat Türkiye komşu ülkesi olan İran'ın nükleer alanda silahlanmasını istememekteydi. İran'ın nükleer silahlanması sonucunda Türkiye bölgedeki gücünü kaybedeceğini düşünmekteydi. Fakat bu görüşe rağmen Türkiye'nin İran'ın kendisini savunacak kadar nükleer silahlanma yapmasını desteklemiştir ve bu görüşü ile ekonomik ilişkilere ne kadar önem verdiğini Türkiye göstermiştir. Böylelikle Türkiye İran konusunda Bush doktrinini de reddetmiş ve ABD ile hareket etmemiştir. İran konusunda Türkiye ABD ekseninin dışında ulusal güvenlik bileşenleri doğrultusunda bağımsız dış politikalar geliştirmiştir. Türkiye bu aşamada bu olayları ve uluslararası sistemi yaratan kişilerden çok sistemin yapısı ile ilgilenmiştir. Yapı üzerinden ulusal güvenlik politikalarını geliştirmeleri de yine neorealist bakış açısı ile açıklanmaktadır.

Türkiye İsrail ilişkilerinin başlaması ABD-İsrail ilişkilerinin başlaması ile aynı yıla denk gelmekteydi. Türkiye'nin İsrail'i kabul eden ilk müslüman devlet olması ve ABD desteği ile kurulmuş olan İsrail devletinin ABD-Türkiye ilişkilerinin de oldukça önemli yeri olacaktır. Türkiye 1947'de Filistin'in bölünmesine karşı çıkmış fakat İsrail ile de diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir. 2002'de AK Parti'nin iktidar olması ile birlikte dış

politikada İsrail'e olan yaklaşım farklılaşacaktır. Türkiye İsrail ilişkilerinin önemi ABD'de ki lobilerin Türkiye'ye davranışı belirlemesinden kaynaklanmaktaydı. Davos olayının yaşanması ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Perez'i öldürmek konusunda ve devlet terörizmi konusunda suçlaması ülkeler arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. ABD bu olaylarda tarafsız kalma yoluna gitmiş fakat bölgede ki iki müttefikinin kriz yaşamasında endişe ile takip etmiştir. ABD bölge'de etkinliğini sağlamasını kolaylaştıran müttefiklerinin olası bir krize girmesinin kendisini kötü etkileyeceğinin farkındaydı. Bu olayda tarafsız kalmasının en önemli nedeni de bu durumdu.

AK Parti döneminde NATO'nun genişleme politikasına tereddütlüde olsa destek verilmiş ve balkan ülkeleri hareketi desteklenmiştir. Bu duruma destek verilmesi olası bir Akdeniz ve Ortadoğu genişleme politikasının Türkiye'ye sağlayacağı faydaların bilinmesinden kaynaklanmaktaydı. AK Parti döneminde Türkiye'nin batı ekseninden uzaklaştığı eleştirileri olmuş fakat bu durumun aksine NATO ile ilişkiler geliştirilmiştir hatta düzenlenen organizasyonlarda NATO'ya ev sahipliği yapılmıştır. ABD'nin genişletilmiş füze sistemlerinin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirmesi Rusya'nın NATO'ya karşı tepki vermesine neden olmuştur. Bu projenin açık şekilde Rusya'yı hedef alması Rusya'nın bu tepkisini haklı hale getirmektedir. Obama döneminde bu füze sistemleri konusu NATO projesi haline değiştirilmiştir, Obama bunu gerçekleştirerek Rusya ile diplomatik kriz yaşamayı engellemek istemiştir. Geliştirilen bu füze sistemleri Türk Dış Politikasında da oldukça önemli bir yere sahipti. Ortadoğu ülkelerinden İran'ı açıkça tehdit eden bu füze sistemlerini Türkiye'nin kabul etmesi şartlı kabul şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye kurulacak olan füze sistemlerinin Türkiye'yi de koruyacak şekilde tasarlanması, füze sistemlerinin herhangi bir ülkeyi hedef almadığının mevzuatta belirtilmesi gerektiği ve Türkiye'de sadece radar sisteminin uygulanabileceği şartları ile katılımı kabul etmiştir. Bu olaylar sonrasında İran Dış İşleri Bakanlığı'nın Türkiye'ye yaklaşımı değişmiş ve yaşanacak bir krizde Türkiye'nin vurulacağını söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir. Türkiye bu olayda ilk olarak kendi sınır güvenliğini düşünerek füze sistemlerini şartlı kabul etmiş ulusal güvenlik bileşenlerine bağlı hareket etmiştir. Sistemsel yapı içerisinde şekillenen bu olayların Türkiye açısından ulusal güvenlik politikaları açısından değerlendirilmesi neorealist bakış açısı ile açıklanmaktadır. Neorealizm sistemde yer alan bu yapının

devletlerarası etkileşimini etkilediğini savunmaktadır. Bu nedenle NATO ve Füze sistemleri konusunda Türkiye'nin yaklaşımı neorealist bakış açısı ile olmuştur.

ABD Ortadoğu politikalarını geliştirirken; bölgedeki enerji kaynaklarının küresel sermayeye sunulması, bölgede yaşanan terör olaylarını engellemek, radikal islam düşüncesinin yayılmasını engellemek ve İsrail'in güvenliğini tehdit edecek unsurları engellemek bileşenlerini dikkate almıştır. Ortadoğu'nun belki de kaderini değiştiren olaylar olarak adlandırılan Arap Baharı olaylarının ilk zamanlarında ABD bu demokratik hareketleri desteklemiştir fakat körfez olaylarında Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e müdahalesine karışmamıştır. Arap Baharının oluşmasına ve demokratikleşme sürecine ABD'nin destek vermesini Türkiye'de desteklemiş ve ilk aşamada ABD'nin bu politikalarının yanında yer almıştır. Ancak 2011 yılı itibari ile iki ülkenin ulusal güvenlik anlayışında yaşanan hızlı değişim ve dış politikalarının değişmesi sonucunda iki ülkenin Arap Baharına yaklaşım şekilleri değişmiştir. Türkiye Mısır'da yaşanan askeri hareketleri desteklememiş ve karşı çıkmıştır. Esad rejiminin yıkılması girişimlerini demokratik hareketler olarak değerlendiren AK Parti hükümeti bu hareketleri desteklemiş ve Mısır-Suriye konusunda ABD'den farklı düşünmüştür.

Türkiye ve ABD'nin Ortadoğu politikalarında tamamen ayrıldıkları nokta Suriye iç savaşının ilerleyen dönemlerine denk gelmekteydi. Türkiye Suriye'de muhalif olan her gruba destek vermesi ABD tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır. Bu gruplar arasında radikal islamcı terör örgütlerinin de olduğunu savunan ABD Türkiye'nin bu tutumunu şiddetle eleştirmiştir. Obama döneminde PYD ile birlikte hareket edilmiş ve PYD'nin İŞİD ile savaşabilecek güçte bir örgüt olduğu düşüncesi gelişmiştir. Obama dönemi ile birlikte Suriye iç savaşı konusu ikinci planda tutulmuş ve ilk olarak İŞİD ile mücadeleye önem verilmeye başlanmıştır. İŞİD ile mücadelede ABD'nin PYD ile işbirliği yapması Türkiye tarafından hoş karşılanmamış ve ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Türkiye PYD'yi PKK'nın bir uzantısı olarak görmektedir ve bir terör örgütü olarak kabul etmekteydi.

Sonuç olarak Türkiye kesintisiz iktidar döneminde ABD Ortadoğu politikalarına yaklaşımlarının olaylar bağlamında değerlendirilmesi sonucunda öncelikli olarak ulusal güvenlik bileşenlerini dikkate aldığı görülmektedir. Türkiye mevcut uluslararası sistemin realist yapısının olduğunun farkında olarak ve tam bağımsız dış politikalar

geliştirerek ulusal güvenliğini neorealist bakış açısı ile sağlamayı amaçlamıştır. Türkiye'nin ABD Ortadoğu politikalarına yaklaşımlarının neorealist olarak değerlendirilmesinin nedeni; Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinin ulusal güvenlik politikalarına etkisinin bulunması ve bu durumun da neoralizmde yer alan yapı kavramı ile açıklanması olarak belirtilebilmektedir. Türkiye ve ABD ilişkilerinin Ortadoğu bağlamında değerlendirilmesi kişilerin politikalarından çok sistemsel politikalar bazında şekillenmiştir. Irak müdahalesi, füze olayları ve NATO, çuval krizi, AB'nin yaklaşımı, Arap baharı ve İŞİD konularında Türkiye'nin ABD Politikalarına verdiği tepkilerin sistemsel dayanakların sonucu olarak tanımlanmaktadır ve bu yapı de neorealist düşünce ile açıklanmaktadır. Böylelikle Türkiye'nin 2002-2018 zaman aralığında ABD'nin Ortadoğu tepkilerine olan yaklaşımları neoralist düşünce ile açıklanmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul
- Arı, T. (2007). *Irak, İran, ABD ve Petrol*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Armağan Kuloğlu, “Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Kamer Kasım-Zerin A.Bakan (der.), Ankara: ASAM Yayınları, 2004,s.42
- Aydın, M. (2003). “Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey.” *Southeast European and Black Sea Studies*, 3 (2), 163-184.
- Bal, İ.,& Laçiner, S. (2004). *Küresel Terörle Mücadelede ABD Güvenlik Politikalarının Türkiye'nin İç Güvenliğine Yansımaları*. İdris Bal,(Ed.), 21.
- Barry Buzan vd., *Security A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, s.3.
- Beril Dedeoğlu, “*Uluslararası Güvenlik ve Strateji*” Yeniüzyıl Yayın evi, 2016, s.53
- Carl Von Clausewitz, *On War*, (Princeton: Princeton University Press, 1976), 87
- Çapoğlu Hayrettin, (2002) “*The United States's Palestine Policy Within The Context of The Israeli-Palestinian Conflict*”, unpublished MT, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Çelebi, Aykut (2014). “*Sunuş*”, Carl Schmitt, Siyasal Kavramı, çev. Ece Göztepe, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çora, A.N. (2008). *Uluslararası Terörizm ve Failleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Erhan, Q. (2003). *ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları*.
- Findley Paul, *They Dareto Speak Out*, Lawrence Hill & Co., Wesport, Conn., 1985.

- Gönlübol, M. (1978). *Uluslararası politika: ilkeler-kavramlar kurumlar*. Ankara Üniversitesi.
- Güler, A., 2012. Soğuk Savaş sonrası Türkiye – ABD ilişkileri: bölgesel ve küresel etkileşim. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Hallsell, G. (2002). *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak*, (Çev.), M. Acar, H. Özmen, Ankara: Kim Yayınları.
- Harris, S. (2005). *The end of faith: Religion, terror, and the future of reason*. WW Norton & Company.
- Hatipoğlu, E. (2012). *ABD dış politikasında Kongre'nin rolü* (Congress's role in US foreignpolicy).
- Hendershot, Heather. (2006) *İsa Adına Dünyayı Sarsmak: Evanjelizm*, Çev. Güneş Ayas-Bora Çağlayan, Salyangoz Yayınları, İstanbul.
- Judis, J. (2005). *The chosen nation: The influence of religion on US foreign policy*. InsightTurkey,
- Kagan, R. (2005). *Cennet ve Güç. Yeni Dünya Düzeninde Amerika ve Avrupa*. Çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul.
- Kardeş, M. Ertan (2015). *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ken Booth, *Theory of World Security*, Cambridge University Press, UK, 2007, s. 162
- Kenneth Waltz, Man, *The State and War: A Theoretical Analysis* (New York: Columbia University Press, 1954), Chapter 2 ve 3.
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika'nın Ortadoğu Holitikası: 90'lardan Bugüne, Başkandan Başkana Ortadoğu Politikası*, İnkılâp Kitabevi.
- Küntay, İ, B, *Foreign of The United States During The 2003 Iraq War Era And It's Influence On The Turkish-U.S Relations*, *Doktora Tezi*, 2010

- Kurtba, Ö., 2010. *Amerikan Yeni Sağı Ve Dış Politikası: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*. Ankara: USAK Yayınları.
- Laçiner, S.,& Celalifer Ekinci, A. (2011). *Eylül Sonrası Ortadoğu*, USAK Yayınları.
- Lenczowski George. (1990), *American Presidents and The Middle East*, Duke Universitesi Press, Durham, London.
- M.D. Cavelty and V. Mauer (eds.) *The Routledge Handbook of Security Studies*, Routledge, 2010, s. 56
- Machiavelli, “*Askerlik Sanatı*”, (Çev. Nazım Güvenç), Anahtar Kitapları Yayınevi, İstanbul 2002, s. 42
- Mearsheimer, J. J.,& Walt, S. M. (2007). *The Israel Lobby and US Foreign Policy* (No. 11). Macmillan.
- Necati Alkan, *Gençlik ve Terörizm*, TEMUH Dairesi Başkanlığı Yayınları No:9, Ankara, 2002, ss.94-95.
- Nicholas Onuf, *Worlds of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press, Columbia, 1989
- Ömer Esenyel, “*Stratejinin Öncüleri*”, Okyanus Yayınevi, İstanbul 2013, s. 90-91.
- Ömer Göksel, İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar*, Birinci Baskı, Bursa: Dora Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2009 ss.6741
- Özcan, G. (2000a). “*Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı*”, Gencer Özcan ve Şule Kut (der.). En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar. İstanbul: Büke Yayıncılık.
- Özcan, G. (2000b) “*Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi*”, Gencer Özcan ve Şule Kut (der.). En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar. İstanbul: Büke Yayıncılık.

- Özcan, Gencer. “Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı”, En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, Gencer Özcan-Şule Kut (der.), İstanbul:Büke Yayınları,2000,ss.13-43
- Paul D. Williams (ed.) *Security Studies: An Introduction*, Routledge, 2008, s.23-54
- Pazarıcı, H. (2012). *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitapevi, Ankara.
- Pirnie, B.,& O’Connell, E. (2008). *Counterinsurgency in Iraq (2003-2006)* (Vol. 2). Rand Corporation.
- Qiao Liang ve Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, çev. FBIS (PLA Publishing House, 1999), 6.
- Ramazan, T. (2013). *İslam ve Arap Uyanışı. Usûl İslam Araştırmaları*, 18(18), 213-220.
- Reich Bernard, *Securing The Covenant: United States – Israel Relations After the Cold War*, Green wood Press,NY, 1995.
- Renner, M., 2004. *Büyük güçlerin petrolle dansı, ABD saldırganlığı: Irak ve ötesi içinde*, C. Sarı (Der.), ss. 83-85, Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Ribuffo, L. (1998). *Religion and American Foreign Policy: The Story of a Complex Relationship*.
- Robinson, J.A., & Snyder, R.C. (1965). *Decision-making in International politics. International behavior: A social psychological analysis*. New York, Holt, Reinehart& Winston.
- Sait Yılmaz, “ABD İstihbarat: 1947-2013”, Kripto Yayınevi, Ankara 2013, s.86-87.
- Samuel, H. (2004). *Biz Kimiz: Amerika’nın Ulusal Kimlik Arayışı* (Çev: Aytül Özer). İstanbul: CSA yayınları.
- Sapin, B. M. (1968). *The making of United States foreign policy*. Brooking sinstitution.
- Sönmezoğlu, F. (2014). *Uluslararası politika ve dış politika analizi*. DER Yayınları
- Spiegel Steven L. (1985), *The Other Arab-Israeli Conflict*, The University of Chikago Press,Chikago.

Terör Örgütleri,İstanbul Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü Eğitim Serisi, 2004,s.41

Thomas W. Smith, *History and International Relations*, Routledge, UK, 1999, s. 100

Thompson, K. W.,& Macridis, R. C. (1976). *The Comparative Study of Foreign Policy*

Ünsal, Z.E., Avrupa Birliği'nin Terörle Mücadele Politikalarının İncelenmesi, *Doktora Tezi*, 2015.

Uzgel, İ. (2004). *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

Sürekli Yayınlar

- Arends, J. Frederik M., “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 22 (Yaz 2009), s. 3- 33.
- Armağan Kuloğlu,”21.Yüzyılın Başlangıcında Türkiye’nin Değişen Etki ve İlgi Alanları”, *Stratejik Analiz*, Cilt1,Sayı 10,Şubat 2001,s.67
- Ataman, M.,& Gökcan, Ö. (2012). Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi. *Akademik İncelemeler Dergisi* (AID), 7(2), 199-229.
- Barkey, Henri J. (2014). “Turkey’s Syria Predicament”, *Survival*, Cilt 56, Sayı 6, 113-134.
- Bilgin, P. (2005). “Turkey’s Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation.” *European Journal of Political Research*, 44 (1), 175-201.
- Colin S. Gray, “Thinking Asymmetrically in Times of Terror”, s. *Parameters*, Spring 2002, s. 5.
- Davutoğlu, A. (2008). “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007.” *Insight Turkey*, 10 (1), 77-96.
- Erkan Göksu, “Kutadgu Bilig’e Göre Türk Savaş Sanatı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 5, 2009, s. 272-273.
- Erol, Mehmet Seyfettin (2007). “11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset”, *Gazi Akademik Bakış*, Sayı: 1, Cilt: 1, Sayı. 1, 33-55
- Galicki, Z. (2005). “International Law and Terrorism,” *American Behavioral Scientist*, Vol. 48 No.6, 743-757.
- Gates, R. M. (1987). Theciaandamericanforeignpolicy. *ForeignAffairs*, 66(2), 215-230.
- Haldun Yalçınkaya, “Son gelişmeler bağlamında Terörle Mücadele Küresel Forumu ve İşlevi”, *ORSAM*, 28 Eylül 2014, 17 Aralık 2015

- Hinnebusch, R., & Quilliam, N. (2003). Contrary siblings: Syria, Jordan and the Iraq war. *Cambridge Review of International Affairs*, 19(3), 513-528.
- Hockstader Lee. (2001) "Sharon Apologetic Over Row with U.S.", *Washington Post*, October 7,
- Huber, Daniela (2015). "A Pragmatic Actor – The US Response to the Arab Uprisings", *Journal of European Integration*, Cilt 37, Sayı 1, 57-75.
- John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Yaz 2008, Cilt 5, Sayı 18, s.72
- Kanat, Kılıç Buğra (2014). "A New Turkish-American Partnership in Progress: The Nature of Bilateral Partnership during Two Periods of Crisis", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt 16, Sayı 2, 223-242.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2009). "Turkish Security Culture: Evolutionary or Carved in Stone." Peter M. E. Volten (ed.). Perceptions and Misperceptions in the EU and Turkey: Stumbling Blocks on the Road to Accession, The Netherlands: *The Centre of European Security Studies (CESS)*.
- Kasım Kamer, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD-İsrail İlişkileri", *Avrasya Dosyası*, cilt:6, Sayı:2, Yaz 2000, s.121-139.
- Kirişçi, Kemal (2013). "Arab Uprisings and Completing Turkey's Regional Integration: Challenges and Opportunities for US-Turkish Relations", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt 15, Sayı 2, 189-205.
- Kuloğlu, A. (2009). Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1 Sayı:3. 51-77.
- Kuloğlu, Armağan ve Konur, Nuri Çağrı."ABD'nin Irak Müdahalesinin İkinci Yılında Orta Doğu ve Türkiye", *Stratejik Analiz Dergisi*, Şubat 2005.
- Laçiner, S. (2005). Amerika ve İngiltere'de 11 Eylül Sonrası Din ve Siyaset İlişkisi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (01-02), 105-116

- Lawless, M. (2008). "Terrorism: An International Crime," *Canadian Military Journal*, Issue 9, No 2, 27-39.
- Mandel Daniel, "Try, Try, Try Again: Bush's Peace Plans", *Middle East Quarterly*, Summer 2005, Vol. XI. No: 3, s.27-37
- Mayer, J. D. (2004). Christian Fundamentalists and Public Opinion to Ward The Middle East: Israel's new best friends?. *Social Science Quarterly*, 85(3), 695-712.
- Miles, J. (2004). Religion and American Foreign Policy. *Survival*, 46(1), 23-37.
- Molla, A. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(11), 29-45.
- Neft, Donald, "Clinton Administration and U.N. Resolution 242", *Journal of Palestine Studies*, Vol.23, No:2, Winter 1994, s.20-30.
- Norton, A. R. (2002). US and The Middle East: elusivequestforpeace. *Great Decisions*, 31-42.
- Orhan, D. D. (2013). Ortadoğu'nun krizi: Arap Baharı ve demokrasinin geleceği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1-2), 17-29.
- Orhan, D. D. (2013). Ortadoğu'nun krizi: Arap Baharı ve demokrasinin geleceği. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1-2), 17-29.
- Özcan, Mesut, Talha Köse ve Ekrem Karakoç (2015). "Assessment of Turkish foreign policy in the Middle East During the Arab Uprisings", *Turkish Studies*, Cilt 16, Sayı 2, 195-218.
- Özeren, S., Cinoglu, H. ve Sever, M., 2010. ABD'nin Afganistan ve Irak'ta terörle mücadele politikası. *UTSAM Rapor*, No:14
- Pirinççi, F., Orhan, O., & Duman, B. (2014). ABD'nin IŞİD stratejisi ve Irak ile Suriye'ye olası yansımaları. *ORSAM Rapor*, (191).
- Podhoretz Norman, (1998), "İsrail and the United States: A Complex History", *Commentary*, Vol.105, May, ss.13-51.

- Quandt William B., (1971), "The Middle East Conflict in US Strategy 1970-71", *Journal of Palestine Studies*, Vol.1,s.34-47.
- Rynhold Jonathan, "Labor, Likud, The Special Relationship and the Peace Process, 1988-1996.", *Israel Affairs*, Special Issue, Vol:3, No:3-4, Spring-Summer, 1997, s.239-263.
- Saul, B. (2005). "Attempts to Define 'Terrorism' in International Law", *Netherlands International Law Review*, V.52, No 1, 57-58.
- Shlaim Avi, "The Oslo Accord", *Journal of Palestine Studies*, Vol:23, No.3, Spring 1994, s.24-40.
- Sorensen, T. C. (1987). The President and The Secretary of State. *Foreign Aff.*, 66, 231.
- Steven Lambakis. v.d. "Understanding The Asymmetric Threats To The United States", *Comparative Strategy*, 21: Fairfax,, *National Institute for Public Policy*, 2002, s. 256
- Tansi, Deniz, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı ve Türkiye" *Cumhuriyet Strateji Eki*, 2005

Diğer Yayınlar:

Donnelly, Thomas (Haziran 2005). Empire of Liberty: The Historical Underpinnings of the Bush Doctrine. *American Enterprise Institute* <https://cryptome.org/rad.htm>

Karakaya Polat, R. (Nisan 2008). "The EU as a Desecuritizer: Securitization and Desecuritization of Turkey's Kurdish Question." Paper presented at the 58th Annual Conference of Political Studies Association, Swansea University, United Kingdom. <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2008/Karakaya%20Polat.pdf> (Erişim Tarihi: 26 Ekim 2009).

Milli Güvenlik Kurulu Web Sayfası, (Çevrimiçi) <http://www.mgk.gov.tr/sss.html>, 5 Ocak 2006.

www.globalsecurity.org.

www.Millercenter.org